

Сприйняття України
та української культури за кордоном

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії

Звіт за результатами дослідження
червень – грудень 2021

Виконали експерти
Ради зовнішньої політики
«Українська призма»
Сергій Герасимчук та
к.політ.н. Ганна Шелест
на замовлення
Українського інституту

ukrainian
institute

Зміст

Короткий опис	3
I. Вступ	6
1.1. Методологія дослідження	6
1.2. Контекст країни	8
II. Сприйняття України фаховим середовищем	12
III. Сприйняття української культури та її місця у світовому контексті	28
3.1. Складнощі у сприйнятті української культури та ідентичності	29
3.2. Можливий попит на українську культуру	35
3.3. Сприйняття та атрибуція культурних феноменів	43
3.4. Обізнаність із феноменами з переліку Українського інституту	49
IV. Співпраця з українською стороною у сфері культури: досвід та перспективи	57
4.1. Досвід співпраці	57
4.2. Перспективи співпраці	68
4.3. Джерела інформації	80
V. Обізнаність з культурною дипломатією України	83
5.1. Культурна дипломатія України	83
5.2. Обізнаність щодо діяльності Українського інституту	89
VI. Висновки та рекомендації	100
Додатки	108

КОРОТКИЙ ОПИС

У червні-грудні 2021 року експерти Ради зовнішньої політики «Українська призма» на замовлення ДУ «Український інститут» виконали дослідження щодо сприйняття України та української культури у Великій Британії. Метою дослідження є виявити ставлення та очікування британської аудиторії до України, української культури та можливостей співпраці з Україною у сфері культури. Було проведено 24 глибинні напівструктуровані інтерв'ю з представниками визначених цільових аудиторій – агентами культури (музикантами, режисерами, фотографами, організаторами фестивалів тощо), науковцями, політиками, дипломатами та діаспорою.

Основні асоціації британської аудиторії суттєво різняться в залежності від особистого досвіду взаємодії з представниками України, реалізації спільних проєктів та особистого відвідування України. Майдан, російська агресія, футбол, Євробачення, Крим (але не як кримськотатарська культура, а як асоціації з подіями Кримської війни 1853 – 1856 та Другої світової війни) є найбільш часто згадуваними асоціаціями, незалежно від особистого досвіду респондента. Професійна спільнота агентів у сфері культури часто звертається до радянських асоціацій з Україною, зокрема архітектурних стилів радянських будов великих міст. Водночас дедалі більше уваги привертають сучасна музика та література, а також українські фільми.

Усі респонденти підкреслювали вкрай низький рівень загальної обізнаності з Україною. На їхню думку, пересічний британець володіє спорадичними знаннями про Україну, які здебільшого формуються поточними новинами. Однак вже існує чітке розуміння «інакшості» України, її відмінності від Росії, боротьби з російською агресією, загальне позитивне ставлення до України як скоріш європейської, ніж пострадянської країни, але такої, що знаходиться дуже далеко. Очевидно, що більшість наративів не є сталими. Вони залежать від присутності «українських» подій у британських медіа, а також національного і глобального порядку денного. Єдиний сталий наратив про Україну – корупція.

Особливість сприйняття української культури у Великій Британії полягає у тому, що цільова аудиторія сприймає український культурний простір як еkleктичний. Це спричинено як об'єктивними причинами – культурним різноманіттям українських культурних феноменів та особливостями української культурної самоідентифікації, так і британською специфікою. Скажімо, українська культурна ідентичність у Великій Британії часто оцінюється крізь вплив на неї метрополії – Російської імперії, а згодом СРСР. Британці екстраполюють власний імперський досвід, який розглядається здебільшого з позитивними конотаціями, і, відтак, без негативу сприймають російський/радянський вплив на Україну. При цьому українців здебільшого ідентифікують як східних європейців, що в кращому

випадку дозволяє Україні претендувати на статус «культури на роздоріжжі». Шанси на впізнаваність покращуються лише тоді, коли українські культурні феномени мають глобальний чи європейський розголос та впізнаваність. Проте навіть це почасти дає феномену впізнаваність, але не призводить до його асоціювання з Україною. У багатьох випадках спливає радше російська чи радянська атрибутивність. Позитивним трендом є хіба що зростання впізнаваності України на тлі процесів боротьби за демократію, які, зокрема, знаходять відгук у Великій Британії загалом та в Шотландії, Північній Ірландії та Вельсі зокрема, а також обізнаність із сучасною музикою та деякими авторами, які перекладені англійською.

Пандемія мала значний негативний вплив на співробітництво та просування української культурної дипломатії у Великій Британії, активність якої і до цього була помірною. Дуже часто під «культурною дипломатією» України учасники інтерв'ю розуміли не події або проекти, які просувалися українськими державними установами, а, зокрема, діяльність відомих громадських та освітніх центрів у Сполученому Королівстві, таких як громадської організації Український інститут у Лондоні та Кембриджських українських студій.

Більшість опитаних респондентів мали особистий досвід, пов'язаний з Україною. Водночас, окрім декількох вузьких фахівців та представників дипломатичного корпусу, усі інші мали лише спорадичні контакти, будучи долученими до окремих проєктів як в Україні, так і у Великій Британії. Респонденти не згадували відверто провальні приклади співробітництва, переважно досвід є позитивним, хоча зазначали складнощі з фінансуванням та важкі бюрократичні процедури України. Публічні дискусії та кінопокази залишаються одними з основних способів представлення української культури у Великій Британії. Кембридж та Лондон є найбільшими осередками українських подій у Великій Британії. Це пов'язано, в першу чергу, з існуванням у цих містах відповідних центрів, які є каталізаторами та організаторами різноманітних проєктів та заходів.

Більшість респондентів підтверджувала готовність до співпраці з українськими інституціями та індивідуальними агентами у різних форматах. Наголошувалось, що відсутність знань про Україну відкриває можливості для просування культурної дипломатії та пошуків нових форматів співробітництва. Загалом відзначається, що українська тематика може бути цікавою британському споживачу, навіть професійному, насамперед тоді, коли вона презентується через глобальний або британський контекст (наприклад, Леся Українка – через фемінізм XIX сторіччя, Голодомор – через історію Гаррета Джонса тощо).

Респонденти відкриті до нових форматів співробітництва, серед яких особливо підкреслювалися переклади, участь українських митців у різноманітних фестивалях, музичні та мистецькі колаборації, програми обмінів та стажувань в Україні, можливість працювати з українськими першоджерелами та архівами, ознайомчі поїздки до України тощо. На думку респондентів, формат є вторинним у порівнянні з темою, яку Україна хоче донести у Британії. Респонденти наполягали, що Україні

варто зосередитися на 3-4 темах одночасно, щоб краще сконцентрувати відповідну увагу та ресурси. При цьому думки щодо тематики різняться, але частіше наголос був на сюжетах державної трансформації після 2014 року, сучасній культурі, а також Голодоморі та зв'язках між Британією та Україною.

Що стосується джерел інформації, якими користуються респонденти, то традиційно переважають особисті контакти та пошук в мережі інтернет. Дедалі актуальнішими стають соціальні мережі, зокрема Instagram. Водночас респонденти залюбки б користувалися відповідними спеціалізованими базами даних, ресурсами, репутація яких не викликала б сумнівів.

Складно однозначно визначити регіональні пріоритети подальшого просування української культурної дипломатії у Великій Британії. Інтерес та спільні теми/проекти можуть бути у всіх чотирьох частинах Сполученого Королівства. При цьому всі респонденти наголошували на важливості виходу за межі Лондона, оскільки у Великій Британії існує велика кількість культурних центрів та великих подій міжнародного масштабу поза межами столиці.

Серед основних рекомендацій було зазначено такі: збільшити горизонти планування; шукати теми, які вкладаються у сучасний світовий контекст, не робити виключно україноцентричний контент; зацікавити темами, що складають спільний інтерес, історичними зв'язками між двома країнами; не зосереджуватися на намаганні подолати російський дискурс, а представити власний комплексний погляд на українську культуру; робити більший акцент на сучасній Україні та сучасній культурі; активно співпрацювати з великими фестивалями; об'єднувати зусилля з представниками бізнесу, які працюють з британськими компаніями. Крім того, респонденти привертали увагу до важливості запровадження програм обмінів, роботи з кураторами британських інституцій, перекладачами, підтримки українських студій в університетах та використання можливостей спільнот випускників британських програм.

I. ВСТУП

1.1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є виявити ставлення та очікування британської аудиторії до України, української культури та можливостей співпраці з Україною у сфері культури. Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання:

- з'ясувати поточне сприйняття України у Великій Британії, обізнаність з українською культурою та її сприйняття;
- визначити рівень ознайомленості та сприйняття цільовою аудиторією щодо обраних українських культурних феноменів;
- з'ясувати особливості попиту на український культурний продукт у Великій Британії та очікування від України у сфері культурної дипломатії, окреслити потенційно цікаві формати та напрями співпраці з Україною у сфері культури, освіти, науки тощо;
- ідентифікувати поточне сприйняття Українського інституту як агента культурної дипломатії України та виявити очікування від УІ у сфері культурної дипломатії.
- з'ясувати специфіку функціонування культурної сфери та окремих культурних інституцій досліджуваної країни в контексті розвитку двосторонніх відносин.

Об'єктом дослідження є сприйняття України як суб'єкта міжнародних відносин та її культурної дипломатії, а також української культури у контексті розвитку двосторонніх культурних відносин.

Предметом дослідження стали обізнаність та особливості сприйняття України та української культури фаховим середовищем Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та іншими дотичними до культурної дипломатії цільовими аудиторіями. Крім того, у фокусі дослідження були фахові очікування від України як суб'єкта культурної дипломатії, зацікавленість в українській культурі, її окремих темах, феноменах, постатях тощо.

Дослідження проводилося серед попередньо визначених цільових аудиторій (ЦА), насамперед фахових спільнот: індивідуальних культурних агентів, представників інституційних агентів сфери культури, органів влади, дипломатичного корпусу, а також діаспори. Респонденти за бажанням мали змогу зберегти повну або часткову анонімність, а також з власних мотивів утриматися від дозволу на пряме цитування. Перелік респондентів наведено у Додатку 1.

Фокус дослідження насамперед був спрямований на такі сфери культури: музика, візуальне мистецтво, кіномистецтво, театр та інші перформативні мистецтва,

література, освіта й академічні дослідження у сфері гуманітарних та суспільних наук, а також на сферу культурної дипломатії, що знайшло своє відображення у відборі респондентів.

Беручи до уваги особливості суспільного та культурного розвитку Великої Британії, до інтерв'ю були запрошені респонденти не лише зі столиці, а забезпечувалось також представництво інших частин Сполученого Королівства – Вельсу, Шотландії та Північної Ірландії, а також різних міст Англії.

Дослідження виконувалося з використанням якісного методу – глибинних інтерв'ю. Загалом було проведено 24 інтерв'ю. Усі інтерв'ю проходили у червні-серпні 2021 року онлайн з використанням Zoom-платформи або при особистій зустрічі основною мовою спілкування респондента (англійською чи українською) і тривали приблизно одну годину. Під час інтерв'ю респонденти часом висловлювали не лише власні думки щодо визначеної дослідницької проблеми, а й транслювали сприйняття й очікування фахової спільноти, яку вони представляють, або загальне ставлення у країні (відповідно до їхньої особистої думки). Результати дослідження не можуть вважатися універсальними та екстраполюватися на інші цільові аудиторії. Однак отримані дані дозволяють сформулювати гіпотези для подальшої верифікації.

Інтерв'ю проводилися на основі попередньо розробленого інструментарію, наданого Українським інститутом, що містив основні запитання (Додаток 2). Крім основних запитань, під час дослідження була проаналізована обізнаність респондентів щодо 32 культурних феноменів (Додаток 3). Перелік феноменів, наданий Українським інститутом разом з питальником, містив імена окремих особистостей (письменників, художників, скульпторів, історичних чи політичних постатей), історичні явища, архітектурні пам'ятки, елементи декоративного мистецтва тощо. До переліку було включено як феномени, які безпосередньо асоціюються з Україною, так і ті, які можуть мати прив'язку до інших країн. Представлені оцінки не є репрезентативними, однак вони демонструють певні тенденції щодо обізнаності та сприйняття феномену, у т.ч. і на предмет його асоціативності чи відсутності такої з Україною.

Важливим фактором, який вплинув на відповіді респондентів, стала пандемія COVID-19 і пов'язані з нею обмеження щодо проведення публічних заходів та організації подорожей. Таким чином респондентам доводилось пригадувати переважно доковідний досвід, враховуючи те, що протягом останніх двох років взаємодія та різноманітні публічні події були вкрай обмеженими.

Отримані дані можуть слугувати основою для подальшого планування напрямів, форматів, змістовного наповнення проєктної діяльності Українського інституту (УІ), представників української культурної та дипломатичної сфер, а також дати поштовх продовженню емпіричних досліджень щодо специфіки сприйняття України за кордоном.

1.2. КОНТЕКСТ КРАЇНИ

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії є одним з основних стратегічних партнерів України, що зазначається у відповідному національному законодавстві, а також зафіксовано у двосторонній угоді, яка була підписана у жовтні 2020 року – Угоді про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство. Розвиток економічного, військово-технічного та безпекового співробітництва в останні роки набирає обертів. Цьому, зокрема, сприяли вихід Великої Британії із Європейського Союзу, а відтак пошук нової глобальної ролі у світі, а також схоже сприйняття безпекових загроз з боку Російської Федерації.

Водночас на фоні активної політичної та економічної співпраці культурне та гуманітарне співробітництво ніколи не було у фокусі двох країн.

Суттєвою особливістю Великої Британії є **дихотомія у сприйнятті культурних феноменів інших країн**. З одного боку, йдеться про відкритість до нового, нестандартного, мультикультурного, іноді навіть захопленість «екзотикою». З іншого – про дещо зверхнє ставлення¹ до культур, які не відносяться до західноєвропейських або постімперських. Попри зміни, які відбуваються останніми роками, та більшу соціальну відкритість британського суспільства, воно все ще залишається достатньо розділеним за класовими ознаками, що особливо відчувається у сфері культури та освіти². Принциповим для британського суспільства є і питання мови. Це стосується не тільки вжитку британського правопису на протигагу американському, що є культурно чуттєвим елементом, але й перспектив запрошення на фестивалі та конференції, інші публічні заходи передовсім тих, хто вільно володіє англійською мовою.

Британська культурна сфера є достатньо розвинутою, активно підтримується як державою, так і приватним бізнесом. Вона має ряд особливостей, серед яких варто відзначити такі:

- Значна децентралізація. Це стосується, по-перше, регіональної децентралізації культурних процесів та управління, коли у процесі деволюції культурна та соціальна сфери, освіта були передані на регіональний рівень. По-друге, йдеться про індивідуальну незалежність окремих закладів культури та освіти, відсутність державного впливу на їх програмну діяльність.
- Інтегрованість британської культури у світовий контекст та ринок, але водночас першочерговий інтерес до власної продукції.

¹ Дивіться, наприклад, Vegard Jarness, Sam Friedman, 'I'm not a snob, but...': class boundaries and the downplaying of difference, London School of Economics Research Online: January 2017, http://eprints.lse.ac.uk/68968/1/Friedman_%20I'm%20not%20a%20snob_2017.pdf

² 'I'm not a snob, but...': Class boundaries and the downplaying of difference. Poetics, Volume 61, April 2017, Pages 14-25

- Вплив колоніального минулого та статусу імперії, що позначилось як на особливому статусі тих культур, які входили до Британської імперії, так і на ставленні до власної «британської» культури як до високорозвинутої та виняткової. Часто можна почути самовизначення, що «Британія є культурною наддержавою (потугою)».
- Великий інтерес до класичної культури, насамперед до театру та балету. Водночас присутня зацікавленість у модерні та сучасному мистецтві, особливо, у сферах музики та образотворчого мистецтва. Найбільший інтерес викликає суміш класики та сучасності, розуміння поточного контексту. Між тим фольклорна сфера є менш цікавою.
- Британія є країною читачів. Як зазначали респонденти, «we are the bookish nation», що демонструється великою кількістю книжкових фестивалів та ярмарок, активним книговидавництвом, наявністю широкої мережі книжкових магазинів, бібліотек та різноманітних публічних заходів, присвячених літературним презентаціям.
- Визначна роль університетів у формуванні культурного порядку денного у всіх регіонах Сполученого Королівства. Важливо відзначити місце університетів як традиційних майданчиків проведення різноманітних публічних заходів – від конференцій та кінопоказів до фестивалів та виставок.

Серед **основних викликів та проблемних питань, які ускладнюють двосторонні відносини між Великою Британією та Україною у культурно-історичному контексті**, необхідно відзначити історичне русофільство британської еліти та активні дії російських державних і недержавних акторів у сфері культурної дипломатії в Британії. Іншою проблемою є ідентифікація українців через пострадянську призму як з боку британців, так іноді й самими українцями, зокрема представниками великого бізнесу. Крім того, важливими елементами є британський регіональний націоналізм, сфокусованість на власній системі освіти та культурі, класові особливості британського суспільства тощо.

Націоналізм та навіть сепаратистські тенденції окремих частин Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії є важливим фактором, який впливає не тільки на економічне та політичне життя Британії, а й на культурну та спортивну сфери. Ці тенденції лише посилились після референдуму щодо Брекзиту.³ У культурній сфері цей фактор має декілька наслідків, зокрема наявність значних та впливових культурних подій поза межами Лондона, різні акценти культурного інтересу та особливо чутливе спортивне суперництво.

Якщо у політичній площині позиція британців щодо України та РФ після 2014 року поступово змінюється, зазнавши серйозного поштовху до посилення

³ Дивіться, наприклад, аналіз від колишнього прем'єр міністра Великої Британії. Gordon Brown. The United Kingdom is too precious to be lost to narrow nationalism. The Guardian. 18.01.2020. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/jan/18/united-kingdom-too-precious-to-be-lost-to-narrow-nationalism>

проукраїнських настроїв після отруєння у Солсбері та розслідування російського втручання у референдум щодо Брекзиту, то у культурній площині суттєвих змін не відбувається, і британська еліта залишається достатньо русофільською. Термін «**русофільство**» активно використовується як британськими медіа, так і політиками. Зокрема, прем'єр-міністр Б. Джонсон неодноразово називав себе «відданим русофілом» (committed Russophile).⁴ Його тісні контакти з російськими олігархами та донорами неодноразово ставали приводами для скандалів, особливо дружба з уже британським підданим, мільйонером Є. Лебедевим.⁵ Русофіли є як серед прихильників консервативної, так і лейбористської партій, серед британського вищого класу та культурної спільноти.

Водночас важливим є розуміння того, що британські русофіли не завжди є проросійськи або пропутінськи налаштованими. Дуже часто вони можуть, навпаки, бути критиками поточного режиму та підтримувати санкції проти Кремля. Тому називати їх проросійськими силами буде некоректно. Русофільство насамперед проявляється у захопленні Росією як країною, людьми, історією та культурою. При чому дуже часто це стосується класичної культури XVIII – XIX століття (театр, балет, література).

Російська Федерація на різних рівнях активно долучається до просування саме культурних та історичних наративів і зв'язків у Великій Британії. Історичний наратив здебільшого зосереджений навколо подій Другої світової війни, родинних зв'язків королівських династій, культурних зв'язків XIX сторіччя. Культурна діяльність РФ є набагато більш різноманітною у порівнянні з іншими країнами як з точки зору контенту, так і з точки зору дієвих осіб. Наративи, пов'язані з Другою світовою війною, заслуговують окремої уваги при аналізі можливих українських культурних інтервенцій до Великої Британії. Цей історичний період є значно монополізованим у відповідному дискурсі Росією та активно використовується нею у діалозі з Британією.

Результати дослідження продемонстрували, що протягом останніх семи років відбувається значний зсув щодо сприйняття України як незалежної держави, виокремлення України із російськоцентричного дискурсу. У медійній сфері Україна все ще здебільшого з'являється у контексті кризових питань, але професійні кола дедалі більше звертають увагу на можливості для вивчення та співробітництва, які відкриваються. Сприймаючи Україну європейською країною, британці все ще мають вкрай обмежені знання про країну, навіть ті, хто мав попередній досвід співпраці.

Українська діаспора у Великій Британії не є достатньо об'єднаною. Фактично вона представлена двома основними хвилями, які не завжди мають зв'язок між собою – «стара» еміграція періоду після Другої світової війни та «нова» еміграція

⁴ Наприклад, під час прес-конференції в Москві у 2017 році. Детальніше: Johnson on first Moscow visit by UK top diplomat in 5 years? AP, 22.12.2017, <https://apnews.com/article/039ae0985c324671a3c7865ab1b3ce83>

⁵ Boris Johnson and Evgeny Lebedev: a decade of politics, parties and peerages, 21.10.2020, <https://www.theguardian.com/politics/2020/oct/21/parties-politics-peerages-boris-johnson-evgeny-lebedev-friendship>

часів незалежності. Обидві хвилі суттєво асимілювалися у британське суспільство. «Стара» діаспора більшою мірою підтримує культурну та історичну складову своєї діяльності, має усталену форму об'єднання – Союз Українців Британії (СУБ). «Нова» діаспора все ще достатньо розділена, але реакція на політичні та безпекові події в Україні після 2014 року стала поштовхом для її активізації. Несприйняття російської агресії є спільним знаменником, однак не веде до поєднання зусиль двох хвиль діаспори.

II. СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНИ ФАХОВИМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Аналіз проведених інтерв'ю з представниками фахового середовища засвідчив, що сприйняття ними України різниться залежно від рівня освіти, досвіду взаємодії з Україною та українцями, професійних інтересів. Вагомим чинником формування уявлень про Україну є події глобального чи європейського масштабу, у контексті яких згадується Україна, і які відповідно висвітлюються у британських та світових медіа. Щоправда, уявлення, які формуються у такий спосіб, є спорадичними, не формують цілісної картини та сталого ставлення до України. Водночас саме вони створюють бачення України у переважній більшості опитаних.

Асоціації з Україною

Серед найбільш часто згадуваних респондентами спонтанних асоціацій з Україною можна виокремити наступні: Київ (8 згадок), Майдан (5 згадок), українська кухня (5 згадок), Чорнобиль (4 згадки), Донбас (3 згадки), Крим (3 згадки), двічі згадується Одеса, по одному разу Львів, Донецьк, Івано-Франківськ, Хмельницький, Коломия, Маріуполь, Бердянськ, а також український степ та гори на Заході України і терикони. У двох респондентів виникли асоціації з українською архітектурою («церкви Києва», «радянська модерністська архітектура», «конструктивізм»). Також двоє респондентів згадали про український прапор та Євробачення. Окрім того, згадуються різні прояви війни з Росією («конфлікт», «окупація Росією», «напруга у Чорному морі», «конфлікт з Росією», «анексія Криму», «російська окупація», «війна»), український спорт (футбол, Андрій Шевченко, Віталій Кличко). Особливості української політики знайшли свій прояв у таких асоціаціях як «демократія», «політичні складнощі», «корупція».

Суттєво позначаються на сприйнятті України і формуванні відповідного асоціативного ряду міста, в яких доводилось побувати респондентам, розмаїття української архітектури. Ймовірно, через те, що Київ є столицею і зазвичай «воротами» України, його згадують найчастіше. Згадки про інші міста України здебільшого пов'язані з тим, що респондентам доводилось там бувати особисто. Часті згадки про Майдан та Чорнобиль можуть бути пов'язані з медійною увагою та значущістю цих подій не тільки для української історії, а також їхнім впливом на окремі культурні прояви – створення вистав, документальних та художніх фільмів тощо. Українська кухня фактично є однією з туристичних атракцій.

Що стосується діаспори, то вона природно найбільш обізнана з Україною та має сформований і емоційно забарвлений образ Батьківщини.

Для вокального дуету Bloom Twins пряма асоціація – це український фольклор:

«Ми з дитинства з мамою займалися музикою. Були в ансамблях, одягали українські костюми, виступали на фестивалях. Тому українська культура у нас відразу асоціюється з вишиванками, хором, духовим оркестром».

Для Тетяни Вовнянко (British-Ukrainian Aid) – кольори прапору:

«За часів Майдану у багатьох з нас була традиція, йдучи на роботу, покласти (в сумку) прапор, бо завжди після роботи ми організовували акції та протести».

Асоціації, які виникали лише у поодиноких випадках, – Бабин Яр, Голодомор, Чорне море, надія, фільм «Ціна правди», багата і цікава історія, «житниця Європи», незалежність, українська мова, День вишиванки, вишиванки, МН17, ностальгія, фольклор, хор, духовий оркестр, дитинство, батьки, дім, сім'я, робота, Леся Хоменко, Поділ, українська культура, щасливе дитинство, соняшник, цікава література.

Переходячи від спонтанних асоціацій респондентів до їхньої обізнаності щодо України, а також до оцінки такої обізнаності з боку ширшої британської аудиторії, варто передовсім зазначити, що **знання британців, в тому числі і представників фахових кіл, про Україну назагал є поверхневими і ґрунтуються на стереотипах та хибних нарративах.** В їхніх уявленнях Україна досі залишається майже *terra incognita*.

«Загалом люди нічого не знають про Україну, і якщо ви спитаєте на вулиці, то вони просто будуть дивитися на вас порожніми очима»,

– Розі Вайтхауз, *The Judah Edition*.

«Якщо я запитаю своїх колег, вони абсолютно нічого не знають про Україну. Можливо, вони чули про нещодавній інцидент з британським кораблем»,⁶

– Рік Роуботам, архітектор.

«Я була шокована 16 років тому, коли переїхала до Великої Британії і дізналась, що тут нікому невідомо, що таке борщ. У Канаді водій таксі – з Ірландії, з Італії, з Бразилії чи з Пакистану – усі знають, що таке борщ. Сідаючи до кебу у Лондоні, марно сподіватися, щоб хтось бодай чув про борщ чи вареники... Ви рідко почуєте від провідних політиків згадки про Україну, за винятком випадків конфліктного характеру чи конкретних криз»,

– Ольга Онух, Університет Манчестера.

⁶ Респондент має на увазі інцидент з HMS Defender.

Першим чинником слабкої обізнаності широкої британської публіки є **спорадичність медіа-інтересу до України**⁷. Очевидно, що більшість наративів не є сталими. Вони залежать від присутності пов'язаних з Україною подій у британських медіа, а також національного і глобального порядку денного. Спалахи інтересу до України виникають лише у випадках, коли резонансні події в Україні стають предметом інтересу світових медіа, або коли до них дотична сама Велика Британія. Примітно, що такі події можуть мати як негативне, так і позитивне забарвлення, а відтак і образ України набуває еkleктичних ознак. **Другим чинником слабкої обізнаності є брак пріоритетності українсько-британських відносин.** Британський внутрішньополітичний контекст значно накладається на сприйняття будь-якої іншої культури або чогось нового. Велика Британія після Брекзиту перебуває у пошуках нової ідентичності, шляхів повернення до кола глобальних міжнародних гравців. Попри підписання Угоди про стратегічне партнерство, Україну поки не розглядають серед держав, які могли б бути корисними у цій справі.

«Нас не бачать партнером у вирішенні глобальних питань. А вони [британці] зараз шукають шляхи застосування цього напряму»,

– Вадим Пристайко, посол України у Великій Британії.

Натомість ставлення до України подекуди формується у контексті загального підходу до держав Східної Європи. Як наслідок – брак уваги з боку топ-політикуму, дефіцит згадок у медіа та нестача знань про Україну на рівні пересічного британця.

«Я помітив, що упередження тут, у Британії, стосовно українців схожі на упередження, які я помічав стосовно інших східноєвропейців. Видається, що тут небагато знають про сучасну, модерну українську культуру. До прикладу, чи дуже знають у Великій Британії про Україну як про розмаїту націю з частиною мігрантського населення? Чи знають провідних постатей у мистецтві чи музиці? Не думаю»,

– Кріс Нельсон, фестиваль LIFT.

⁷ Примітно, що відразу декілька респондентів звернули увагу на газету «The Guardian» як конкретне медіа, з якого пересічний британець може отримати інформацію про Україну. Водночас варто брати до уваги, що у Великій Британії існує поняття «типовий читач Guardian» – це ліберальний, політкоректний, лівоцентричний громадянин. Загалом саме ця газета в останні роки публікує найбільшу кількість матеріалів про Україну у порівнянні з іншими британськими ЗМІ. Див. Guardian reader in British English, Collins Dictionary. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/guardian-reader>

На такому тлі не дивною є **симпліфікація уявлень про Україну**, спрощення образу та зведення його до рівня уявлень про національну кухню, український футбол та анахронічні стереотипи, які здебільшого пов'язують Україну з часами її перебування у складі СРСР. Причому кухня відома переважно тим, хто відвідував Україну особисто, оскільки навіть у Лондоні немає українського ресторану, через який була б можливість популяризувати українську кухню.

Частково медіа-образ України формується згадками про трагедії (наприклад, знищення у 2014 р. над територією України Збройними Силами РФ цивільного пасажирського літака MH17 компанії Malaysia Airlines, що призвело до загибелі всіх пасажирів та екіпажу), військові сутички та інциденти (особливо тоді, коли до них причетні британські військові, як у випадку з HMS Defender у 2021 р. коли у Міноборони Росії заявили, що військові кораблі РФ перешкоджали проходу згаданого британського есмінця територіальними водами України неподалік Криму), корупційні скандали тощо.

Щоправда, як представники діаспори, так і представники британського фахового середовища наголошують, що основним чинником негативного сприйняття України є не стільки необізнаність чи хибні сприйняття, як **укорінений образ корумпованої країни**. Понад те, подекуди йдеться про корупцію глобальних масштабів (справа «Бурісми», причетним до якої називали Хантера Байдена – сина президента США Джозефа Байдена, або корупційні скандали за участі чиновників з адміністрації Дональда Трампа). Такі новини моментально привертають увагу британських медіа і на довго залишаються у пам'яті людей. Проблема олігархів також достатньо яскраво висвітлена у Британії через те, що багато з них мають зв'язок зі Сполученим Королівством, є публічними особами, а також через існування збірного образу пострадянського корумпованого чиновника або олігарха, багато з яких мали зв'язок з британськими політиками (а отже, це висвітлювалось у британських ЗМІ).

*«На жаль, ми у них асоціюємось поки що лише з політичними скандалами, і здебільшого цей наратив пов'язаний з наріканнями на високий рівень корупції»,
– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії
(2016-2020).*

*«У політиці, на жаль, [головна асоціація. – ред.] – це корупція. Я думаю, що перше, що спадає людям тут [у Великій Британії. – ред.] на думку про українську політику – це корупція, скандали якісь, які пов'язані з американськими політиками», – Олеся Хромейчук,
Український інститут у Лондоні»,
– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.*

«Я гадаю, люди все ще асоціюють Україну із ширшим регіоном, який має чимало проблем, як скажімо олігархи... Люди у Великій Британії читають про це у газетах і також чують, що в Україні багато корупції»,
 – Метью Сінклер, британський радник з питань стратегічних комунікацій Уряду України.

«Основна тема, яка висвітлюється щодо України, – це звинувачення в корупції за участі західних лідерів. Найчастіше згадують про сина Джо Байдена та фігурування України у звітах проти адміністрації Трампа»,

– Стівен Фінглтон, кінорежисер.

Частина респондентів ставиться до превалювання теми корупції зі скепсисом і сприймає її як маніпуляцію чи перебільшення:

«Один з найпоширеніших наративів про Україну у Великій Британії – це корупція. Я не можу сказати з упевненістю, що це відбувається на чиєсь замовлення, але нещодавно BBC опублікували абсолютно жахливу статтю про дівчину, яка в Одесі виманила у британця 250 000 фунтів.⁸ Він є працівником благодійного фонду, і у статті є велика кількість нестиківок – і висока зарплата перекладача, і обраний варіант переказу коштів британця, багато що викликає питання. Стаття подана як стаття про корупцію в Україні. Все не зовсім легальне, що робилося британською стороною у згаданій ситуації, замовчано, і винуватою є лише корумпована Україна. Ще рік тому майже на кожній події чи дискусії будь-якого рівня корупція завжди згадувалась»,

– Тетяна Вовнянко, British-Ukrainian Aid.

⁸ A fake wedding, and a \$250,000 scam, BBC, 22/06/2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-57358241>

Коментуючи наративи про Україну, які продукуються в медіа, учасники інтерв'ю вказують на те, що **попри дефіцит інформації та знань Україна все ж сприймається з певною симпатією**. Першим кроком на шляху до формування такого нейтрально-позитивного образу стала **героїзація українського Майдану**. Революція Гідності, мирні протести та боротьба за демократію, а також широке висвітлення подій на Майдані світовими медіа дозволили британцям виокремити Україну з-поміж «пострадянських держав», викликати до неї інтерес та сформувати підвалини позитивного ставлення.

«У медіа ви побачите, що усе це почалося після Революції гідності. Від того моменту, від того року Україна є перед [увагою. – ред.] медіа. Ми знаємо, навіть не тільки ми, хто має українське походження, але й тепер мої друзі – шотландці, англійці – тепер знають, що Україна є окремою державою, а не частиною колишнього Союзу»,

– Петро Корміло, Союз Українців у Великій Британії.

«...Майдан став прикладом мирних протестів»,

– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.

«Сучасні теми, такі як політичний активізм в Україні після Майдану, є дуже цікавими для молодих студентів. Зміни та трансформація, які відбуваються в Україні, роблять країну цікавою для студентів»,

– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

При цьому цей інтерес є багатограним – від шотландської уваги до питань подолання домінування великої держави до англійської зацікавленості у питаннях боротьби за демократичні цінності, від інтересу до політичного активізму та зародження нових медіа до культурних продуктів (кіно, література), які з'явилися у наслідок переосмислення подій на Майдані та на Сході України. Зокрема, готовність українців до боротьби за власну незалежність у Британії було сприйнято як ознаку політичної зрілості нації та її прозахідні уподобання; формування незалежних медіаплатформ та використання соціальних медіа для мобілізації – як ознаку включеності України до глобального контексту та відповідних глобальних трендів; появу фільмів та літературних творів, пов'язаних із подіями сучасності, – як спроможність мистецького осмислення змін, що відбулися в державі упродовж

останніх років. Майдан також є для британців символом сміливості та відваги пересічного українця – характеристики, які дуже цінуються у британському суспільстві.

«Україна перебувала під дуже корумпованою авторитарною диктатурою... І люди повстали, щоб подолати це і встановити демократичний уряд... Замість того, щоб злякатися і повернутися до домівок, ще більше людей вийшли на вулиці. Люди були готові жертвувати своїм життям. Я гадаю, що це дуже надихало і це змусило мене відчувати величезне захоплення Україною»,

– Джон Віттінгдейл, державний міністр медіа та даних Великої Британії (2020-2021).

Разом з тим, образу, що сформувався внаслідок подій на Майдані, все ж бракувало деталей і глибини. Існував ризик, що після завершення драматичних подій Майдану, інтерес зникне так само стрімко, як і з'явився, а прагнення українців залишатися не до кінця зрозумілими. Цей ризик посилювала висока динаміка міжнародних подій, що мали медіарезонанс не менший за події Майдану. Той факт, що він не набув критичних ознак, можна пояснити більшою мірою збігами обставин, завдяки яким новини про Україну періодично з'являлися у британських медіа, а загальний наратив пов'язував їх з уже закладеними через події Майдану та Революції Гідності підвалинами образу України.

Більшого розуміння українського образу, прагнень та сподівань українців, а також перешкод, що виникають на шляху становлення України, надали події, що розгорнулися після Революції Гідності – окупація Росією Криму та розгортання бойових дій на Сході України. Можна сказати, що ці події створили для масового глядача ефект «серіальності». Інтерес, що з'явився внаслідок однієї події – Революції Гідності, був підживлений новими не менш драматичними подіями у Криму та на Донбасі. Через те, що ці події достатньо активно в часи загострення висвітлювалися британськими та міжнародними ЗМІ, вони є одними з перших асоціацій у більшості британців, які не перекриваються жодними культурними подіями.

«В останній час [головна асоціація. – ред.] – це, звичайно, війна на Сході та анексія Криму»,

– Рік Роуботам, архітектор.

При цьому сформований образ незалежної демократичної України був посилений появою держави-антагоніста, умовного «серіального» антигероя – агресивної та військово потужної Росії. Таку ситуацію гарно змальовує Стівен Фінглтон (кінорежисер):

«Відколи я побував в Україні, я дивлюсь на неї як на дуже молоду державу. Я асоціюю її з націоналізмом у його позитивному значенні, потужною самоідентичністю, патріотизмом, як у історії з Давидом та Голіафом... У згадках про війну з Росією вимальовується вартий співчуття образ України як малої держави, що протистоїть войовничій потузі, і до України ставляться із симпатією».

З іншого боку, позитивне забарвлення формується за рахунок знайомства пересічних британців з успіхами українців у спорті (Андрій Шевченко, Віталій Кличко) або на пісенному конкурсі «Євробачення». Останній є дуже популярним у Великій Британії, асоціюється з Україною у багатьох британців різних поколінь та різного професійного чи фахового рівнів.

«Останнім часом футбол був дуже потужною асоціацією. Існує пряма асоціація [з футболом], оскільки багато українських футболістів грають в англійських клубах»,

– Метью Сінклер, британський радник з питань стратегічних комунікацій Уряду України.

«Говорили про Джамалу, коли вона виграла Євробачення»,

– вокальний дует Bloom Twins.

«[Асоціація] – це конкурс Євробачення, тому що у вас завжди хороші пісні. Я не знаю, чи спеціально ви це робите?»,

– Стюарт МакДональд, член парламенту Великої Британії.

До певної міри успіхи України на ниві поп-культури позитивно позначаються і на її **образі толерантної та цивілізованої держави**. Понад те, про нормальне сприйняття ЛГБТ спільноти говорять не лише у контексті культури.

«Для людей, які не відслідковують політику, наприклад, ЛГБТ спільнота, джерелом інформації є Євробачення. Україна має тут дуже добру репутацію. Ваша м'яка сила йде від цього [...] Багато людей думають, що Україна – це гомофобна країна. Але я вважаю, що все не так погано, як думають. І я пам'ятаю виставку про ЛГБТ людей, які воювали на Сході України, і ті, кому я про це розповідав, були дуже здивовані»,
 – Стюарт МакДональд, член парламенту Великої Британії.

Утім, знання про окремих українців та окремі резонансні події в Україні не **формують комплексних уявлень та ставлення**. Широкий загаль знає про Україну або зовсім мало, або нічого.

«Ті, хто дивиться Євробачення, дещо знають [про Україну]. Ті, хто слідкує за футболом, теж дещо знають... Пересічна людина, може, чула про Чорнобиль і, може, чула, що йде війна в Україні. Хоча дехто й далі питає, чи ще триває війна, чи вже закінчилася»,
 – Ольга Керзюк, колишня кураторка Британської бібліотеки (2015-2019).

Краща обізнаність щодо України спостерігається у тих британців, які мають досвід співпраці з Україною та українцями, бували в Україні, займаються нею професійно. Щоправда, почасти образ сучасної України у їхніх уявленнях переплітається з образом Радянської України, де найкращі зразки мистецтва або представники культури пов'язуються радше з метрополією або її впливом. Отже, український балет, українська класична музика чи навіть авангардний рух сприймається як радянський, українська архітектура сприймається як така, що сформована під впливом радянської.

«Радянська модерністська архітектура, конструктивістський стиль, деякі радянські культурні форми, такі як, наприклад, балет, скоріш асоціюються з ширшим регіоном. Я особисто цікавлюсь старою

радянською архітектурою, але багато українців, зрозуміло, не люблять її, оскільки це спадщина радянської ери. Я знаю, що багато будівель було зруйновано, але багато іноземців дуже цікавляться цим старим стилем»,

– Метью Сінклер, британський радник з питань стратегічних комунікацій Уряду України.

«[Коли деякі колеги чують про культурну спадщину України, то думають що– ред.] це щось, що пов'язано з Радянським Союзом – вони знають про радянський авангард [можливо чули. - ред.] що був ще український авангард, але хто конкретно – не знають. [Водночас знають, що Україна – ред.] це щось, що не Росія, і це, мабуть, уже добрий крок вперед»,

– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.

Іншими словами, формуючи уявлення про Україну та український культурний простір, британці почасти спираються на образи та послуговуються наративами, які були спродуковані за часів СРСР і мали на меті розмивання українського образу, його інтеграції до загальнорадянського культурного простору, підміни поняття «українського» поняттям «радянського» або щонайменше «радянського українського». Відтак, такі уявлення містять у собі хиби, гіперболізують культурний вплив радянської метрополії і фактично нехтують як окремою українською ідентичністю, так і зворотнім культурним впливом – внеском українських історичних постатей та митців у радянську культуру та мистецтво. Українське мистецтво, творчість, культурні течії почасти вважаються доповненням до радянських, а не самодостатніми. Уявлення про «українське» як щось окремішне від «радянського» чи «російського» наразі мають лише спорадичний характер.

Таким чином, для фахового середовища образ України хоча більш нюансований, але залишається доволі еkleктичним. Окрім того, сприйняття крізь призму радянських часів, а подекуди й через російську призму, дає багатий ґрунт для хибних уявлень, навіть у середовищі, яке співпрацює з українськими організаціями.

*«Деякі єврейські організації збирають гроші, щоб допомогти єврейській спільноті в Україні. Але часто вони мають нереально хибні сприйняття України»,
– Розі Вайтхаус, The Judah Edition.*

Подекуди такі хибні сприйняття сформовані під впливом російського нарративу або й відвертих російських спекуляцій. Особливо це стосується сприйняття і уявлень щодо ролі України у Другій світовій війні. Більше того, дискурс щодо Другої світової війни, ролі союзників тощо значною мірою монополізований Російською Федерацією. Постійні комеморативні заходи, які присвячені Другій світовій війні, проводяться безпосередньо посольством Російської Федерації із широким залученням британської політичної та наукової еліти. Таким чином до рудиментарних впливів радянських нарративів додаються цілеспрямовані російські інформаційні інтервенції.

*«Позиція, яка завжди презентувалася тут [у Великій Британії. – ред.], полягала у тому, що Україна колаборувала з нацистами»,
– Енді Ігл, арт-центр Chapter.*

Разом з тим, **глибше занурення в український контекст дає можливість сформуванню більш чіткого образу України та її культури.** У таких випадках сприйняття крізь призму еkleктики (радянських та пострадянських образів та нарративів поруч із питомо українськими) еволюціонує у сприйняття України крізь призму її розмаїття (самодостатності та культурної цілісності, на заваді яким не стають ані зовнішні впливи, ані внутрішні регіональні відмінності). Загалом респонденти постійно наголошували на різноманітті України у всіх аспектах як позитивної характеристики, яка може приваблювати іноземців. Різноманіття географічне, природне, історико-культурне, змішання стилів у межах одного міста постійно підкреслювалися респондентами як те, що їх вражало під час відвідувань України.

«З візуального я відразу згадую донецькі терикони, картину важкої промисловості, шахт, запах підприємств. Що стосується Києва, то це абсолютно інша історія, це – культурний центр. Там є місця неймовірної культурної ваги, дуже цікаві топографічні місцевості, такі як ріки та мости. Київ – дуже чарівне місце»,

– Рік Роуботам, архітектор.

«Я подорожував до Одеси та на Чорне море. Я бачив ту місцину – вона доволі космополітична з огляду на різні стилі, які я там бачив»,

*– Клівленд Воткісс, Консерваторія музики та танцю
Трінті Лабан.*

«Різні куточки України дуже різняться між собою, і це є причиною України... Культурно Україна – багата країна»,

– Метью Сінклер, британський радник з питань стратегічних комунікацій Уряду України.

Ще одним чинником підвищення упізнаваності України є історичні паралелі, які резонували у британському суспільстві. Відтак ситуація навколо **Криму** – окупація Автономної Республіки Крим і Севастополя Росією та їх одностороннє, незаконне, невизнане Україною та світовою спільнотою, включення до складу РФ – стала одним із додаткових тригерів для британської аудиторії. Тут йдеться про історичну паралель з Кримською або Східною війною (1853 – 1856 рр.), події якої здебільшого відбувалися в Криму, а Британська імперія разом із союзниками виступала проти Російської імперії. Іншою сталою пов'язаною з Кримом асоціацією є відвідування Ялти прем'єр-міністром В. Черчиллем під час Другої світової війни для переговорів із союзниками щодо закінчення війни.

«У Великій Британії Крим, вочевидь, викликав значний історичний резонанс через російську окупацію та паралелі з Кримською війною»,

– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.

Можна констатувати, що загальний **інтерес до Криму** пов'язаний виключно з історичними сентиментами щодо подій, до яких була причетна Велика Британія, або поточною безпековою ситуацією. Навіть ті політики, дослідники, які опікувалися кримською тематикою, максимум, що знають, – історію депортації кримських татар та сучасні політичні проблеми, порушення прав людини в Криму. Ці знання **не трансформувалися в інтерес або обізнаність щодо кримськотатарської культури** (окрім загального визначення, що це є окрема етнічна група корінних народів мусульманського віросповідання).

«Про кримськотатарську культуру у Великій Британії ніхто не знає. Тут Крим знають лише через Кримську кампанію 1854... Але [британці. – ред.] розділяють асоціації щодо Криму та кримських татар у своєму сприйнятті. Для них Крим – це скоріше стратегічні питання сучасності»,

– Вадим Пристайко, посол України у Великій Британії.

Виступ Джамали на Євробаченні став чи не єдиним успішним випадком просування кримськотатарської тематики, оскільки пісня та історія зацікавили широку публіку, яка хотіла краще зрозуміти контекст. Проте без продовження цей успіх обернувся втраченою можливістю.

«...я пояснила, хто такі кримські татари, що вони були переміщені, і Джамала розказує історію про те як їх [примусово. – ред.] перемістили. І вони [глядачі Євробачення. – ред.] зацікавились цією історією, адже не знали цього раніше. Це [Євробачення та перемога Джамали. – ред.] стало втраченою можливістю культурної дипломатії»,

– Ольга Онух, Університет Манчестеру.

Видається, що окремі заходи, присвячені роковинам депортації кримських татар, покази фільмів про Мустафу Джемілева, а також поширення відповідної інформації не створювало належного медіа-резонансу. Цим заходам бракувало масовості, системності та більшого включення представників власне кримськотатарської спільноти, що живе у Великій Британії.

Як зазначає Інна Єгорова,

«...ми запрошували Ахтема Сеїтаблаєва не тільки з «Кіборгами». Під час його першого приїзду до Лондона у рамках Днів українського кіно він презентував фільм «Чужа молитва», пов'язаний із кримськими татарами, які рятували єврейських дітей під час війни в Криму. Тобто такі заходи проводилися, але вони, на превеликий жаль, не мали ні фідбеку, ні продовження... Попри наміри охопити широку цільову

аудиторію, було дуже важко звернути увагу кримськотатарської громади на ці заходи – вони їх уникали».

Загалом навіть на академічному рівні знань про Крим бракує або вони є спотвореними. Зокрема, у суспільному дискурсі присутні тези про «передачу» Криму Україні у 1954 р., що більш характерно для російської історіографії та не вповні відображає історію Криму.

*«Якщо я запитаю своїх студентів про Крим, то вони знайдуть його на карті, знають, що його окуповано, дехто може знати, що там є кримські татари, а не лише росіяни. Хтось із тих, у кого були заняття з історії, можуть знати, що свого часу Крим, за їх словами, “був подарований” Україні, без розуміння цієї події або того, що він не був насправді “подарований”»,
– Ольга Онух, Університет Манчестеру.*

Зрештою, людський потенціал та міжлюдські контакти, передовсім у тих хто мав досвід співпраці з Україною, теж мають значення. Загальне враження, яке справляють українці, – позитивне, і це багато в чому доповнює позитивний наратив щодо України.

*«Люди [з якими я працював в Україні. – ред.] були такі відкриті та дружні, готові отримувати від нас інформацію, як відкрита книга. Багато енергії»,
– Рік Роуботам, архітектор.*

«У мене дуже позитивні відчуття від країни та людей, яких я зустрів. Вони дуже тепло до мене ставились, дуже допомагали [...]. Я чекаю на те, щоб повернутися [до України – ред.]»,

– Том Скіпп, фотограф.

Відтак, **сприйняття України у Великій Британії ґрунтується на кількох фундаментальних уявленнях.** Якщо пересічний британець знає про Україну мало або й нічого, то фахове середовище сприймає Україну та українців спираючись на знання та наративи, поширені та укорінені за часів СРСР (зокрема, тези про включеність України до «радянського» культурного простору), та з урахуванням історичних сентиментів до окремих історичних місцин (на кшталт Криму). Попри відчутний, на думку представників фахового середовища, радянський слід, у Великій Британії його не завжди сприймають як щось негативне. Можна припустити, що даються взнаки уявлення британців про власний культурний слід у колишніх колоніях, а відтак нейтральне або навіть нейтрально-позитивне ставлення до колоніальної спадщини як такої. На такому тлі британське фахове середовище не розуміє спроб українців відмежуватися від колоніального минулого. Видається, що продуктивнішим підходом для співпраці з британцями буде не відкидати таку спадщину, а підходити до неї з перспективи (пост)колоніальних студій.

Проте, доцільно привертати увагу британської аудиторії до того, що ті чи інші культурні феномени можуть мати однаково українське та радянське коріння (скажімо, український авангард, який у Великій Британії сприймають як радянський) або загалом є такими, що походять з України і були згодом присвоєні радянською метрополією. Щоправда, формування та поширення таких наративів мало б відбуватися після ретельного вивчення їх сприйняття, аби уникнути обманливої інтерпретації (зокрема, щоб британська аудиторія не сприйняла такі спроби як прояви необґрунтованого україноцентризму).

Примітно, що на цьому етапі історії України та формування новітньої української ідентичності відчуваються зсуви у британському сприйнятті української культури. Такі атрибути як відданість демократичним цінностям та готовність боротися за них (на прикладі Майдану та Революції Гідності), протидія більшому і мілітарно сильнішому супротивнику – Росії, внаслідок світоглядних суперечностей, включеність у глобальні культурні процеси (у т. ч. й у ході популярних фестивалів масової культури на кшталт Євробачення), а також висвітлення цих процесів у британських та міжнародних медіа створюють сприятливе підґрунтя для переосмислення британцями образу України та української ідентичності.

На заваді інструменталізації вищезгаданого тренду – хіба що негативні конотації, які українському образу надають реальні або гіперболізовані уявлення про корупцію в Україні, а також російські інформаційні «вкиди», що негативно маркують українців (наприклад, формуючи образ колаборантів у ході Другої світової війни). Але загалом, закладені підвалини позитивного образу, інтерес до України з боку тих, хто її відвідував, усвідомлення відмінностей між Україною та Росією створюють базис для розширення горизонтів професійної співпраці.

III. СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЇЇ МІСЦЯ У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ

Задля оцінки сприйняття української культури та підсумування обізнаності респондентів з українською культурою ми проаналізували, які явища респонденти самостійно визначають як такі, що відносяться до української культури. Поза тим, респондентам ставили питання щодо приналежності української культури до певного географічного ареалу. Також здійснювалося зондування для оцінки наявного та перспективного попиту британської аудиторії на українські культурні явища та постаті.

Окрім того, ми оцінили обізнаність респондентів з окремими українськими культурними феноменами, наскільки відомим є той чи інший феномен, якою мірою він сприймається як належний до українського або до альтернативних культурних середовищ. Після такої оцінки респондентам було запропоновано додати феномени, які, на їх думку, були б цікаві британському суспільству або є цікавими для самих респондентів.

Таким чином, розділ присвячений виявленню складнощів та контексту сприйняття української культури у Британії, визначенню особливостей попиту на українську культуру, обізнаності і атрибування респондентами певних явищ до української культури та оцінці списку феноменів запропонованих Українським інститутом.

3.1. СКЛАДНОЩІ У СПРИЙНЯТТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ

Передусім, як і у випадку ідентифікації України фаховим середовищем, виникають певні складнощі із формуванням цілісного образу української культури. Така проблема коріниться у кількох причинах:

1) у культурному різноманітті України та невизначеності самих українців, які перебувають у процесі становлення не лише національної, але й культурної самоідентифікації. Принаймні, таке бачення виникає у фахового середовища. І воно свідчить про те, що українським культурним інституціям, митцям, культурним діячам не вдалось сформувати для закордонної, передусім британської, аудиторії меседжів, у яких містились би цілісні характеристики, що характеризують образ України та українського культурного простору. Ймовірно, серед іншого така ситуація спричинена й роботою російської пропаганди, яка працює над тим, щоб охарактеризувати Україну як «державу, що не склалася». Зокрема, тези про Україну як про полонізовану «Малоросію», державу, що виявилась полем боротьби між Заходом та Сходом, «розділену державу» відчуються при ідентифікації України фаховим середовищем. Також фактично така ідентифікація походить від політичної ідеї України як «буферної» зони, території або «місточка» між Сходом та Заходом, яку довгий час просували й українські політики.

*«Українська культура – дуже комплексна та складна. Особливо, коли ми включаємо історію таких місць як Карпати та території, які колись були частиною Польщі. Пояснювати такі речі є вкрай важливим»,
– Позі Вайтхаус, The Judah Edition.*

«Я не можу ігнорувати, що це місце переходу між Сходом та Західною Європою. Маю на увазі, що вона [Україна. – ред.] має культурний присмак східноєвропейської країни, який переходить у західну Азію... Якщо підсумувати, то коли я думаю про українську культуру, то згадую російський вплив, потім її історичне минуле та початок від вікінгів та стародавніх греків на Півдні, а також азійський вплив.

*Але зараз вона [Україна. – ред.] заглиблюється у себе, щоб знайти свої особливі характеристики»,
– Рік Роуботам, архітектор.*

*«За великим рахунком це – слов'яни. Що стосується їхньої ніші, то вона перебуває на перетині двох контрастних культур Заходу і Сходу. На Заході є гуцульська культура, і стереотипно вона сприймається як ближча до польської»,
– Стівен Фінглтон, кінорежисер.*

Такі визначення української культури також є підтвердженням неготовності повноцінного включення української культури в умовну «західну культуру», яка асоціюється переважно з країнами Західної Європи. Крім того, це є свідченням попередньо описаного радянського/російського впливу – впливу метрополії, оскільки традиційно саме російська культура ідентифікувалась в Європі як така, що має азійський (орієнтальний) вплив.

2) у значній кількості **культурних впливів з боку метрополій** і чи не найбільше – Радянського Союзу. Крім того, відчувається вплив на українську культуру (щонайменше в уявленнях британської аудиторії) інших сусідніх культур. При цьому цікавим спостереженням є те, що подекуди респонденти не вбачають у т. зв. «пострадянськості» жодних негативних конотацій, а навпаки, сприймають її одним з елементів становлення самобутності. «Пострадянськість» сприймається як належність до простору, що вбирає в себе як риси західної культури, так і атрибути радянського культурного дискурсу, базованого на соцреалізмі, конструктивізмі, але подекуди з елементами авангардизму. Британській аудиторії видається, що новітня українська ідентичність формується не лише на зв'язках з далекою минувиною, але й на уламках радянських культурних наративів, шляхом поступового розділення українських та російських культурних шкіл, течій і трендів. Спільна радянська спадщина при цьому хоча й дає британцям підстави сприймати російську та українську культуру як споріднені, але не означає для британської аудиторії (особливо обізнаної з Україною) їхньої тотожності. Останнім часом окремішність російського та українського культурних просторів дедалі більш проявляється, однак все ж не є очевидною.

«Це все ще дуже близько до Росії. Розумієте, такі речі як відмінності між українською та російською мовами – це те, що мої українські друзі розглядають дуже емоційно, але для мене, як людини ззовні, це не

завжди очевидно... Тому триває боротьба за вирізнення української культури, мови тощо від російської. [...]. Проте ви маєте сформувати чітку ідентичність, відмінну від Росії»,

– Джон Віттінгдейл, державний міністр медіа та даних Великої Британії (2020-2021)

«Я однозначно сказав би, що це – Європа, а не Азія. Проте, повертаючись до пострадянського наративу, [Україна. – ред.] все ще розглядається крізь призму того культурного простору. Я гадаю, [Україна. – ред.] все ще сприймається як Росія, і люди, що приїждять до України, дуже дивуються, що вона відмінна»,

– Анонімно.

«Я асоціюю це з пострадянським простором. Особливо, беручи до уваги, що зараз відбувається з Росією, гадаю, що українці усвідомили, що вони не настільки близькі до Росії, як це було раніше. Це – пробудження. Якщо раніше вони почувалися близькими до неї [Росії. – ред.], то тепер так не гадають. Мені видається, що Україна започатковує свою власну культуру, відходячи від російської. Як на мене, серед українців укорінена ідея, що вони не європейці – у хорошому сенсі. Відтак у них є ідеали про силу єдності поміж людьми, а західні європейці видаються сповненими самозакоханості та споживацтва. Відтак, я описав би це як пострадянськість. І чиста українськість. Це – вихід за межі російської спадщини, за межі пострадянськості. Це – просто бути українцями і пишатися цим»,

– Том Скіпп, фотограф.

3) у подекуди хибних уявленнях про український культурний простір (на кшталт уявлень про Україну як про Західну Азію, Кавказ тощо), які спричинені перебуванням України на маргінесі культурних інтересів британського суспільства.

«Я не думаю, що є дуже добре розуміння України, її історії, її населення і т. ін. Багато людей у Західній Європі розглядають Україну в купі з іншими країнами широкого пострадянського регіону, зокрема Росією, Молдовою, можливо, Грузією і Казахстаном. Це – через загальну відсутність розуміння. Ця ситуація покращується, але це займає час»,

– Метью Сінклер, британський радник з питань стратегічних комунікацій Уряду України.

Загалом створюється образ культурного простору, що знаходиться на перехресті культур, є рівновіддаленим від світових культурних центрів та різною мірою та у різний спосіб перебував під їхнім культурним домінуванням, що дозволило набути власних самобутніх ознак.

«Це – як Польща, дещо на роздоріжжі. Я асоціюю Західну Україну із центральноевропейською культурою та літературою, але я бачу на сході більше російського та центральноазійського контексту»,

– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.

«Я думаю, що Україна є прикордонною (проміжною) не просто так. Вона є воротами до Європи і з Європи. Я думаю про Україну як про європейську країну, у такому ж сенсі як про Велику Британію, що не в ЄС, але європейська. Це також і Чорноморський регіон, але і трішки зв'язків з Центральною Азією»,

– Стюарт МакДональд, член парламенту Великої Британії.

Подекуди респонденти порівнюють Україну з іншими державами з постколоніальним спадком, що є культурно і ментально ближчими та зрозумілішими для них, та екстраполюють уявлення про них на Україну.

«Культурно, я б сказав, що це – країна, до великої міри визначається тим, що перебувала в орбіті Москви, а нині визначається тим, що виходить з цієї орбіти, що в багатьох моментах нагадує Ірландію. Ірландія була підпорядкована колоніальній владі, її мова нав'язувалася колоніальною владою. Проте вона знайшла спосіб, щоб зробити цю мову своєю власною і розвинути власну культуру, що поєднала тисячолітню культуру та історію з впливом перебування у кордонах більшої держави. І це вилилось у сучасну змішану ідентичність»,

– Стівен Фінглтон, кінорежисер.

Були й ті респонденти, які беззастережно ідентифікували українську культуру як питомо європейську. Проте вони вочевидь належали або до академічних кіл чи тих, хто вже перетинався з Україною у спільній діяльності, або до числа представників української діаспори, а відтак є більш обізнані та подекуди більш лояльні до України та українців. Водночас вони не є представниками мейнстріму і не відображають бачення України з боку пересічного британця.

*«Немає питань, що Україна – це європейська країна»,
– Лорд Різбі, Британсько-Українське товариство.*

«Я бачу Україну європейською. Але я б не намагалась вписати Україну в конкретний географічний регіон. Я бачу Україну частиною сучасного глобального світу, оскільки важливість України не обмежується Європою. Я думаю, що ми повинні дивитися вперед, а не назад, відходити від визначення її через радянське минуле. Сучасна Україна не є «пострадянською», це – власна сутність»,

– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

В умовах, коли зусиль української сторони, які були б спрямовані на розвиток українських студій недостатньо, а наявні знання у багатьох випадках є неглибокими і ґрунтуються на стереотипах, це обертається викривленим сприйняттям України. Наприклад, Олеся Хромейчук (Український інститут у Лондоні) розповідає:

«Коли я викладаю курс про історію Центрально-Східної Європи, то даю студентам чорно-білу мапу, прошу, щоб вони позначили лінією, де на їхню думку закінчується Центрально-Східна Європа, описали межі, кордони. Дуже часто студенти малюють східний кордон по Дніпру. Їх не обходить, що це одна країна – Україна. Це все ще така трохи недовивчена, напевно, країна, не цілком зрозуміла, але уже принаймні вона є на ментальній мапі».

З її слів така ситуація спричинена не лише браком знань, але й подекуди зверхнім ставленням до Східної Європи. Таким чином, навіть коли Україну визнають належною до Європи, акцент робиться саме на її східності.

*«Навіть про Польщу не думають, як про Центрально-Східну Європу. Ми всі – East Europeans. У Лондоні я маю невеличкий театр, і ми колись написали виставу і назвали її «Bloody East Europeans». Це – про так званих «клятих заробітчани», які приїжджають сюди та «забирають» роботу. Це досить поширена думка про східних європейців»,
– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.*

Загалом серед викликів ключовими є донесення інформації про український культурний простір та ідентичність, а також подолання сприйняття його через російську призму.

*«У контексті британського інформаційного простору потрібно провести величезну роботу щодо відходу від радянського минулого. Асоціація про Україну досі пов'язана з Росією та Радянським Союзом. Нема наголосів, що ми стояли біля витоків слов'янської культури і Київською Русі, а не Росія»,
– Тетяна Вовнянко, British-Ukrainian Aid.*

Показовим у цьому контексті може бути опис окремих предметів мистецтва на сайті найвідомішого британського аукціонного дому Sotheby's, де роботи XIX ст.

здебільшого позначаються як «Західна Росія, Україна»⁹ чи знаходяться у розділі «Російське мистецтво».

Відповідно постає питання щодо зміни такого ототожнення, де свою роль можуть мати і посольство, і діаспора. Водночас не варто покладати великі сподівання на українську діаспору, як через її розпорошеність, відсутність такого впливу, як, наприклад, у Канаді, так і через її значну асиміляцію, особливо що стосується еміграції часів незалежності.

Відкритим лишається питання, чи можна подолати цей тренд у випадку старшого покоління британців, чи слід зосередитись на сучасності і молодших поколіннях як цільовій аудиторії для просування українського. Якщо у випадку старшого покоління необхідно не лише працювати із просуванням новітніх наративів, але й з корекцією наявних «радянських», то у випадку молоді можна працювати більшою мірою «з чистої сторінки», що зменшує потенційні ресурсні затрати.

«Важливо знайти, що може бути релевантним для кожного покоління у Великій Британії. Вам скоріше треба працювати не з моїм поколінням, а з молоддю, як їх можна зв'язати з Україною. Це – про пошук спільної мови»,

– Рік Роуботам, архітектор.

3.2. МОЖЛИВИЙ ПОПИТ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

Зважаючи на суперечливе сприйняття України, думки респондентів щодо попиту на українську культуру в Британії різняться. Частина опитаних на питання про попит доволі однозначно вказують, що його не існує, а якщо він і проявляється, то лише в окремих вузьких нішах, наприклад, у сучасній музиці та образотворчому мистецтві. Під нішевим попитом також розуміють професійну спільноту, яка вже має певний досвід відносин з українськими митцями, на противагу загальній публіці, яка майже необізнана з українською культурою.

Інші респонденти наголошують на можливостях для попиту, які здатні відкритися у разі проактивної діяльності України у просуванні власного культурного продукту, наприклад, перекладів літератури, участі у кінофестивалях та книжкових

⁹ Дивіться, наприклад, A wooden carving of the Crucifixion, Western Russia, Ukraine, 19th century, Sotheby's, <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2011/russian-works-of-art-faberg-and-icons-111113/lot.639.html>

ярмарках тощо. Фактично аналіз відповідей респондентів говорить про те, що не існує окремого упередження саме щодо української культури, і попит на неї визначається однаковими умовами з іншими країнами – залежність від промоції, якості, мови, конкуренції, розуміння британської аудиторії та ринку, спроможність знайти теми, які можуть зацікавити не лише вузького фахівця.

«Моя чесна відповідь, я так не думаю [що у Британії є попит на українську культуру. – ред.] і здебільшого тому, що не вірю, що у Великій Британії достатньо обізнані з Україною, що потрібно для стимулювання попиту на українську культуру. Можливо, [є попит. – ред.] лише у певних нішах, наприклад, музика, танці, мистецтво»,

– Метью Сінклер, британський радник з питань стратегічних комунікацій Уряду України.

«Все ще бракує знань про Україну. Вона має стільки всього, що запропонувати, приміром, у сфері туризму. Але все ще замало інформації про це закордоном»,

– Ніколас Томас, Британська Рада в Україні.

На думку респондентів, велике значення відіграє якість продукту і мова, що використовується для просування українського продукту. Мова є обмежувальним фактором для широкого просування української продукції, оскільки твори багатьох відомих письменників є неперекладеними. Це так само стосується п'єс та театральних вистав. Водночас нерідко не вистачає промо-продукції англійською мовою відповідної якості чи англомовних сторінок відповідних інституцій для того, щоб спростити перше ознайомлення.

«Якщо в людини немає бекграунду чи професійного зацікавлення, то інтересу майже немає. Якби якісний продукт, то аудиторія була б зацікавлена, незважаючи на те, чи зроблено це в Україні, чи тут. [...]. На подіях, що організовує British-Ukrainian Aid, завжди третина аудиторії була англомовна. На виключно україномовних подіях англомовної аудиторії було менша. Це свідчить, що в аудиторії, в якій є інтерес до української культури, є і відповідний попит»,

– Тетяна Вовнянко, British-Ukrainian Aid.

Саме на якості продукту, а також на певній «екзотичності» українського мистецтва для британців фокусують свою увагу й респонденти. Беручи до уваги насиченість британського культурного життя різноманітними подіями, якраз нестандартний підхід, оригінальне виконання або нетрадиційне викладення привертають увагу британської публіки, незалежно від країни-походження продукту.

«Я пам'ятаю, коли приїздила [українська. – ред.] трупа і ставили такий дуже експериментальний «Макбет» у лондонському Барбікані¹⁰, у цій виставі була задіяна ДахаБраха. Це було багато років тому. Наскільки пам'ятаю, то аншлаг був щовечора. Це щось цікаве, щось екзотичне – «Макбет», поставлений з певними українськими фольклорними піснями, якісь дивні співаки на сцені. Усе викликало велику зацікавленість тутешньої аудиторії. Коли приїздила Мар'яна Садовська¹¹, то теж були аншлагги. Приходили не тільки українці, це – цікава якісна музика, тому люди на неї прийдуть. Якщо буде виставка українських художників, то теж обов'язково прийдуть»,

– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.

Що стосується напрямів, які становлять потенційний інтерес для британської аудиторії, то їх кілька:

- **Образотворче мистецтво та архітектура.** Зокрема, можна припустити, що знайшли б свою аудиторію такі течії як експресіонізм, неопримітивізм, абстракціонізм, кубофутуризм. Одним з тригерів інтересу до цих напрямів може бути те, що представники українського авангарду стали відомі світу завдяки виставці відповідних робіт українських митців у Лондоні у 1973 р.,¹² де вони, щоправда, позиціонувались як російські. Свого часу відомі британські аукціонні дома продавали роботи сучасних українських художників, зокрема,

¹⁰ Macbeth: The Prologue, The Pit, Barbican Centre, London, 2007, <https://www.ft.com/content/6215b236-b2e7-11db-99ca-0000779e2340>

¹¹ Mariana Sadovska and Abraham Brody, 2017, <https://www.ukrainianlondon.co.uk/event/mariana-sadovska-abrahambrody/>

¹² Ukrainian Art Gallery, <https://www.ukrainianart.com/>

Олександра Ройтбурда,¹³ Віктора Сидоренка,¹⁴ Василя Цаголова,¹⁵ Анатолія Криволапа,¹⁶ Олега Тистола¹⁷ тощо¹⁸. Іван Марчук у 2007 році був включений британським виданням The Telegraph до сотні геніїв, які ще живі¹⁹. Поза тим, потенційний інтерес представляли б роботи українських пейзажистів (скажімо, кінця XIX – початку XX ст.²⁰), які одночасно могли б знайомити британську аудиторію з українським мистецтвом та багатоманітням українських пейзажів.

«Що стосується української культури, то нам потрібно буде починати з дуже низького рівня, оскільки була дуже обмежена діяльність, саме тому ми з вами і маємо цю розмову. Я хочу це змінити. Богомазов, наприклад, – один з міжнародних митців високого рівня, але чесно кажучи, тут [у Великій Британії. – ред.] дуже невелике розуміння цього. І це – те, що ми хочемо змінити. Є дуже багато причин для цього – українська культура, образотворче мистецтво, розкішні пейзажі – все це недостатньо відомо...»,
– Лорд Різбі, Британсько-Українське товариство.

«Візуальне мистецтво є дуже сильним в Україні. Коли люди відвідують Харків, вони бачать чудові мурали невідомих митців, або якщо вони просто «зависають» біля Золотих Воріт, на Подолі, вони відчують

¹³ Alexander Roitburd, Phillips Auctioneers, <https://www.phillips.com/artist/2236/alexander-roitburd>

¹⁴ Victor Sydorenko, Phillips Auctioneers, <https://www.phillips.com/artist/8997/victor-sydorenko>

¹⁵ Vassily Tsagolov, Bunny (from the Ukrainian X-files series), 2009, Sotheby's, <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2009/russian-contemporary-sale-109670/lot.138.html>

¹⁶ Anatoly Kryvolap, Phillips Auctioneers, <https://www.phillips.com/artist/10441/anatoly-kryvolap>

¹⁷ Oleg Tistol, Phillips Auctioneers, <https://www.phillips.com/artist/1017/oleg-tistol>

¹⁸ Більше прикладів читайте тут: <https://artslooker.com/top-12-naydorozhchih-auktsionnih-prodazhiv-ukrayinskogo-suchasnogo-mistetstva-2016-roku/>

¹⁹ Top 100 living geniuses, The Telegraph, 30.10.2007, <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1567544/Top-100-living-geniuses.html>

²⁰ Наприклад, робота Олександра Кісельова була продана на Sotheby's за 25 тис. фунтів, <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2013/russian-paintings-113112/lot.132.html>, а Миколи Бодаревського – за 181 тис. фунтів, <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2008/russian-art-evening-108116/lot.3.html>, декілька картин Івана Похитоновна – за понад 220 тис. фунтів <https://www.sothebys.com/en/buy/auction/2021/russian-pictures/the-hunters>

енергію. Це – як Берлін до того, як він став занадто крутим. Тут [в Україні. – ред.] аутентично. І це відчувається і від молодого, і від старшого покоління сучасних візуальних митців, які взаємодіють один з одним»,

– Ольга Онух, Університет Манчестеру.

- **Музика.** Зокрема, на основі відповідей респондентів можна зробити висновки, що популярністю можуть користуватись український рок, етнорок, електрофолк, які у Британії можна презентувати у ніші «world music», що поєднує популярні західні музичні тренди з етномотивами.

«Так, на музику попит є. Була здивована, що на концерт гурту Океан Ельзи приходили навіть наші колеги дипломати з Форін Офісу, тобто дійсно [британці. – ред.] знають Океан Ельзи, і попит є»,

– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії (2016-2020).

«Музика завжди спрацьовує. Я не думаю, що просування української музики було б проблемним. Коли Shum (Go-A. – ред.) опинився у топі чартів на Spotify, це привернуло увагу міжнародних медіа. Такі речі мають значення, коли йдеться про взаємодію з різними культурними контекстами»,

– Ольга Онух, Університет Манчестеру.

- **Сучасна література,** наприклад творчість Сергія Жадана, що знайомить аудиторію з українською сучасністю в художніх образах та містить у собі відсилки до футуризму-авангардизму початку ХХ ст.,²¹ а також творчість Оксани Забужко, Юрія Андруховича, молодих актуальних письменників.

«У літературі, до прикладу, [міг би бути цікавим. – ред.] Сергій Жадан, який говорить про соціальні та економічні проблеми та про війну, але він робить це

²¹ Олег Коцарев, Безнадійні віра і любов Сергія Жадана, 08.04.2011, <http://litakcent.com/2011/04/08/beznadijni-vira-i-ljubov-serhija-zhadana/>

так, що це не є основним фокусом та метою його творів. Його основний фокус – поділитися людським досвідом, щоденним життям, коханням і втратами. [...] Дитячі книги на українську чи кримськотатарську тематику, казки на кшталт «Рукавички» або книги від видавництва «Абабагаламага». [...] Я все ж гадаю, що візуальне мистецтво, креативна індустрія та література є важливими»,

– Ольга Онух, Університет Манчестеру.

Важливе питання, яке зауважують окремі респонденти, – необхідність міксувати минуле з майбутнім, робити фокус на сучасності. Для британської аудиторії актуальним є саме сучасне мистецтво та його рефлексії світу навколо нас.

«Українська культура може зацікавити. Це може бути мікс старого (класичного) та модерну. В Україні є багато талановитих письменників, художників, тих, хто робить перформанси. Є велика кількість енергії, яка не має шансу розвиватися через нестачу можливостей, але мені завжди це було цікаво»,

– Рік Роуботам, архітектор.

Посол України у Великій Британії Вадим Пристайко також пропонує поєднувати минувшину з сучасністю, і робити акцент саме на останній. Відсилання до минулого, етностиль у поєднанні з сучасними трендами у мистецтві, просування клубної культури та позиціонування міст України як її осередку потенційно мали б успіх:

«Козаки і вся військова історія навколо них – це те, що може серйозно зацікавити британців. Багатство географічне, ортодоксальність, церкви. Але треба додавати і сучасного, що сучасна Україна може запропонувати – електронна музика, дивний фолк спів, сучасний-традиційний балет»,

– Вадим Пристайко, посол України у Великій Британії.

При цьому для забезпечення успішності, включно з комерційною, слід фокусуватися на британській специфіці. Для кожної сфери варто проводити власні маркетингові дослідження або вивчати попередній досвід просування української продукції або мистецтва.

«У лондонській Олімпії²² щороку проходить ярмарок-продаж виробів різноманітних країн, і туди дуже часто приїжджає одна українська фірма «KozaDereza». Наскільки я знаю, вона протягом семи-десяти років щороку бере участь у виставці-продажу. Вони [представники компанії. – ред.] розповіли, що вони спочатку приїхали у Британію з однією колекцією, а потім відчули, що це не буде цікаво, поки їхній товар не буде адаптовано до потреб Британії. Тобто українським виробникам доводиться проводити певні маркетингові розслідування для того, щоб товар відповідав очікуванням британської аудиторії та був привабливим для них. Наприклад, замість горобчиків компанія почала робити лисичок, тому що у Британії лисиця більш популярна»,

– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії (2016-2020).

Окрім адаптації до смаків британців, респонденти також радять використовувати майданчики не лише у Лондоні, але й у інших частинах Британії, які потенційно можуть виявитися більш відкритими до культурної взаємодії.

²² Olympia London, <https://olympia.london/>

«Шотландія дуже відкрита до культурної взаємодії... Боротьба за незалежність може зрезонувати у Шотландії. Я гадаю, що потенційно можуть виникнути сильні культурні зв'язки – сільське господарство, гори, незалежна церква. [...] Іншим таким місцем може виявитися Північна Ірландія. У них є багатий досвід конфліктної трансформації»,

– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.

«Ви точно повинні їхати до Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії. Розповідати про історичні події. Наприклад, я досі вражений, скільки людей не знають про Голодомор, незважаючи на фільм «Містер Джонс» і книжку Е. Еплбаум. [...] Але у вас також є неймовірні молоді дизайнери, митці, фотографи. У вас є першокласні фахівці, які працюють у кібер та діджитал сфері. [...] І їжа, ви ніколи не можете промахнутися з їжею»,

– Стюарт МакДональд, член парламенту Великої Британії.

Загалом проведений аналіз дозволяє дійти наступного висновку. Просування української культури може здійснюватися у три основних способи. Перший – виведення українських культурних феноменів на глобальний рівень впізнаваності або щонайменше на регіональний рівень. Такий підхід може виявитися дієвим для продуктів масової культури. З одного боку, такий підхід підвищуватиме впізнаваність українських митців, виконавців не лише на британському, але й на глобальному рівні. Разом з тим, слід враховувати, що він вимагатиме капітальних вкладень (скажімо, участь у Євробаченні та тим більше перемога на ньому вимагає не лише наявності таланту, але й професійної промо-кампанії, реклами тощо). Окрім того, вказана ніша висококонкурентна і має високий «вхідний поріг». Другий спосіб – орієнтація на нішеву аудиторію, де можна запропонувати екзотичні культурні продукти. Проте, це потребує ресурсу як для вивчення смаків аудиторії, так і для таргетування культурної продукції, пошуку тригерів, до яких можна апелювати, вивчення регіональної специфіки. Разом з тим, такі «культурні інтервенції» будуть тактичними за своїм характером, не матимуть ознак масовості та, більше того, потребуватимуть індивідуальних підходів (приміром, те, що викличе інтерес у Шотландії, не обов'язково зрезонує в Ірландії та навпаки). У сукупності застосування такого підходу може виявитися не менш ресурсоємним у порівнянні з першим способом.

Оптимальним видається підхід, коли вже знані феномени та культурні продукти більшою мірою інструменталізуються для просування України в цілому. При такому підході основним завданням мало б стати встановлення й акцентування уваги на зв'язку між феноменом та державою його походження. Проте, не можна лишати поза увагою той факт, що якщо з новітніми феноменами це не викликати особливих проблем, то із феноменами періоду до незалежності України можуть виникнути клопоти: необхідно буде одночасно доводити їх належність до українського культурного простору і деконструювати наративи про їхню належність до радянського чи російського культурного простору. До певної міри досягти такого ефекту можна було б міксуючи феномени минулого з феноменами сучасності, пояснюючи який ефект мали феномени минулого на становлення сучасної української ідентичності і відтак чому вони пов'язані з Україною.

3.3. СПРИЙНЯТТЯ ТА АТРИБУЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ФЕНОМЕНІВ

Асоціації з українською культурою, які виникають у респондентів, природно пов'язані з неоднозначністю сприйняття українського культурного простору і почасті дисонують із переліком тем та сфер, на які, зі слів респондентів, у Великій Британії може виникнути попит. Адже передусім британців цікавлять теми, що мають глобальний розголос, пов'язані або безпосередньо з Великою Британією або країнами, які входили до складу Британської імперії. Натомість українська тематика за окремими винятками виглядає більш нішевою, «екзотичною». Разом з тим, у випадках, коли український культурний продукт чи тематика України вдало таргетована та адаптована для британської аудиторії, шанси на успіх та розголос зростають.

У царині історії серед значущих трагічних подій згадують про Голодомор. Важливо, що ця тема резонувала не лише у вузькому колі тих, хто професійно займається Україною, але й стала відома ширшому загалу завдяки фільму «Ціна правди». Увагу до фільму викликав як опис трагічних подій в Україні, так і те, що до них був причетний співвітчизник британців – журналіст з Вельсу.

*«Голодомор [приходить на думку. – ред.], через мій академічний досвід. Під час викладання в університеті я порівнював Голодомор та Голокост»,
– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.*

«Ще одна асоціація – з фільмом «Ціна правди». У нас тут була світова прем'єра, і на неї приїжджала

режисерка Агнєшка Голланд. Це не блискучий фільм, але добре кіно. І дуже цікавий епізод з історії»,
– Енді Ігл, арт-центр Chapter.

«Хотіла б окремо зупинитися на тому, що інколи один фільм з певним сегментом про певну історичну подію в Україні може дуже сильно вплинути на свідомість британської спільноти, культурного істеблішменту, як це було на прикладі [фільму] “Mr Jones” – “Ціна правди”... І я була вражена, що люди були здивовані тим, що в Україні був Голодомор – вони навіть не уявляли, що в нашій історії є такі жахливі сторінки. Тобто маю на увазі, що середній клас суспільства не знав. І в мене була ситуація, коли розшукуючи авторів фільму для спільної організації його прем'єри в Британії, я випадково познайомилась на одному заході з людиною, яка очолювала офіс Вельського уряду в Лондоні. У розмові з нею я поділилася інформацією про фільм “Ціна правди” і, зокрема, про її співвітчизника Гарета Джонса. Неймовірно, але в уельському Кардіффі, звідки він [Гарет Джонс] родом, люди не знали про таку людину, про те, що серед них є герой за українськими мірками, який намагався донести правду у світ. [...] Я була приємно вражена тим, наскільки сильно розійшовся цей фільм у британських ЗМІ, отримавши розголос навіть у таких виданнях, як “Good housekeeping” для домогосподарок. Для нас було важливим те, що Україна пролунала через цей фільм і такий наратив як Голодомор, що вчергове нагадало світу про важливість визнання Голодомору геноцидом українського народу у світі»,

– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії
(2016-2020).

Серед відомих історичних постатей, митців та феноменів згадують Тараса Шевченка. Він представляє інтерес як знакова фігура для тих, хто цікавиться підвалинами української ідентичності. Так само у контексті формування української ідентичності інтерес представляють фігури та феномени, що зробили свій внесок в українську культурну ідентичність, але були знищені Москвою, а потім замовчувались за часів радянського домінування (представники авангарду, «Розстріляного відродження», дисиденти).

«Нещодавно я дізнався про Тараса Шевченка і його критичне значення для української ідентичності. Просто тому, що постійно стикався з пам'ятниками, вулицями, містами, названими його ім'ям – я просто мусив з'ясувати, ким він був. Так я відкрив для себе «Кобзар». І Тарасова історія була для мене дуже повчальною для розуміння того, як українці бачили себе. Адже Тарас, вочевидь, також писав російською. І він, безумовно, є знаковою фігурою для української культури, так само як Ісус був єврейським, але також у багатьох моментах він був першим християнином»,
– Стівен Фінглтон, кінорежисер.

«Звичайно, я ціную український авангард, зокрема таких митців як Бойчук. Мені також цікаві роботи українських радянських митців, такі як роботи дисидента Алли Горської. Але моя справжня любов – це українське бароко раннього Нового часу»,
– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

Почасти, знаючи про окрему історичну постать чи митця, їх не асоціюють з Україною. Особливо яскраво це проявляється у тих випадках, коли митець чи історична постать відомі глобально. Можна припустити, що так склалось через те, що коли той чи інший феномен чи історична постать стали відомими й набули визнання, держава Україна, з якою їх могли б асоціювати, не існувало. Відтак їх пов'язують або з Росією чи СРСР як метрополією, або ж відносять до категорії глобальних культурних феноменів (наприклад, Малевич). Подекуди асоціації виникають з країнами, де митці досягли піку своєї слави.

«Якщо ми говоримо, скажімо, навіть про Довженка, то його можна побачити як радянського чи навіть як російського, як описується досі в галереях, на виставках, але не обов'язково як українського. Дзига Вертов – ніхто не скаже про його пов'язаність з Україною. Усі знають «Man with a Movie Camera» [«Людина з кіноапаратом» Дзиги Вертова від 1929 року], тобто знають роботу, але не знають, що це людина, пов'язана з Україною»,

– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.

«Зі мною зв'язався кіновиробник у Британії, який хоче зробити фільм про Прокоф'єва. Я зовсім не знав, що Прокоф'єв був українцем. Я знав його як російського композитора, і загалом усі ідентифікують його як російського композитора. Вочевидь, у часи, коли він жив, то була Росія. Тож помилки тут нема. Проте, він походить з Донецька, який нині є частиною України, він там виріс, і відтак його спадок є українським, проте навряд чи хтось про це знає»,

– Джон Віттінгдейл, державний міністр медіа та даних Великої Британії (2020-2021).

Загалом українське мистецтво та культура і відповідні знакові фігури відомі здебільшого діаспорі та представникам фахового середовища, яке профільно займається Україною. Дещо краща ситуація із феноменами та культурними діями, пов'язаними з сучасністю. Зі слів респондентів, так складається завдяки наявності перекладів або ж завдяки візитам митців до Великої Британії.

Серед яскравих постатей сучасності чи не найбільш відомим виглядає Андрій Курков, хоча відомі й інші автори сучасної української літератури, драматурги та музиканти, зокрема Марина Левицька, Сергій Жадан, Наталія Ворожбит, Кирило Карабиць, Дмитро Добровольський.

«...я б не хотіла обмежуватися Курковим, але він, напевне, єдина наразі людина, кого більш-менш пересічний читач, який зацікавлений у літературі, назве і буде знати, що це – український автор»,

– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.

«На жаль, з літератури поки що знають в основному лише Андрія Куркова. Чому його знають? Тому що, якщо зайдете у великий книжковий магазин, де є переклади авторів, там його книжки можна купити. Інші автори перекладені, але це маленькі видавництва – або американські, або канадські, тобто про їх переклади знають лише люди, які дійсно цікавляться. А якщо Ви просто зайшли в магазин і шукаєте, то Ви знайдете там Андрія Куркова, а перед цим була Марина Левицька, яка дуже багато шуму тоді наробила своєю книжкою «Коротка історія тракторів по-українськи». Вона написала її англійською, але про Україну, про свого українського батька, і потім по радіо цю книжку начитували по 15 хвилин щодня [...]. Про Сергія Жадана може вже трошки більше знають. Навіть був захід, і він був у Британській бібліотеці, але це все одно були люди начитані, [які відвідали захід. – ред.]»,

– Ольга Керзюк, колишня кураторка Британської бібліотеки (2015-2019).

«Перша людина, яка приходить на думку, це – письменниця Наташа Ворожбит. Я знаю її деякий час, і театр «Роял Корт» має довгу історію відносин з нею»,
– Сем Прітчард, Театр «Роял Корт».

«Це – музика, звичайно. Наприклад, Кирило Карабиць кілька днів тому керував оркестром, і вперше в Альберт-холі зіграли «Тараса Бульбу» [Миколи. – ред.] Лисенка. Так що музика – це дуже важливо, але дуже важко в ній пробитися, бо вже наявні усталені смаки. Наші українські художники у 1990-их роках приїжджали досить часто, і мали виставки в різних галереях. Тому українські художники трошки зробили внесок для тих, хто цікавиться мистецтвом»,

– Ольга Керзюк, колишня кураторка Британської бібліотеки (2015-2019).

Політичний активізм в Україні, той образ держави, що бореться за демократичні цінності, формує інтерес і до українських громадських діячів та політиків, а також до подій Майдану, й позначається на відповідних асоціаціях.

*«Я думаю про незалежну журналістику Наталії Гуменюк та про інших, про дух незалежної журналістики та роботу журналістів у часи олігархів»,
– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.*

*«Мене сильно вразив чудовий канадсько-український проєкт Counting Sheep. Я бачив цю виставу в Ірландії, Лондоні, оригінальну постановку в Торонто. Та вистава є абсолютно феноменальною імерсією у протести на Майдані. Це – дуже потужний засіб переказу того, що відбулось на Майдані»,
– Кріс Нельсон, фестиваль LIFT.*

*«Ми також дивилися кілька серій «Слуги народу». Наші студенти починають вивчення слов'янських мов з російської на першому курсі. Вони мають можливість вивчати українську тільки на другому. «Слуга народу» вийшов російською, він дозволяє студентам побачити, як була зроблена пародія на українську культуру, мову, політику та соціальні реалії. Іншими словами, ми дивимось цей ситком дуже критичним поглядом і розбираємо причини його широкої популярності»,
– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.*

Посольство України у Великій Британії намагається, окрім просування маскульту та історичних і культурних персоналій минувшини, просувати також сучасний образ України як «держави можливостей». Як зазначає Посол Вадим Пристайко, посольство намагається

«відійти від розуміння нас через горілку і борщ, а робимо акцент на ІТ, фінтех і т. п. І це дає результат. Україна отримала минулого року в Британії статус

найкращого outsourcing destination. Намагаємося відійти від сприйняття нас виключно як житниці Європи і перейти до сучасної технічної сфери».

І це теж дає позитивні результати.

Загалом складається враження, що навіть у випадках обізнаності і нішевої аудиторії українському продукту суттєво бракує атрибутивного зв'язку з Україною. Можна припустити, що це – наслідок того, що в час існування СРСР Україна втратила не лише державну, але й культурну суб'єктність в очах британської аудиторії.

3.4. ОБІЗНАНІСТЬ ІЗ ФЕНОМЕНАМИ З ПЕРЕЛІКУ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ

Після обговорення української культурної ідентичності та виявлення асоціацій з українським культурним простором респондентам було запропоновано перелік феноменів²³, що становлять інтерес для Українського інституту (Див. Додаток 3). Загальний рівень знань про запропоновані феномени є досить низьким, більшість із них – невідомі навіть культурним агентам. Деякі з них респонденти згадували при описі феномену, але не викликали миттєвої асоціації з назвою (наприклад, петриківський розпис, скіфи тощо).

У ході інтерв'ю було виявлено, що з-поміж згаданих феноменів найбільш відомим для інформантів є український авангард (17 респондентів вказали, що знають або добре знають про нього). Можна припустити, що такий рівень обізнаності спричинений загальним інтересом до авангардних рухів. Щоправда, подекуди цей феномен розглядається крізь призму російського чи радянського авангардного руху.

²³ Перелік феноменів, який надавався респондентам для оцінювання, був скоригований Українським Інститутом у порівнянні з попередніми сімома дослідженнями сприйняття України та української культури за кордоном. З нього були виключені феномени, які оцінювалися як найбільш відомі (9 феноменів, а саме: Софійський Собор у Києві, Чорнобильська катастрофа, козаки (Запорізька Січ), Майдан, Голодомор, Київська Русь, Олег Сенцов, борщ, Микола Гоголь), а також ті, які виявилися практично незанимає відповідно до результатів згаданих досліджень (35 феноменів). Відповідно, у Великій Британії оцінювалися передовсім феномени, щодо яких респонденти інших досліджень показали середній рівень обізнаності (див. таблицю у додатку). Скорочення кількості феноменів уможливило відміну принципу ротації при оцінюванні, а відтак усі респонденти оцінювали один і той самий список. Очікувалося, що феномени з видалених груп з'являться у результаті пропозиції респондентам доповнити наданий їм для оцінювання список іншими відомими їм феноменами.

На другій позиції щодо рівня обізнаності – «Щедрик» (15 респондентів). Проте, як і у випадку з авангардизмом, виникають питання щодо належності «Щедрика» до українських культурних феноменів. Респонденти у своїй більшості або не знали про походження твору, або вважали, що він має американське походження. Природно, що найбільш відомою є саме західна обробка та англійський текст. При цьому у самій Великій Британії твір не є дуже популярним, а відомість забезпечена радше популярністю у США та Канаді.

На третій позиції за рівнем обізнаності – Бабин Яр (13 респондентів). Проте, знову ж, більшою мірою він вплетений у глобальний наратив Голокосту, асоціюється не лише з Україною та українцями, але і з Ізраїлем та євреями, сприймається як трагедія світового масштабу. При цьому привертає увагу й чимала кількість тих, хто нічого не знає про Бабин Яр (11 респондентів).

Однакову позицію, поруч із Бабиним Яром, посідає українське бароко (13 респондентів). Щодо цього культурного феномену різночитань немає, його сприймають як суто український. Високий рівень обізнаності, ймовірно, спричинений тим, що в Британії цікавляться архітектурними напрямками, а українське бароко помітно виражене в архітектурі українських церков. Водночас більшість респондентів не знає його за назвою, але моментально згадує та асоціює, якщо нагадати про відповідні церкви.

Зрештою, на п'ятій сходинці – Андрій Курков. Його називали також і внаслідок спонтанних асоціацій, оскільки його роботи широко представлені на британському ринку великими накладками. Разом з тим, подекуди його теж сприймають як росіянина, а кількість тих, хто нічого не знає про Куркова, дорівнює кількості тих, хто про нього знає (12 осіб).

Поруч із Андрієм Курковим тим же рівнем обізнаності користується Олександр Довженко. У Кембриджі відбувались покази його фільмів і тим, хто знається на кінотворчості, відомий його творчий доробок. Проте, почасти знання про Довженка обмежується його ім'ям, а кількість респондентів, які про нього нічого не знають, збігається з кількістю тих, кому про нього відомо.

Що стосується найменш відомих британському загалу та респондентам феноменів та митців, то найнижчу сходинку посідає композитор Валентин Сильвестров. Про нього щось чули лише два респонденти, і хоча вони пов'язують його з Україною, додаткових асоціацій він не викликає.

Низький рівень обізнаності також про Агатангела Кримського. Про нього відомо лише чотирьом респондентам. При цьому попри те, що більшість із них асоціюють його з Україною, є й ті, кому видається ймовірним його зв'язок з кримськими татарами.

Дещо неочікуваним стало те, що на тлі високого показника обізнаності про український авангард обізнаність про його окремі напрями та представників є вкрай

низькою. Скажімо, 19 респондентів нічого не знають про Георгія Нарбута, а 18 – ніколи не чули про бойчукізм.

Зрештою низьким є рівень знань і про Кіру Муратову та Сергія Корольова. Вони здебільшого невідомі загалом та асоціюються не лише з Україною, але й з СРСР.

Також мало сприймають зв'язок з Україною Шолом Алейхема (його асоціюють з Ізраїлем) та Казимира Малевича, якого, окрім України, пов'язують із Польщею та Росією.

Пропозиції щодо доповнень переліку феноменів

Визначення спонтанних та неспонтанних асоціацій, аналіз належності української культури та феноменів, оцінка попиту на них стали гарним підґрунтям для виявлення перспективних напрямів для подальшої роботи із популяризації українських культурних феноменів.

Обговорення з респондентами засвідчило, що до переліку феноменів, які заслуговують просування серед британської аудиторії, варто додати ті, що вже мають певну впізнаваність. Зокрема, варто продовжувати популяризацію стрічки «Ціна правди», оскільки вона одночасно дозволяє просувати українські наративи про Голодомор, а також підкреслює зв'язок України з Британією. Відповідно, Голодомор та репресії тих часів неодноразово з'являлися серед запропонованих респондентами феноменів, які могли б зацікавити людей.

Творчість сучасників Андрія Куркова та Сергія Жадана також доволі помітна у Британії, тож підтримка уваги до неї не потребуватиме надмірних ресурсів. Як зазначає Олесь Хромейчук (Український інститут у Лондоні):

«Сергій Жадан приїздив і мав доповідь у Британській бібліотеці, яка викликала шалене зацікавлення. Ця подія так добре продавалася, що Британська бібліотека була змушена перенести її у найбільший зал, який у них є, і був аншлаг».

Взагалі саме на потребі просувати сучасну літературу наголошувала більшість респондентів. Але водночас такі рекомендації майже не підкріплювалися конкретними іменами, зокрема, і через відсутність перекладів українських авторів.

Музика загалом є дуже ефективним інструментом просування української культури у Великій Британії, про що свідчать рейтинги та згадуваність Євробачення. Перспективним підходом може бути поєднання мотивів минувшини та сучасності.

«Ось візьмемо ONUKA — це дуже цікава електронна музика, яка наповнена традиційними українськими етнічними мотивами, яка виконується на бандурі, сопілці, трембіті, і супроводжується цікавим текстом гарною українською мовою. До цього додати візуальний образ, який з одного боку, стриманий, а з іншого, наповнений традиційними елементами одягу. У цьому Україна індивідуальна»,

– вокальний дует Bloom Twins.

Окреме таргетування доречно у випадку Шотландії. Там, зі слів Петра Кормила (Союз Українців у Великій Британії), заслуговує на увагу

«Микола Лукаш. Він перекладав всі твори нашого народного поета Роберта Бернса українською мовою», а також «скіфський наратив», адже як вказує той же Петро Кормоло, «у XIV столітті наш [шотландський. – ред.] король Роберт Брюс написав лист до Папи Римського, і в цьому листі написано, що наш шотландський народ походить із давньої Скитії, із давніх скіфів».

Щодо Північної Ірландії, то також варто шукати окремі наративи та історії, які були б там цікаві, враховуючи історичні особливості, зокрема і питання розділеності нації або довготривалого конфлікту. Вельс у свою чергу є найбільш наближеним до Англії, передусім Лондона, з точки зору культурного сприйняття третіх країн.

Не слід лишати поза увагою й новітню історію, зокрема події з моменту відновлення незалежності України, особливо ті з них, що засвідчують прозахідні погляди українців, їхню включеність у глобальний культурний процес (наприклад, Майдан та роль України у міжнародних організаціях). Це допомогло б краще зрозуміти українську ідентичність та чинники її становлення.

«Я б говорив більше про демократичну традицію з 1991 року – які зміни ми бачимо після Майдану, як ми стаємо більш європейськи та атлантично думуючими, як демократія працює в Україні, що Україна робить в ООН, що вона робить на міжнародній арені, який відбиток Україна залишає на міжнародному рівні. Все це цікавить молодих людей»,

– Стюарт МакДональд, член парламенту Великої Британії.

Окремої уваги, на думку респондентів, потребує й українська їжа. Лорд Різбі наголошує на не до кінця інструменталізованому потенціалі кулінарної дипломатії:

«Українці, здається, люблять насолоджуватися своєю їжею та музикальною традицією більше ніж інші, що мені зустрічалися. І це те, чого я хочу бачити більше. Україна – це європейська нація, яка мало зрозуміла у Великій Британії».

Посол України у Великій Британії Вадим Пристайко також наголошує, що

«За борщ все ще треба боротися, тому цю тему не варто упускати в Британії»,

оскільки він також підпадав під вплив російського наративу. Водночас активна дискусія, яка розпочалась у США через фільм Євгена Клопотенка «Борщ. Секретний інгредієнт» та статтю в The New York Times²⁴, не була помічена у Сполученому Королівстві. Натомість у цій сфері є де розгорнутися, адже як нагадує депутат Стюарт МакДональд,

«навіть принцеса Діана мала свій рецепт борщу».

У царині сучасного мистецтва заслуговує на увагу театр, а також клубна культура та андеграунд. В цьому випадку також варто використовувати «екзотичні підходи», як скажімо міксувати оригінальні музичні стилі та доповнювати ними музичний супровід п'єс.

«Гадаю, що український театр досить сильний у режисурі, акторській грі, драматургії і міг би потенційно знайти ринок у Великій Британії. Мій власний інтерес — я хотів би дізнатися про українські сучасне мистецтво, музику, візуальне мистецтво, фотографію. Чув про потужну клубну культуру у Києві, тож закладуся, що зв'язок можна знайти через андеграунду музичну сцену»,

– Кріс Нельсон, фестиваль LIFT.

²⁴ A New Front Opens in the Russia-Ukraine Conflict: Borscht, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2020/11/04/world/europe/russia-ukraine-borscht.html>, 4 November 2020

Найбільш відомі культурні феномени

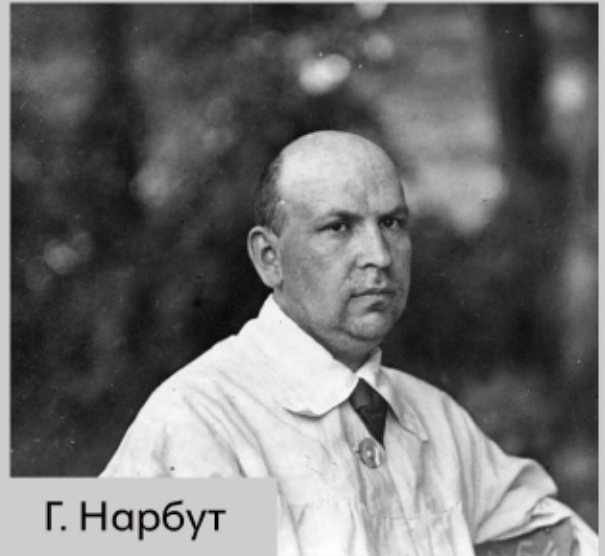
Маловідомі культурні феномени

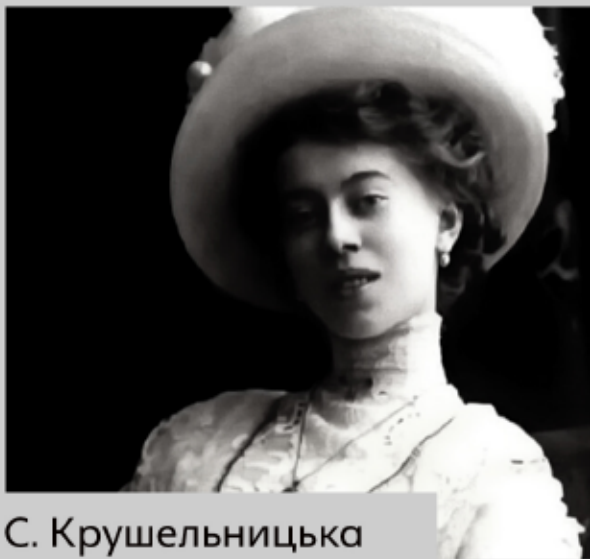
С. Корольов

К. Муратова

Г. Нарбут

С. Крушельницька

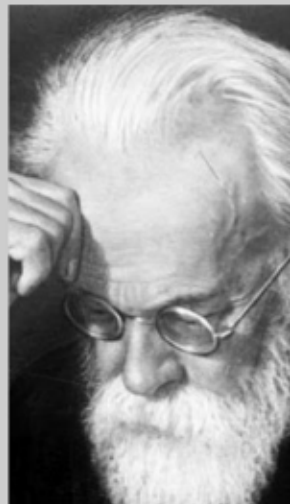
В. Сильвестров

А. Кримський

Херсонес

В. Вернадський

Бойчукізм

Загалом можна казати про те, що частина феноменів, представлених на розгляд респондентів, виявилась їм знайомими, однак почасти поза українським контекстом (як, скажімо, Щедрик чи Голодомор). Знаковим є випадок з українським авангардом. За рідкісними винятками саме це поняття сприймається респондентами дедуктивно. Їм відомо про авангардистські рухи початку ХХ ст. у СРСР, і оскільки Україна була частиною СРСР, вони припускають наявність українського авангарду, проте мало обізнані з його конкретними проявами. Також знаково те, що респонденти наполягають на включенні до переліку феноменів сучасних проявів мистецтва, пропонують пов'язувати їх із феноменами минулого, що є зайвим доказом припущення про необхідність змішувати феномени минулого з феноменами сучасності, пояснювати їх роль у становленні сучасної української ідентичності, зв'язок з Україною. При цьому низька обізнаність щодо феноменів свідчить про потребу значного ресурсу для просування українського продукту.

IV. СПІВПРАЦЯ З УКРАЇНСЬКОЮ СТОРОНОЮ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

4.1. ДОСВІД СПІВПРАЦІ

Більшість опитаних респондентів мали особистий досвід, пов'язаний з Україною. Водночас окрім декількох вузьких фахівців та представників дипломатичного корпусу, усі інші мали лише спорадичні контакти, були долучені до окремих проєктів в Україні чи у Великій Британії і не вважають свій досвід повністю репрезентативним, скоріше суб'єктивним поглядом на конкретну співпрацю.

Найбільший **досвід кооперації** мають ті респонденти, які у своїй професійній діяльності безпосередньо займаються Україною. Це стосується як політиків та дипломатів, діаспори, так і представників освітньої сфери та дослідників. Водночас британські митці, незалежно від сфери, мають переважно одиничні проєкти, які реалізовувалися спільно з українськими митцями та інституціями.

Неможливо чітко зазначити, хто є основним **ініціатором** такого співробітництва, оскільки і британські, й українські фахівці ставали рушійними силами окремих проєктів. Водночас з британської сторони частіше ініціювали проєкти організації, які пов'язані з українською тематикою (наприклад, Український інститут у Лондоні або Кембриджські українські студії). Що стосується безпосередньо британських культурних інституцій або окремих митців, то вони здебільшого приєднувались до українських проєктів або були запрошені до співпраці.

Традиційним **критерієм успішності** проєкту респонденти вважають інтерес публіки, відвідуваність, кількість переглядів, зацікавленість з боку саме британської публіки, а не лише української діаспори.

«Лекція «Церква має значення»

«Лекція «Церква має значення»²⁵, коли Святослав Шевчук розмовляв з архієпископом Кентерберійським, стала найбільш популярним відео – 13 000 переглядів. Ви ніколи не знаєте, що може бути цікавим»,

– Оленка Певни, Кембридзькі українські студії.

Більшість проєктів, про які згадували респонденти, **відбувалися до початку пандемії**, яка значно обмежила будь-які публічні заходи у Великій Британії, де був запроваджений жорсткий карантин. Активними залишалися ті інституції, які могли частково перевести свою діяльність в онлайн формат. Тому **дискусії з митцями та дослідниками, кінопокази, лекції залишались головними інструментами просування української тематики в останні два роки.**

Публічні дискусії та кінопокази залишаються одними з основних видів представлення української культури у Великій Британії, які потребують взаємодії між британськими та українськими інституціями. Водночас такі події не завжди можна назвати усталеним досвідом співпраці, оскільки часто йдеться лише про запрошення українських представників у якості спікерів або допомогу з організацією їх зустрічей у Великій Британії.

«У Британській бібліотеці у травні проходить традиційний вечір європейської літератури. Я постійно запрошувала усіх українців, щоб приходили та подивилися. Розі [Голдсміт. – ред.] брала інтерв'ю в Оксани Забужко²⁶. Мені здається, у них дуже гарно вийшло. Можливо, колись у майбутньому почнуться знову зустрічі у Британській бібліотеці та вечори європейської літератури. Можливо, колись Оксана

²⁵ Church Matters, A conversation between His Grace Rowan Williams, Archbishop Emeritus of Canterbury and His Beatitude Sviatoslav Shevchuk, Major Archbishop of the Ukrainian Greek Catholic Church, 13.05.2021, <https://www.facebook.com/CambridgeUkrainianStudies/videos/167281071966667>

²⁶ An Evening with Oksana Zabuzhko and Rosie Goldsmith, 2020, <https://networks.h-net.org/node/4555727/discussions/6154069/evening-oksana-zabuzhko-and-rosie-goldsmith>

Забужко приїде і буде однією із запрошених авторів, бо намагаються запрошувати 5-6 авторів із різних країн Європи і проводити з ними невеликі інтерв'ю. Потім автори або перекладачі читають уривки з їхніх творів. [Це може проходити] у різних форматах, але це така традиційна дуже гарна зустріч – вечір європейської літератури»,

– Ольга Керзюк, колишня кураторка Британської бібліотеки (2015-2019).

«У 2014 році ми запросили випускників програми John Smith Fellowship [Андрій Шевченко, Інна Совсун, Остап Кривдик, Ганна Шелест. – ред.], щоб поговорити про Майдан під час фестивалю літератури та думки Beyond Borders Festival of Literature and Thought»²⁷,

– Браян Бріваті, Beyond Borders Scotland.

Кембридж та Лондон залишаються найбільшими осередками українських подій у Великій Британії. Це пов'язано насамперед з існуванням у цих містах відповідних центрів, які є каталізаторами та організаторами різноманітних проєктів та заходів.

UK-Ukraine: An Ambassadorial Conversation.
28 жовтня 2020.

Кембриджські українські студії (КУС) вельми відомі за межами університету своїми публічними заходами. Окрім академічного співробітництва та викладання українських курсів в університеті, вони ведуть активну роботу щодо промоції українських письменників, фільмів, запрошення відомих особистостей для публічних дискусій, на які в доковідні часи приїжджали з різних міст Англії.

Навіть під час пандемії, коли більша частина діяльності була переведена в онлайн, вони не зменшили темпи. Зокрема, директорка КУС Оленка Певни зазначила, що тільки протягом останніх півтора року

²⁷ Beyond Borders – Ukraine: Dispatches from the Barricades – BBIF 2014, https://www.youtube.com/watch?v=T_JMfrV43nk

Український кінофестиваль

було проведено такі заходи: лекцію спільно з Hebrew University щодо єврейства в стародавній Русі²⁸, розмову з двома послами – України в Британії та Британії в Україні²⁹, дискусії з письменником Юрієм Андруховичем³⁰ та співачкою Альоною Альоною³¹, відеорозмову з артистом з Донецька Антоном Лаповим³², лекцію з науковицею Ніною Янкович

щодо інформаційної війни.³³ Також періодично проводять семінари для студентів щодо кримськотатарської культури. Регулярно відбуваються зустрічі з відомими лекторами у рамках Stasiuk lectures. Цього року планувалось запросити Івана Дзюбу, що не відбулось через COVID, але була записана його лекція онлайн. Також онлайн цього року відбувся традиційний кінофестиваль³⁴, який організує університет та організовано розмови з деякими режисерами. Були показані, зокрема *Gateway*³⁵ та *Train: Kyiv-War*.³⁶

Схожі проєкти намагаються реалізовувати і в Манчестерському університеті, де немає окремо українських студій, але є представники української діаспори, які зацікавлені у дослідженнях та просуванні української тематики. Через відсутність українських студій у зазначеному університеті подібні проєкти є менш активними та частими і здебільшого тримаються на персональній ініціативі.

²⁸ 'Early Rus Jewry: Byzantine Connections': lecture-webinar with Prof Alexander Kulik, <https://www.facebook.com/events/361460838222628/>

²⁹ UK-Ukraine: An Ambassadorial Conversation, <https://www.facebook.com/events/3257215237728838/>

³⁰ Conversation with Yuri Andrukhovych – Ukraine's leading postmodernist author, <https://www.facebook.com/events/321011295860861/>

³¹ Rap session with alyona alyona – Ukraine's foremost rapper, <https://www.facebook.com/events/808099123134390/>

³² Anton Lapov, 'East-Ukraine Complex: Donbas Media Art, 1990-2020', <https://www.facebook.com/events/1024166778106802/>

³³ Conversation with Nina Jankowicz, author of 'How to Lose the Information War', https://www.facebook.com/events/465398091085541/?active_tab=about

³⁴ Ukrainian Film Festival 2020, <https://www.facebook.com/events/274613330655919>

³⁵ Q&A with Volodymyr Tykhyy, Director of 'The Gateway' (2017), <https://www.facebook.com/events/1452159344991178/>

³⁶ Q&A with Korniy Hrytsiuk, Director of 'Train: Kyiv-War' (2020), <https://www.facebook.com/events/399565844418793/>

«Ми спромоглися кожного року отримувати фінансування для того, щоб проводити захід про Україну. Це мало що дає мені професійно, але я хотіла принести Україну у дискусії в Манчестері... Ми запрошували Сергія Лещенка, Наталію Гуменюк, Український інститут у Лондоні, колишнього міністра, декількох послів, які акредитовані у Великій Британії – невеликий, але важливий захід. Але ніхто з українського посольства не зміг взяти участь, і це було поганим сигналом»,

– Ольга Онух, Університет Манчестеру.

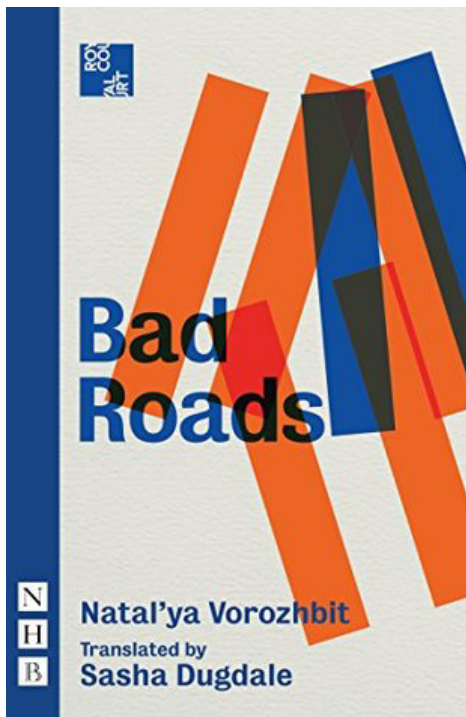
Беручи до уваги велику конкуренцію поміж різними заходами «східноєвропейської» тематики на базі британських університетів (адже переважно вони проводяться у рамках одного центру), проведення заходів на «українську» тематику не в останню чергу залежить саме від ініціативи конкретного співробітника, який має відповідний професійний інтерес.

Значну активність проявляв під час пандемії й Український інститут у Лондоні (УІЛ). Окрім регулярних дискусій, зустрічей з відомими людьми, українських святкових заходів та кінопоказів, за минулий рік УІЛ також запустив інноваційні проекти. Наприклад, спільно з ДУ «Український інститут» було ініційовано проєкт «10 речей, які повинен знати кожен» [про Україну]³⁷, а також проєкт, спрямований на демонстрацію етнічної різноманітності України.

«В Українському інституті у Лондоні, ми почали сезон подій, які назвали «The Many Faces of Ukraine». У рамках цього сезону, плануємо поговорити про Шолом-Алейхема. Говорили про Пауля Целяна минулого року. Була розмова про Дебору Фогель, про Бруно Шульца... Тобто йдеться про людей, які пов'язані з Україною як територією теперішньою, і є частиною нашої [української. – ред.] спадщини. Тому я думаю, що всі ці люди потенційно цікаві, просто треба пояснити їхню цікавість, їхній зв'язок з Україною»,

– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.

³⁷ «10 речей, які повинен знати кожен», <https://ukrainianinstitute.org.uk/10-things-everyone-should-know-about-ukraine/>

Афіша п'єси Наталії Ворожбит
"Погані дороги" (2017).

Якщо попередньо згадані організації існують віддавна і десятиріччями займалися просуванням української культури у Великій Британії, то Британсько-українська допомога (British-Ukrainian Aid)³⁸ з'явилась як наслідок російської агресії проти України. Її первинним завданням була гуманітарна допомога військовим та їх родинам, але поступово до роботи був доданий культурний елемент, зокрема і з метою привернення уваги до теми війни в Україні серед британського істеблішменту та громадськості.

«Часто складається враження, що благодійні організації соромляться займатися темою війни і не готові допомагати військовим. Вони прагнуть бути «поза політикою» і займатися переважно культурою»,

– Тетяна Вовнянко, British-Ukrainian Aid.

Таким чином протягом останніх років вони провели покази українських фільмів із залученням Римми Зюбіної (2018)³⁹, фільму «Гіркі жнива»⁴⁰, фільмів на підтримку Олега Сенцова,⁴¹ документального кіно про українську історію та поточну ситуацію в Україні, презентували книги Андреаса Умланда, Миколи Рябчука⁴², а також організували фотовиставки, благодійні заходи тощо. З останнього – приїзд Ольги Волинської, яка презентувала документальний фільм «Незламні»,⁴³ зустрічалась з Amnesty International. Крім того, Британсько-українська допомога проводила зустрічі для представників проєкту «Невидимий батальйон»⁴⁴, зокрема із

³⁸ British-Ukrainian Aid, <https://british-ukrainianaid.org/>

³⁹ Film Screening & Informal Talk with Rymma Zyubina, 22.04.2018, <https://british-ukrainianaid.org/film-screening-informal-talk-with-rymma-zyubina-sunday-22-april-2018-ukrclub-400-630-pm-free/>

⁴⁰ Bitter Harvest Screening in Honour of Holodomor Remembrance Day in Association with British-Ukrainian Aid, Cinemas Across the UK – Leeds, Manchester, Nottingham, Leicester, Edinburgh And London, 25.11.2017, <https://british-ukrainianaid.org/bitter-harvest-screening-in-honour-of-holodomor-remembrance-day-in-association-with-british-ukrainian-aid-cinemas-across-the-uk-leeds-manchester-nottingham-leicester-edinburgh-and-london-25-n/>

⁴¹ A Film Screening in Support of Oleg Sentsov. The Documentary "The Trial. Oleg Sentsov Vs Russian State", 14.07.2018, <https://british-ukrainianaid.org/a-film-screening-in-support-of-oleg-sentsov-the-documentary-the-trial-oleg-sentsov-vs-russian-state-will-be-screened-on-14-july-at-1200-pm/>

⁴² At the Fence of Metternich's Garden, 20.04.2021, <https://british-ukrainianaid.org/at-the-fence-of-metternichs-garden/>

⁴³ "The Unbroken Women UK Tour" Film Screening: Sunday, 3.11.2019, <https://british-ukrainianaid.org/the-unbreakable-sunday-3rd-november-2019-ukrclub/>

⁴⁴ Invisible Battalion UK Tour – 7-15 November 2018, <https://british-ukrainianaid.org/invisible-battalion-uk-tour-7-15-november-2018-london-cardiff-edinburgh-oxford-cambridge/>

парламентарями у Британському парламенті, Асамблеї Вельсу, українською діаспорою у Шотландії, а також в університетах у Кембриджі та Оксфорді.

Окремі організації, для яких Україна не є пріоритетною сферою експертизи або діяльності, також мають довготривалі приклади співробітництва, наприклад, театр «Роял Корт» у Лондоні. Зазначене співробітництво стосується як постановки п'єс («Bad Roads»⁴⁵ у 2017 році), так і співпраці з драматургами.

«Як організація ми маємо історію залучення українських письменників через воркшопи або участь у нашому стажуванні. Максим Курочкін, Анна Яблонська, Наташа Ворожбит і ще декілька українських письменників працювали з театром в останні 20 років.⁴⁶ [...] Ми також мали проєкти з Британською Радою, залучали разом українських та грузинських письменників»,

– Сем Прітчард, театр «Роял Корт».

Такий підхід не є формою усталеної інституційної співпраці, а скоріш зразком британської ініціативи щодо залучення українських митців до відповідних програм у Сполученому Королівстві, які, як правило, мають загальний міжнародний характер, а не спрямовані виключно на Україну. Водночас приклад різноманітних проєктів, які були реалізовані за останні 20 років у театрі «Роял Корт», говорять про можливість сталого співробітництва. Під час інтерв'ю підкреслювалися як позитивний досвід співпраці з українськими митцями, їхні можливості зацікавити британську публіку своїми історіями, так і важливість включення українських митців у світовий контекст.

Інші перформативні мистецтва були представлені на відомих фестивалях, наприклад, на великому лондонському фестивалі LIFT. Фестиваль із 40-річною історією раз на два роки протягом декількох тижнів представляє театральне мистецтво, запрошуючи трупи зі всього світу (більше 60 країн за 40 років), й орієнтується на різну аудиторію, представляючи як традиційний, так і експериментальний театр.

«LIFT мав співпрацю з Українським інститутом у Києві та Українським інститутом у Лондоні. Вони фінансували нашу прем'єру проєкту The Argonauts⁴⁷

⁴⁵ Bad Roads, Royal Courts Theatre, 2017, <https://royalcourttheatre.com/whats-on/bad-roads/>

⁴⁶ Наприклад, Royal Court Theatre, <https://royalcourttheatre.com/international/international-residencies/>

⁴⁷ Проєкт The Argonauts, <https://www.youtube.com/watch?v=IrHgpA-KShA>

(Аргонавти)⁴⁸ спільно з британською танцювальною групою (Candoco Dance Company)⁴⁹ і Беном Дюком. Бен працював з танцівниками з інвалідністю з Грузії, Азербайджану, Вірменії та України. Мій досвід роботи з ними був неймовірним. Було ясно, що як Український інститут у Лондоні, так і в Україні були досвідченими та динамічними організаціями, які заохочують присутність українських артистів за кордоном»,
– Кріс Нельсон, фестиваль LIFT.

Також відбувається колаборація між українськими артистами, митцями, які зараз проживають у Сполученому Королівстві і співпрацюють з артистами світового рівня. Це насамперед стосується балету та музики. Як підкреслювали респонденти, аналізуючи і власний досвід, і приклад інших колег, в універсальну культурну колаборацію їм часто хочеться привнести «українські» елементи, поширюючи знання про українську класичну або фольклорну спадщину тощо. Фактично, такі культурні агенти можуть ставати провідниками для майбутньої співпраці з британськими митцями.

«У 2005 році я розмовляв зі своїми друзями з групи "Pet Shop Boys". Я побачив їх проєкт "Броненосець Потьомкін", який був представлений на Трафальгарській площі з оркестром з 70 музикантів. Це було неймовірно! Вони мріють повторити концерт в Одесі на Потьомкінських сходах. Я запропонував їм працювати спільно. Я все організував, і в 2011 році відбулася прем'єра казки Андерсена "The most incredible thing"»⁵⁰,

– Іван Путров, Ukrainian Ballet Gala.

Окрім проєктів, які відбувалися безпосередньо у Великій Британії, респонденти зазначали і свій досвід співробітництва на території України, який є дуже різноманітним – від багаторічного співробітництва або резиденцій в «Ізоляції»⁵¹ до

⁴⁸ Фестиваль LIFT, <https://www.liftfestival.com/events/the-argonauts/>

⁴⁹ Candoco Dance Company, <https://candoco.co.uk/>

⁵⁰ Pet Shop Boys – The Most Incredible Thing, <https://www.youtube.com/watch?v=27jyGvHjz7Q>

⁵¹ Проєкт Ізоляція, <https://izolyatsia.org/ua/>

участі у музичних фестивалях, колаборації з українськими музикантами (наприклад, Злата Огневич), написання спільних кіносценаріїв, співробітництва з громадськими організаціями, проведення лекцій тощо.

«Я три чи чотири рази виступав у Київському центрі УКУ з Остапом [Остап Кривдик – ред.] та його командою. У мене був чудовий досвід. Я проводив як «живі», так і онлайн лекції для викладачів та студентів. [...] Я також був задіяний у різні проєкти випускників програми ім. Дж. Сміта, особливо після анексії Криму. [...] А також працював з Наталією Гуменюк і її ТВ – це було дуже цікаво»,

– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.

Окрім цього, респонденти називали кураторство в арт-просторі «Ізоляція» (Рік Роуботам), резиденції у цьому ж центрі (Том Скіпп), написання спільних кіносценаріїв (Стівен Фінглтон), участь у музичному фестивалі (Клівленд Воткісс) тощо.

Респонденти не згадували неуспішні приклади співробітництва, переважно досвід є позитивним. Однак достатньо говорили про перепони, з якими стикалися під час співробітництва з українськими інституціями. Зазвичай респонденти зупинялись на **чотирьох проблемах співробітництва** з українською стороною – незрозуміла бюрократія, відсутність фінансування, неможливість довгострокового планування, а іноді і неналежна промоція.

Проблема фінансування складається з декількох частин. Перша – це вартість британських послуг та професійної організації будь-якого заходу. Відповідно, витрати на організацію будь-якої виставки або гастролей є занадто високими для українського бюджету. Водночас респонденти наполягали, що вихід на британський культурний ринок без допомоги місцевих професіоналів (кураторів, організаторів тощо) значно знизить якість та ефективність проведення будь-якого заходу.

З іншого боку, якщо говорити про університетські заходи або будь-які спільні проєкти, британська традиція передбачає розділення витрат між учасниками, тоді як українська сторона часто очікує, що партнери візьмуть на себе всі витрати. Ця проблема також відображається і в неготовності України закладати бюджет на декілька років вперед, як того потребує планування заходів у відомих інституціях. Відсутність належного фінансування особливо помітна на фоні істотних російських витрат на культурні та публічні заходи у Великій Британії.

*«Росія витрачає неймовірні кошти на культурну дипломатію. Таким чином вона змогла втримати монокультурний погляд на пострадянський простір»,
– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.*

Друга проблема – це занадто **забюрократизована процедура** з українського боку, особливо коли йдеться про співробітництво з державними інституціями в Україні. З українського боку відсутнє поняття «грантової допомоги» або «спонсорства», з яким переважно працюють академічні та культурні кола у Великій Британії. Відмінність у законодавстві, податкових правилах, затягування з підписанням документів, але при цьому дуже короткі терміни від оголошення конкурсу до необхідності витратити все фінансування негативно сприймаються британськими партнерами і змушують їх кожного разу замислюватися, чи готові вони до такої співпраці.

*«Український уряд завжди просить підписати контракт, що ускладнює питання. Щоб вони надали нам гроші, ми повинні отримати їх як оплату послуг, а не як ко-спонсорство. А це – дуже складний та довгий процес. Я намагалась провести захід з Українським інститутом у Києві і я намагалась провести це через наш фінансовий департамент [Кембриджського університету. – ред.]. Це було дуже складно»,
– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.*

*«[Говорячи про негативний досвід. – ред.], відразу, що спадає на думку, – бюрократичний виклик співпраці з Українським інститутом (у Києві). Навіть коли ми вже виграли грант, можуть бути значні затримки з фінансуванням. Це ускладнює співпрацю попри супер позитивний досвід роботи з самим людьми, які є у команді»,
– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.*

З іншого боку, українські дипломати наголошували, що система управління британськими культурними закладами, їхня незалежність (навіть державних музеїв) від міністерства культури іноді ускладнює реалізацію проектів, оскільки

домовленості на високому рівні не завжди можуть бути реалізовані на оперативному рівні відповідним чином.

«Незалежність британських установ, усіх цих структур [музеї, театри тощо. – ред.] – з одного боку, класно, але з іншого боку, нам це ускладнювало роботу. Ми не могли досягати ефективних результатів швидко, як би нам цього не хотілося. Доводилося виходити на зв'язок з кожною окремою установою та очікувати тривалий час на відповідь»,

– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії (2016-2020).

Окремо респонденти порушували питання **позиціонування українського культурного продукту**. Ця проблема стосується як використання самими українськими митцями стереотипного сприйняття британцями будь-якого пострадянського мистецтва як «російського», так і відсутності розуміння британською стороною належного розділення двох культур та припинення позиціонування всього мистецтва під парасолькою «Russian art», що часто використовується для спрощення та привертання уваги споживача. При чому під «російським мистецтвом» розуміється, передусім, класичне мистецтво часів Російської імперії, а не сучасного періоду.

«Дуже часто ми самі [українські колективи. – ред.] намагаємося використати аспекти «російської культури», говоримо «російський балет», хоча жодних росіян там [у трупі. – ред.] нема. Наші колективи хочуть це використати як приманку для глядача, який це сприймає, але нам треба відходити від цього»,

– Іван Путров, Ukrainian Ballet Gala.

«Виставлялось мистецтво 1920-1930 років разом з кубізмом. У біо [опис роботи. – ред.] написано, що картина з України, Польщі... Але загалом все це представляють як Russian. Добре, що є принаймні біо, де говориться більше про мистецтво, як воно створювалося, за якої політичної ситуації. [...] Але це

правда, що говорять більше про російське мистецтво і називають це Russian art»,

– вокальний дует Bloom Twins.

Як наслідок, у цілій низці сфер спостерігаються пробіли з представленням українського культурного продукту. Наприклад, український національний балет ніколи не був представлений у Британії, а останній раз Ансамбль Вірського гастролював у Сполученому Королівстві ще у 1960-х роках. Окремі вистави у невеликих театрах відбувались за часи незалежності, але й вони досить часто позиціонували себе не як українське мистецтво.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що попри те, що більшість респондентів мали безпосередній досвід співпраці з українськими інституціями або індивідуальними культурними агентами, пандемія внесла значні обмеження. Відповідно більшість прикладів колаборації належать ще до 2020 року. Водночас попри пандемію найактивнішими залишалися організації, для яких українська тематика є першочерговою – Кембриджські українські студії, Український інститут у Лондоні, British-Ukrainian Aid. Публічні обговорення, дебати з митцями, кінопокази та участь у фестивалях залишаються найбільш популярними формами співробітництва. Причому, колаборація відбувалась як у Великій Британії, так і в Україні.

Водночас респонденти наголошували на певних складнощах, зокрема специфічній бюрократії, не завжди зрозумілій британським інституціям, браку фінансування спільних проєктів та програм обмінів, великій конкуренції з іншими східноєвропейськими країнами за увагу, хибному позиціонуванню українського культурного продукту як продукту належного до інших культур.

4.2. ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Більшість респондентів підтверджувала готовність до співпраці з українськими інституціями та індивідуальними агентами у різних форматах. Респонденти наголошували, що відсутність знань про Україну фактично відкриває можливості для просування культурної дипломатії та пошуків нових форматів співробітництва. Водночас у результаті проведених інтерв'ю склалось враження, що переважна більшість готова до такого співробітництва, якщо ініціатива надходитиме з українського боку.

Як показав аналіз відповідей респондентів, у Британії спостерігаються дві протилежні тенденції. З одного боку – відкритість до будь-якої культури та чогось нового.

«Попри Брекзит, британське суспільство відкрите до інших культур, а британці відкриті до будь-якого нового досвіду. Просувати українську культуру, враховуючи, як мало британці знають про Україну, – це велика можливість»»,

– Розі Вайтхауз, The Judah Edition.

А з іншого – концентрація на собі, на внутрішньому порядку денному, особливо під час Брекзиту та пандемії.

«Велика Британія концентрується насамперед на собі, особливо під час Брекзиту, пандемії. Ми не дуже дивимось назовні через кількість проблем, змін, які відбуваються тут»»,

– Том Скіпп, фотограф.

Окремо наголошується на важливості **включення українського продукту у світовий або британський контекст.**

Що стосується глобального контексту, то тут насамперед респонденти наголошували на тематиці гендеру, навколишнього середовища, подання тематики Чорнобиля через перспективу глобальних викликів тощо. Низка респондентів підкреслювали важливість та актуальність феміністичних мотивів у сучасній культурі. Наголошувалось на можливості виходу на британську публіку через гендерні та феміністичні студії через просування як історій українських письменниць-феміністок XIX сторіччя, так і нових мисткинь, що могло б знайти відгук у сучасних британських мистецьких та академічних колах.

«Я говорила з Українським інститутом щодо можливої конференції про Лесю Українку. Я думаю, що якщо ви хочете вшанувати Лесю через розповідь про її спадок аудиторії за межами України, ви повинні зробити це у більш широкому контексті, який зрезонує у глобальній аудиторії, наприклад, у рамках конференції про фемінізм, гендер у кінці XIX сторіччя. Ви також повинні знайти відомих спікерів з питань гендеру чи фемінізму, щоб задати тональність такої конференції. Якщо ви організуєте конференцію тільки про Лесю Українку, ви

будете говорити тільки з тими, хто вже цікавиться автором»,

– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

«Наш балет⁵² також відбудеться на найвищому рівні. Є сучасна постановка, яка показує Україну як сучасну державу, точно таку ж, як і всі інші, що живе тими ж проблемами. А є класична частина, де ми показуємо Україну як країну з великими традиціями у мистецтві, в даному випадку – балет. Я запрошую відомих українців з-за кордону. Ми показуємо культуру України, яка впливає на весь балетний світ – ми нікого не змушуємо, а просто показуємо хороший продукт і все»,

– Іван Путров, Ukrainian Ballet Gala.

Ukrainian Ballet Gala at Sadler's Wells

Іншим важливим напрямом є **пошук зв'язків між Україною та Великою Британією**, історичних тем, що можуть викликати емоційний відгук, але частіше за все невідомі. Респонденти називали достатню кількість прикладів, над якими їм було б цікаво попрацювати особисто, або які вони вважають перспективними для просування різноманітних спільних проєктів у Сполученому Королівстві – Голодомор та Голокост, російсько-українська війна, Черчилль та Крим тощо. При цьому може йтися необов'язково про прямий зв'язок, а й також такий, що викликає емоційний відгук. Найчастіше наголошувалось, що формат є другорядним, адже для кожного формату є свій споживач. А от зрозуміла тематика – така, яка може викликати інтерес у пересічного британця – є першочерговим фактором.

«Для того, щоб ми були цікаві, ми маємо або уже відповідати рівню розвитку цього суспільства, або

⁵² Скоріш за все, мова йшла про Ukrainian Ballet Gala at Sadler's Wells Theatre, 2021, <https://www.ukrainianlondon.co.uk/ukrainian-ballet-gala/>

робити так, щоб вони [ініційовані події. – ред.] мали резонанс з суспільством. Наприклад, так, як це вийшло з [фільмом. – ред.] «Mr Jones», тому що це – їхній співвітчизник, і їм [британцям. – ред.] це було цікаво дізнатися»,

– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії (2016-2020).

Видається, що схильність британців до історичних сентиментів можна інструменталізувати на прикладі Донецьку. Скажімо, Енді Ігл (арт-центр Chapter) звертає увагу на «культурний зв'язок між Вельсом та Україною. Йдеться про історію Юзівки (Донецька) — хтось з Вельсу колись поїхав туди займатися вугледобуванням. Ці історичні зв'язки цікаво дослідити».

У цьому контексті, окрім вже відомих тем і постатей, таких як Джон Г'юз чи Гаррет Джонс, респонденти називали й інші цікаві сторінки спільної історії, які на сьогоднішній момент є малодослідженими і не дуже відомими ні в Україні, ні в Британії.

«Я дуже хочу краще дослідити історії людей, які походять з Карпатського регіону, у нашій роботі в 45 Aid Society⁵³. Для своєї книжки [The People on the Beach.⁵⁴ – ред.] я брала інтерв'ю у дітей, які вижили в Голокості, і один з них розповів мені свою історію, як «бандерівці» переховували його від нацистів і врятували йому життя. Я також описала в своїй книжці, як мені розповідали ті, хто врятувався з Рівного, що багато хто з них біг не через нацистські масові вбивства чи українських націоналістів, а через Сталіна та радянську політику. Багато з цих дітей хотіли повернутися додому після 1945 року, але вони не могли цього зробити»,

– Розі Вайтхуз, The Judah Edition.

«Стефан Терлецький [Stefan Terlezki]⁵⁵. Цікаво, що виходець з України, з української родини був радником Маргарет Тетчер. Поважна людина, яка

⁵³ 45 Aid Society, <https://45aid.org/>

⁵⁴ Rosie Whitehouse, The People on the Beach, <https://www.hurstpublishers.com/book/the-people-on-the-beach/>

⁵⁵ Терлецький Стефан, Енциклопедія історії України, http://www.history.org.ua/?termin=Terletsykyj_Stefan

досягла високого рівня у політичному сегменті країни та користувався авторитетом серед українців Британії. Знаю, що Союз українців у Британії дуже шанобливо ставиться до пам'яті про С. Терлецького, зберігає унікальні документи про його життя та політичну кар'єру, володіють деякими особистими речами. Посольство готове було допомогти з організацією заходу, присвяченого йому. У співпраці з Державною архівною службою в Києві планувалася тематична виставка, але, на жаль, через пандемію усе це поки що загальмувалося, але вони не попрощалися з цією ідеєю»,

– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії
(2016-2020).

Беручи до уваги низьку обізнаність британського суспільства з українською та кримськотатарською культурою, особливо за межами Лондона, респонденти акцентували на перспективності заходів, коли відбувалась би колаборація з місцевими митцями, а також на важливості діалогу у процесі презентації тієї чи іншої тематики.

«Повинен бути діалог. Якщо у Монреалі відбувається відомий джаз-фестиваль, то ви відправляєте туди українських відомих джазових музикантів для взаємодії. Якщо країна відома своєю кулінарною культурою, то ви робите колаборації з українськими ресторанами та інше. Важливо, щоб все відбувалось у формі діалогу, коли ви можете представити схожості та відмінності»,

– Анонімно.

«Британці в принципі люблять діалог. Їм цікаво поспілкуватися, дізнатися глибше про все – від теми війни до теми кохання. [...] У британських аналітичних центрах теж дискусію люблять. Думаю, якщо проводити будь-який захід, то його необхідно робити

таким змістовним у декілька етапів: презентація – діалог – фідбек»,

– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії (2016-2020).

Що стосується конкретних сфер, які могли б бути перспективними для співробітництва, то респонденти говорили про ті специфічні ділянки, у яких працюють саме вони, і відповідно проекти, які їм хотілося б реалізувати. На додаток до загальних форматів – спільні виставки, виробництво кіно, вистави, написання сценаріїв, концерти, фестивалі, панельні дискусії, конференції тощо – респонденти, зокрема, назвали й інші можливі варіанти співпраці.

У **сфері візуального мистецтва** респонденти підкреслювали зацікавленість у вивченні радянської архітектури та урбаністики, а також спільні проекти молодих дизайнерів та шкіл мистецтв.

«А ще у нас є в Глазго Школа мистецтв⁵⁶, яка є однією з найкращих у світі. Якщо б ви розглянули можливість провести спільну виставку зі схожою школою в Україні або форум дизайнерів, ви могли б привернути увагу»,
– Стюарт МакДональд, член парламенту Великої Британії.

«Будь-що, що стосується радянської архітектури [має перспективи. – ред.]. У нас теж є жахлива архітектура. Але тут є справжній інтерес, чому радянські міста були так побудовані та влаштовані. Тому багатьох людей може це зацікавити»,
– Стюарт МакДональд, член парламенту Великої Британії.

У **театральній та кіносфері** пріоритетними було названо програми обмінів, спільні виробництва, починаючи від написання сценаріїв і до зйомок в Україні.

«Ми б хотіли знайти можливість для планування активного обміну між сценаристами. Ми з зацікавленістю слідкуємо за становленням Театру драматургів⁵⁷ (авторів п'єс) у Києві»,
– Сем Прітчард, Театр «Роял Корт».

⁵⁶ The Glasgow School of Art, <https://www.gsa.ac.uk/>

⁵⁷ В оригіналі - Theatre of playwrights

«По-перше, Україна – це місце для зйомок, продакшену, високопрофесійні команди і менші витрати на виробництво. Це може відразу зацікавити [...] особливо для реклами [...]. Україна буде з'являтися у дискурсі як дешевша альтернатива Росії для зйомок. Усі говорять про високу якість команди, яку ви можете рекрутувати в Україні. [...] Крім того, мені буде цікава співпраця з інституціями, які фінансують кіно, такі як Державне агентство України з питань кіно. [...] Що стосується індивідуальних культурних агентів, то є достатньо кіномитців, якими я захоплююсь..., такими, як Мирослав [Мирослав Слабошпицький – режисер фільму «Плем'я». – ред.]. Якщо б була можливість попрацювати разом, можливо, я б написав йому сценарій чи навпаки. Я також зустрічав чудових молодих режисерів – Роман Перфільєв, який створив фільм про Тараса Шевченка як про самураю [«Безславні кріпаки». – ред.]. Він – блискучий режисер. Комусь на кшталт нього я б міг допомогти з контактами в Лондоні чи Лос-Анджелесі, щоб залучити фінансування»,

– Стівен Фінглтон, кінорежисер.

У **музичній сфері** висловлювалась зацікавленість до співпраці з ONUKA, Jamala, ARTBAT. Загалом спостерігається більший інтерес до сучасної української музики, зокрема електронної, яка цікава британській аудиторії і є якісного європейського рівня, але при цьому часто з етноелементами, які роблять її унікальною.

«Хотілося б, щоб більше говорили про молодих артистів, які створюють чудову музику, у яких є нове креативне бачення, які співають як рідною мовою, так і англійською, додаючи різні елементи зі своєї культури. Хотілося б, щоб не було кордонів для мистецтва та

була можливість та платформа для відкриття нових артистів»,

– вокальний дует Bloom Twins.

Водночас говорили і про більш загальні **фестивальні події**, які могли б привернути увагу більшої аудиторії. При цьому йшлося як про участь України, українських представників у різноманітних фестивалях (наприклад, Edinburgh Festival, LIFT, фестиваль кельтської музики Celtic Connections, книжкові фестивалі AYE Writey Глазго та фестиваль у Вігтауні, шекспірівські театральні фестивалі тощо), так і про організацію окремого суто українського заходу для представлення різних аспектів української культури та проведення дискусій.

«Що стосується культурного співробітництва, необхідне свято української культури, спроба показати людям, чому Україна є незалежною, суверенною нацією сама по собі, а не свого роду сателітом Росії. Це буде ціно»,

– Джон Віткінгдейл, державний міністр медіа та даних Великої Британії (2020-2021).

«Ми пропонували – Фестиваль України, культурний фестиваль із сильною складовою про конфлікт. Це можна зробити навколо Beyond Borders Festival⁵⁸, щоб показати різноманітність української культури і провести дебати, як ми можемо подолати конфліктні елементи. Фестиваль Української ідеї можна було б привезти до Лондона, Единбургу, Дубліна, щоб розпочати розмови про те, що відбувалося в Україні в останні роки, і яке майбутнє варто очікувати»,

– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.

Перспективним для просування культурної дипломатії, позитивного іміджу України респонденти вважають **спорт**. Насамперед йдеться про футбол та бокс, які є дуже популярними у Великій Британії. Спорт є ваговою частиною британської культури. Важливо розуміти, що при наявності регіонального націоналізму в цьому питанні (у багатьох популярних видах спорту частини Сполученого Королівства

⁵⁸ Beyond Borders International Festival, <https://www.beyondbordersscotland.com/events/current-events/beyond-borders-international-festival-2021/>

представлені окремими командами), це є універсальна мова і можливість для «входу» у певні британські кола через постаті відомих українських спортсменів або команд, які могли б стати амбасадорами культурних проєктів. Імена Андрія Шевченка та Віталія Кличка є відомими пересічним британцям і згадувались найчастіше.

«Одного разу я мав ланч у Парламенті [Великої Британії – ред.] з Віталієм Кличком, і ніхто не знав, що він є українським політиком, але всі офіціанти моментально впізнали його, і всі хотіли з ним сфотографуватися, не знаючи, що він є мером»,

– Джон Віттінгдейл, державний міністр медіа та даних Великої Британії (2020-2021).

Сфера **літератури** є одночасно складною та перспективною для просування української культури. Британські респонденти регулярно підкреслювали, що британці є нацією, яка багато читає. Водночас проблема полягає у відсутності достатньої кількості англійських перекладів українських творів та їхнього представлення у великих книжкових магазинах. Крім того, важливим є просування українських авторів під час різноманітних книжкових виставок, літературних подій, найбільші з яких відбуваються в Англії та Шотландії, а також на базі таких університетів як Кембридж.

«У мене є ідея організувати виставку публікацій А-ВА-ВА-НА-ЛА-МА-НА (видавничий дім Івана Малковича), які мають чудові ілюстрації. Деякі з книжок вже доступні в англійському перекладі. Я бачу це як виставку ілюстрацій спільно з декількома літературними вечорами, коли Іван Малкович читає свою поезію та розповідає перекладацькі історії. Деякі такі вечори можуть бути для дорослих, а деякі для дітей. Ми також могли б продавати там книжки. Ми також можемо достукатися до молодшої аудиторії – дітей, які будуть знати про Україну до того. Як прийдуть в коледж, і можуть задуматися про вибір української мови та культури як предмети для вивчення у Кембриджі,

– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

«Одне з основних моїх завдань в останні роки було працювати над блогом “European studies” [європейські студії] Британської бібліотеки. [...] Я бігала за різними науковцями, авторами і просила їх написати блог для Британської бібліотеки. У нас там є цікаві блоги про Україну, про українську культуру. Все ж таки люди читають цей блог. Так само і про кримських татар там є»,

– Ольга Керзюк, колишня кураторка Британської бібліотеки (2015-2019).

«Андрухович збирався перекласти «Короля Ліра» [вже перекладений.⁵⁹ – ред.]. У нас у Кембриджі є Фестиваль Шекспіра⁶⁰. Чому б не привезти сюди Андруховича і його переклад?»

– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

Представники **академічного середовища** звертають увагу на не до кінця використаний потенціал культурних зв'язків регіонального масштабу та академічних зв'язків. Скажімо, Петро Корміло (Союз Українців у Великій Британії) нагадує, що

«між різними містами [України та Великої Британії. – ред.] існує культурна дипломатія. Наприклад, в Единбурзі вона почалася до проголошення незалежності України. [Тобто йдеться про] міста-побратими, twin-towning, Единбург – Київ. [...] Спочатку співпраця була реальною, активною, але потім послабилася. Проте я вірю, що з роботою [докладанням зусиль. – ред.] це можна відновити. Університети тут, у Шотландії, мають зв'язки з трьома університетами в Україні: [Київським національним університетом імені Тараса] Шевченка в Києві, Києво-

⁵⁹ Король Лір, Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», <https://store.ababahalamaha.com.ua/index.php/korol-lir.html>

⁶⁰ The Cambridge Shakespeare Festival, <https://cambridgeshakespeare.com/>

Могилянською академією та [Національним університетом імені Василя] Каразіна в Харкові».

«Я думаю, що було б добре звернути увагу на інтелектуальні інституції. Наприклад, багато роботи зроблено на підтримку Українського Католицького Університету у Львові. Він дуже добре підтримується у Великій Британії»,

– Лорд Різбі, Британсько-Українське товариство.

Для науковців також вкрай важливим є переклад української наукової літератури та першоджерел, щоб вони були доступні як для дослідників, так і для студентів.

«Недостатньо якісних англійський перекладів першоджерел та академічних доробків українських науковців. Одна з проблем з викладанням таких там, як козацьке період української історії – у тому, що недостатньо наукових робіт англійською. Було б корисним мати як перекладені першоджерела того періоду, так і публікації провідних сучасних українських науковців, щоб можна було ці роботи призначати для аналізу і вивчення студентам. Існують чудові літературні та історичні джерела XVI-XVII сторіччя, але вони переважно не перекладені»,

– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

Представники парламенту відкриті як до роботи за напрямом груп дружби та у рамках парламентських асамблей міжнародних організацій, так і щодо просування інформації про Україну, російську агресію та її наслідки. Організація спільних конференцій, панельних дискусій, особливо на базі аналітичних центрів, вбачається перспективним та важливим напрямом.

«Я хочу бачити освітні інституції, мистецькі інституції і т.п. більш відомими та активними. В Україні є сильна та тривала інтелектуальна традиція. Було б цікаво мати дискусію про те, як це – жити в країні, яка є

*європейською країною, але безпрецедентно
окупованою, і почути про погляди цих людей на світ»,
– Лорд Різбі, Британсько-Українське товариство.*

Водночас, попри значну кількість друзів України у парламенті та державних установах, британські експерти нагадують не забувати і про «російську тінь». Під цим вони мають на увазі як історичне «русофільство» британської еліти, активні контакти, які намагається підтримувати російська сторона, так і той факт, що зазвичай люди, які фахово займаються Україною, займаються усім пострадянським простором і часто залишаються (особливо старше покоління) з москвоцентричним поглядом на регіон. Відповідно вони не завжди чутливі до особливостей історії незалежної України або її відносин з РФ, що потребує більш активної роз'яснювальної роботи збоку українських інституцій.

*«Існувала проблема, що ті люди, які є дружніми до
України у Британському парламенті, часто – ті ж самі
люди, які є дружніми до Росії. І це є промахом
української комунікації. У політичній сфері домінують
проросійські особи. Так що вам потрібно просувати
пострадянську історію України»,
– Браян Бріваті, Beyond Borders Scotland.*

Підсумовуючи, можна зазначити, що респонденти відмічають можливості для співпраці у кожній зі своїх професійних сфер, при цьому співробітництво скоріш залежить від наступних факторів – ініціативи, фінансування, якості культурного продукту та можливості його включення у британський контекст, мови тощо. Перформативні мистецтва, література, спорт, проведення та участь у фестивалях згадуються найчастіше. Проведення публічних дискусій і акцент на діалозі з публікою залишається традиційним дієвим інструментом щодо просування українських культурних подій та феноменів. Водночас для довготривалої та сталої співпраці у майбутньому з метою збільшення зацікавленості у самій Україні респонденти неодноразово наполягали на програмах обмінів та збільшення українських студій в університетах.

4.3. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Серед основних джерел інформації, якими користуються британські цільові аудиторії, традиційно зазначаються персональні контакти та пошукові інтернет-системи. При цьому респонденти зазначають, що довіряють насамперед особистим

контактам. Видається, що особисті контакти, а також можливість познайомитися з доробком потенційних партнерів є визначальними. У такому контексті додану вартість мала б організація ознайомчих поїздок.

«Мені установлювати зв'язки з міжнародним творчим середовищем найзручніше через особисті контакти. Усе ж найкраще дивитись, як люди представляють, демонструють, розповідають про свою роботу, на реальній події; це – найкращий спосіб установлювати ці зв'язки. [...] Може бути корисно організовувати поїздки, привозити групи делегатів [представників креативних індустрій. — ред.] у певні локації»,
– Кріс Нельсон, фестиваль LIFT.

«...якщо налагоджувати змістовні культурні відносини, необхідно відвідати країну, людей — чи українські митці приїжджатимуть до Кардіффа, чи навпаки. Для цього необов'язково багато подорожувати — для формування відносин, розуміння треба небагато»,
– Енді Ігл, арт-центр Chapter.

Щодо пошуку джерел інформації, то окрім традиційних пошукових систем, респонденти звертають увагу на використання мережі Instagram. Зокрема, вона популярна для просування кулінарних та декоративних продуктів. Зазначалось, що саме через Instagram ставала відомою продукція з інших східноєвропейських країн, наприклад, македонська фірма соусів та консервації Pelagonia⁶¹, яка набула широкої популярності у Великій Британії. І люди зацікавлені в пошуку традиційної, але іншої їжі, аніж та, яку вони зазвичай куштують.

Серед інституцій, які могли б допомогти у пошуках інформації та контактів, згадують здебільшого Посольство України у Великій Британії, Український інститут у Лондоні, Британську раду. Проте більшою мірою респонденти все ж покладаються на особисті контакти, зокрема отримані через стажування українських митців чи активістів за різними британськими програмами. Багато особистих контактів, наприклад, створила стипендіальна програма ім. Дж. Сміта⁶². Для політиків такими контактами звичайно є участь у спільних групах дружби чи парламентських асамблеях міжнародних організацій.

⁶¹ Pelagonia, <https://pelagonia.co.uk/>

⁶² The John Smith Trust, <https://johnsmithtrust.org/>

У разі створення окремого ресурсу (бази даних, презентаційного, присвяченого окремій спеціалізованій темі тощо) вкрай важливим є дружній інтерфейс та мова.

«Вебсайт був би корисним. Це залежить від перекладу. Подекуди на сайтах, які я бачив, переклад був не найкращим. Я не говорю українською, і було вкрай важко відшукати правильні речі. Найбільш корисним був би англомовний портал з інтерфейсом для соціальних медіа, включно з Instagram. Це міг би бути культурний/історичний український Instagram account, який би вів вас до більш спеціалізованого сайту, де ви могли б знайти потрібні речі. У нас є щось подібне під назвою Historic England⁶³ у Великій Британії»,

– Том Скіпп, фотограф.

«Вебсайт мав би бути англійською, із дуже чіткими інструкціями щодо того, як із ним працювати. Ідеально було б мати номер телефону, за яким можна було б поговорити англійською, щоб уточнити як це [наприклад, співробітництво з УІ. – ред.] працює»,

– Стівен Фінглтон, кінорежисер.

Частина аудиторії покладається на вже наявні, хоча й неспеціалізовані українські англомовні ресурси: KyivPost, EuromaidanPress, StopFake. Причина – доступність у відкритих джерелах чи за передплатою, якісна англійська мова та репутація цих ресурсів як надійних джерел інформації. При цьому, як було зазначено, вкрай важливою є репутація розробників інформаційного ресурсу.

«Якби були бази даних (можливо, вони є, але я про них не знаю), мені здається, це було б дуже класно. Я знаю, що створюються експертні бази даних. Знову-таки якщо це створює організація, якій я довіряю, то я

⁶³ Historic England, <https://historicengland.org.uk/>

*обов'язково звернись до цієї бази даних. Тобто репутація тут – важлива справа»,
– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.*

Натомість Ольга Онух (Університет Манчестеру) додає, що окрім особистої репутації розробників важить також їхня інституційна репутація:

«Інституалізація центрів, інститутів, музеїв є вкрай ВАЖЛИВОЮ».

Іншими словами частина британської аудиторії віддала б перевагу співпраці з інституціями. Проте таких інституцій, які мали б позитивну репутацію та могли б забезпечити належну комунікацію, бракує. Відтак, наразі доводиться покладатися на особисті зв'язки та контакти.

V. ОБІЗНАНІСТЬ З КУЛЬТУРНОЮ ДИПЛОМАТІЄЮ УКРАЇНИ

5.1. КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ

Термін «культурна дипломатія» не завжди асоціюється у британців з діяльністю державних інституцій – з посольством України в Лондоні або з ДУ «Український інститут». Частіше під таким терміном респонденти розуміли діяльність українських інститутів або проєктів на території Великої Британії або України, які були спрямовані на іноземців (наприклад, діяльність Українського кризового медіацентру, особливо у 2014 році). Однак, саме публічні заходи посольства України у Великій Британії насамперед згадувалися тими респондентами, які проживають у Лондоні. Водночас, беручи до уваги довгий період локдауну, респонденти не завжди могли згадати конкретні заходи або події.

«Офіційна культурна дипломатія України є, але вона дуже пасивна і часто непомітна. В українській діаспорі дуже багато ініціатив йшло знизу. Вдячні українському посольству, що деякі проєкти були підтримані, і вони були успішні»,

– Тетяна Вовнянко, British-Ukrainian Aid.

«Не можу сказати, що у нас були шалені досягнення у культурній дипломатії, але Лондонський книжковий ярмарок⁶⁴ 2019 року – це був дійсно потужний виклик для України, коли ми змогли привезти наші видавництва. Ми вперше себе там презентували. І я

⁶⁴ For the first time, Ukraine presents the national stand at London Book Fair, 2019, <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-vpershe-vidkriye-nacionalnij-stend-na-londonskomu-knizhkovomu-yarmarku>

вважаю, що це було досягнення культурної дипломатії, бо була проведена робота з Британською радою в Україні та з Британською радою в Лондоні, з Міністерством культури, з Українським інститутом книги. Тобто це був такий іміджевий культурний проєкт за ініціативи посольства, який заклав підґрунтя для запрошення нашої держави на цей важливий майданчик у майбутньому»,

– Інна Єгорова, Посольство України у Великій Британії (2016-2020).

«У нас немає, скажімо, щорічних фестивалів української культури, які б відбувалися тут [у Британії. – ред.]. Український інститут у Лондоні (з партнерами: Кембриджськими студіями українознавства та посольством України в Британії) проводить щорічний фестиваль кіно, який викликає велике зацікавлення людей, які, можливо, не знають про Україну, але хочуть подивитися якісні фільми. Було б добре, щоб таких проєктів було більше.»

– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.

Загалом респонденти не могли пригадати великих публічних заходів, проведених за останні роки. Більшість пригадувала Дні української культури в Лондоні, які були організовані ще у 2013 році Фондом Дмитра Фірташа.⁶⁵ Ця триденна подія представила шоу українських дизайнерів, концерти співаків, 10-денну виставку сучасного українського мистецтва, фестиваль української їжі та традиційного мистецтва на Трафальгарській площі тощо.

На початку 2010-х років багато прикладів культурної (публічної) дипломатії України асоціювалося в Лондоні саме з діяльністю Дмитра Фірташа та його фонду. Зокрема, медійно відомими стали благодійні внески для Кембриджського університету⁶⁶ (загалом підтримка надавалась з 2010 року у розмірі 6 мільйонів

⁶⁵ The Days of Ukraine to be held in London for the first time, 2013, <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/days-ukraine-be-held-london-first-time>

⁶⁶ University accepted over £6 million from wanted Ukrainian oligarch, 2017, <https://www.varsity.co.uk/news/12328>

фунтів), колаборація з Галереєю Саатчі щодо нагороди молодим британським та українським митцям,⁶⁷ Дні України в Лондоні у 2013 тощо.

Через відсутність державної стратегії публічної дипломатії та належного фінансування довгий час саме ініціативи великого бізнесу або невеличкі громадські ініціативи формували обличчя української культурної дипломатії у Великій Британії. Водночас така картина не завжди мала позитивні наслідки для іміджу України. Беручи до уваги репутацію окремих бізнесменів, корупційну складову їхніх статків та розуміючи, що їхньою головною метою було просування власного іміджу, а не іміджу України, респонденти критично ставляться до попередніх ініціатив та воліють не згадувати про власну залученість у реалізацію, наприклад, згаданого проєкту 2013 року. Між тим, в останні сім років створився певний вакуум, оскільки публічної активності великого бізнесу не спостерігається, а Українська держава поки не змогла зайняти цю нішу, не в останню чергу через обмеженість фінансування для реалізації великих проєктів у сфері публічної та культурної дипломатії.

Британські політики, зі свого боку, відмічали різноманітні офіційні заходи, публічні дискусії, а також вшанування важливих дат.

«Ми привертали увагу до трагедії Голодомору під час низки заходів⁶⁸. На двох таких подіях у нашому парламенті був присутній очільник МЗС. У 2018 році була релігійна служба у Вестмінстерському абатстві, присвячена Голодомору, на яку прийшли представники української спільноти. Це такі речі, які⁶⁹ резонують, тому що Голодомор – велика трагедія в історії України, яка насправді визначає всі відносини України з Європою та з її потужним сусідом»,
– Лорд Різбі, Британсько-Українське товариство.

Союз Українців Британії, Український інститут у Лондоні та Кембриджські⁷⁰ українські студії (Кембриджський університет)⁷¹ називалися респондентами як основні промоутери української культурної дипломатії у Сполученому Королівстві.

⁶⁷ Saatchi Gallery and Firtash Foundation launch competition for young British and Ukrainian artists, 2015, <https://www.calvertjournal.com/articles/show/4673/saatchi-gallery-and-firtash-foundation-launch-competition-for-young-artists>

⁶⁸ Ukrainian Holodomor, Debate Pack, 2017, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CDP-2017-0213/CDP-2017-0213.pdf>

⁶⁹ Prayers at Westminster Abbey For Holodomor Victims, 2018, <https://www.augb.co.uk/prayers-at-westminster-abbey-for-holodomor-victims.php>

⁷⁰ The Association of Ukrainians in Great Britain (AUGB), <https://www.augb.co.uk/>

⁷¹ The Ukrainian Institute London, <https://ukrainianinstitute.org.uk/>

⁷² Cambridge Ukrainian Studies, <https://www.mml.cam.ac.uk/ukrainian>

«Український інститут у Лондоні є дуже добрим, але фокусується лише на вузькій аудиторії.

Кінофестиваль⁷³ став радше подією для своїх, ніж публічним заходом, і не був широко представлений [британській. – ред.] спільноті»,

– Браян Бриваті, Beyond Borders Scotland.

«Українські клуби є у багатьох містах. В українському клубі у Лондоні влаштовували зустрічі з українськими письменниками, з авторами. Але здебільшого на україномовні зустрічі приходять українці»,

– Ольга Керзюк, колишня кураторка Британської бібліотеки (2015-2019).

Декілька респондентів пригадали ресурс Ukrainian Events in London⁷⁴, який є некомерційним проєктом, спрямованим на просування України у Великій Британії, і назвали його своєрідним інструментом недержавної культурної дипломатії.

Також були загадані заходи Українсько-британського сіті клубу⁷⁵, але наголошувалось, що вони здебільше зорієнтовані на українців, які працюють у Лондоні, аніж на ширшу британську публіку.

Український інститут фактично не з'являвся в розмові як приклад або інструмент культурної дипломатії через незнання про його існування більшістю респондентів (дивіться наступний підрозділ). Наступна цитата добре ілюструє проблему Українського інституту та інших організацій, які сприяють культурній дипломатії України, викликану саме їхньою новизною.

«Коли я думаю про основні культурні інституції в Україні, я думаю про такі інституції як Український інститут та декілька інших. Я думаю, що вони намагаються робити певні речі щодо розвитку культурної дипломатії в Україні, є культурними амбасадорами на різних рівнях. Але я не думаю, що

⁷³ Скоріш за все, респондент має на увазі фестиваль, який спільно був організований Кембриджськими українськими студіями та Українським інститутом у Лондоні у 2020 році, <https://ukrainianinstitute.org.uk/ukrainian-film-festival-2020-films-beyond-borders/>

⁷⁴ Ukrainian Events in London, <https://www.ukrainianlondon.co.uk/>

⁷⁵ Ukrainian-British City Club, <https://ubcc.co.uk/>

вони успішні. І на це є низка причин. Для мене є очевидним, що ці інституції ще не увійшли у дискурс Польщі, Великої Британії, інших країн як серйозні партнери у сфері культури, в тому сенсі як люди думають про Польський інститут. Це зрозуміло, бо вони є новими інституціями»,

–Ольга Онух, Університет Манчестеру.

Низка респондентів, які обізнані з українською сучасною літературою або кіномистецтвом, наголошували, що вкрай важливим є забезпечення перекладів на англійську мову для просування культурних продуктів за кордоном. При цьому часто наголошувалось, що первинно такий переклад і просування повинні забезпечуватися із залученням держави. Наводився приклад творчості Юрія Андруховича, яка перекладена польською і російською, але не англійською. З іншого боку, книги Сергія Жадана перекладалися англійською, але вони не представлені у великих книжкових крамницях.

Окрім перекладів, окремо наголошувалось на відсутності належної промоції українських подій навіть у Лондоні. Більший відгук отримували ті події, які проводились у знаних інституціях, але в такому разі спрацьовувала репутація самих інституцій, а не українського культурного продукту.

Дуже часто респонденти зверталися до кіномистецтва, а саме проведення фестивалів, показів фільмів, як до елементів культурної дипломатії, які підвищували інтерес до політично важливих для України тем, як-то Голодомор або окупація Криму. Респонденти зазначали, що саме через фільм про британського журналіста «Ціна правди» дізнавалися і про саму трагедію Голодомору, і про британсько-українські зв'язки.

В Единбурзі розташоване консульство України, про яке схвально відгукувалась діаспора, зокрема щодо проведення заходів до визначних дат.

«Щороку, коли є найважливіші пам'ятні дні українського календаря, наприклад День незалежності, День Конституції, ми співпрацюємо з консульством і маємо зустрічі не тільки у консульстві, але й у нашому культурному центрі. Коли є важливі події, то ми завжди запрошені до них, а вони – до нас»,
–Петро Кормило, Союз Українців у Великій Британії.

Однак, попри важливе місце Шотландії у британській політиці, складну перспективу боротьби за незалежність, активне наукове та культурне життя (тільки Единбурзький фестиваль збирає до півмільйона людей і вважається найбільшим фестивалем у світі⁷⁶), організовану діаспору, й так невелике консульство України в Единбурзі на сьогодні скорочено до одного співробітника – консульського агента. Відповідно спроможності щодо просування українських інтересів у культурній сфері фактично відсутні. Водночас саме український культурний центр в Единбурзі⁷⁷, створений ще представниками першого покоління післявоєнної діаспори, є головним осередком культурних подій у Шотландії.

Окремо респонденти наголошували на важливості сфери освіти як складової частини культурної дипломатії. З одного боку, це стосується довготривалого стратегічного впливу через обізнаність щодо України, її культури та політики, що в подальшому буде впливати на загальнодержавний діалог і сприйняття України у Великій Британії. З іншого – йдеться про роботу з освітніми закладами, які у Британії найчастіше є культурними та публічними центрами громад, де вони і розташовані, а отже проводять різноманітні заходи, які спрямовані не лише на студентів та викладачів, а й на всю громаду.

«Освіта – це теж частина культурної дипломатії, популяризація знань про Україну. Знання про державу – це питання безпеки, тому що коли є експерти під час війни, які можуть розказати, що насправді відбувається в країні, то це впливає на все: на інвестиції, на розвиток бізнесу тощо. Якщо ми не будемо готувати студентів, то в нас не буде експертів [...]. Українські студії існують лише у Кембриджі. У Лондоні в Школі слов'янських та східноєвропейських студій можна робити бакалаврат з українських студій [Ukrainian and Eastern European Studies BA⁷⁸. – ред.], але немає українських студій як кафедри. В Оксфорді вивчається Russian and East-European studies, тобто Східна Європа, де немає спеціаліста, який викладає про Україну»,

–Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.

⁷⁶ Edinburgh Fringe claims record box office again, 2019, https://www.chortle.co.uk/news/2019/08/26/44194/edinburgh_fringe_claims_record_box_office_again

⁷⁷ Ukrainian Community Centre (AUGB Edinburgh), <http://scottishukrainians.co.uk/edinburgh-branch/>

⁷⁸ Ukrainian and East European Studies BA, University College London School of Slavonic and East European Studies, <https://www.ucl.ac.uk/ssees/prospective-students/undergraduate/ukrainian-east-european-studies-ba>

5.2. ОБІЗНАНІСТЬ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ

Необхідно враховувати, що більшість респондентів при назві «Український інститут» насамперед пригадує Український інститут у Лондоні⁷⁹ – неурядову інституцію, яка була створена у 1979 році та є афілійованою з Українським Католицьким Університетом. Такий збіг назв несе значну проблему для ідентифікації ДУ «Український інститут» у Великій Британії, оскільки лондонська організація має давню історію, усталену репутацію та активну діяльність. З іншого боку, через позитивний імідж Лондонського Українського інституту це не несе репутаційних проблем для державної установи.

*«Як саме ви плануєте презентувати Український інститут в Британії, оскільки виникає асоціація з Українським інститутом у Лондоні, що афілійований з Українським Католицьким Університетом, який вже має напрацювання та свою аудиторію? Пересічному відвідувачу подій відмінності буде важко пояснити»,
– Тетяна Вовнянко, British-Ukrainian Aid.*

Крім того, обізнаності респондентів з ДУ «Український інститут» не сприяли обмеження, пов'язані з пандемією, оскільки вони суттєво зменшили інтеракції протягом двох з трьох років існування УІ. Також респонденти підкреслювали складність культурними темами «перебити» політичні новини про Україну у Великій Британії.

«Дуже складним є запустити організацію у сфері культурної дипломатії з нуля, з чистого аркуша, на противагу Британській Раді, яка працює вже 56 років. Я думаю, що дуже важко просувати більш сучасне обличчя України... Команда зробила вражаючу роботу на сьогоднішній момент. Особливо, коли у фокусі закордонних ЗМІ – конфлікт, українська армія, реформи і т. д., то за таких умов дуже важко знайти час сфокусуватися на культурі, якщо люди за

⁷⁹ Ukrainian Institute London, <https://ukrainianinstitute.org.uk>

кордоном здебільшого фокусуються на військових та політичних темах»,

–Метью Сінклер, британський радник з питань стратегічних комунікацій Уряду України.

Переважна більшість респондентів ніколи не чула про Український інститут або якщо чула, то не має чіткого уявлення про його діяльність, можливості та навіть мету діяльності. Необізнаність з існуванням Українського інституту продемонстрували і представники Міністерства культури Британії, які мають достатньо активні зв'язки з Україною, пригадували контакти з народними депутатами та міністерством культури України, а також представники університетів.

«Я досліджую та займаюся культурною дипломатією, але по факту я знаю вкрай мало про Український інститут. І як українка, яка живе у Великій Британії, будучи професором, яка вивчає українську політику, я не бачу залученості з нами. А з представниками академічної сфери зазвичай дуже легко»,

–Ольга Онух, Університет Манчестеру.

Порівняння з Британською Радою під час інтерв'ю дає певний поштовх для подальшої розмови щодо можливих проєктів з українською стороною та розуміння можливої ролі Українського інституту у сфері публічної дипломатії та налагоджені двосторонніх культурних відносин.

Водночас вже є наявними факти співпраці між УІ та британськими інституціями, а також висловлюється інтерес до можливого співробітництва, як тільки дозволить пандемічна ситуація. Серед тих, хто вже мав досвід взаємодії з Українським інститутом, спостерігається чітка тенденція розуміння обмежень, але водночас і перспектив діяльності організації. Загальне враження від інституту є позитивним. Однак зондування цього питання продемонструвало, що таке позитивне враження здебільшого базується на досвіді співпраці з конкретними людьми, а не інституцією як такою. Відтак присутній страх щодо сталості самої інституції та позитивного досвіду у разі зміни команди. Тобто на даний момент імідж організації є суб'єктивним враженням від співробітників і поки не переріс у позитивний імідж самого Українського інституту.

«Я ще не пройшов через весь проєктний цикл, але я був під великим враженням від того, що я вже бачив. Мені подобається їхня стратегія, дійсно прагматична

та креативна щодо того, як збільшувати обізнаність та змінювати сприйняття України. Я вважаю, що їм [Українському інституту. – ред.] повинні дати більше грошей, щоб вони могли зробити більше»,

– Анонімно.

«Я знаю про зусилля, яких докладає Український інститут до налагодження стратегічних зв'язків і створення репутації на користь українським митцям»,

– Кріс Нельсон, фестиваль LIFT.

«Мені подобається той факт, що Український інститут фокусується на сучасній Україні, не тільки на минулому. Це важливо, і в цьому є багато того, що може зацікавити людей»,

– Ніколас Томас, Британська Рада в Україні.

Попри низький рівень обізнаності щодо Українського інституту, що впливає на чітке формування очікувань від нього, респонденти вітали факт існування такої організації та висловлювали сподівання на її належний розвиток за прикладами Британської Ради чи Французького інституту. Існує чітке розуміння відсутності достатнього фінансового забезпечення діяльності, тому, звичайно, наголос робився на необхідності визначення пріоритетів – особливо щодо основної стратегії – брендинг держави чи культурна дипломатія.

«Іноді я думаю, що у людей, які очолюють подібні організації, – неправильні пріоритети. Вони більше сфокусовані на брендингу, ніж на культурній промоції та дипломатії. Це не означає, що іноді Британська Рада також не фокусується на брендингу, але вони можуть собі дозволити такий фокус, оскільки основа їх програм на різних рівнях набагато сильніша»,

– Ольга Онух, Університет Манчестеру.

«Я можу хотіти багато – фінансування поїздок наших [українських. – ред.] письменників до різних країн світу

і фінансової допомоги у проведенні різних заходів. Але я не знаю, які у Вас є можливості... Одним словом, спочатку розкажіть, які у вас є можливості, а тоді у людей виникне бажання, щоб ви щось організували, привезли виставку українських художників тощо»,
 – Ольга Керзюк, колишня кураторка Британської бібліотеки (2015-2019).

П'ять найбільш очікуваних фокусів діяльності Українського інституту, на яких наголошували фактично всі респонденти, – це отримання інформації про події та можливості, допомога у налагодженні контактів, сприяння навчальним та професійним обмінам, промоція українського культурного продукту, а також підтримка перекладів та вивчення української мови. Нижче – детальніше щодо кожного з напрямів.

1. Надання інформації щодо подій й проєктів, можливих партнерств та грантів.

Це наскрізне очікування серед всіх категорій цільових груп, які були опитані під час дослідження. У цьому контексті йдеться також про сприяння доступу до першоджерел, візуальних баз, онлайн-каталогів та онлайн-бібліотек, які б допомагали працювати з українською тематикою. Такі ресурси варто створювати, враховуючи різні цільові аудиторії – як для широкого загалу (наприклад, розміщення на YouTube), так і для вузьких професійних ресурсів для науковців. Роль Українського інституту в даному випадку розглядається і як ініціатора створення таких баз/каталогів ресурсів, так і провідника у комунікації між іноземцями та українцями (допомога різним архівам та каталогам, які уже існують, але не мають онлайн версій, або ж тим, які є онлайн, але не мають належної англійської версії, а також допомога у налагодженні зв'язків з архівами).

«Насамперед було б цікаво попрацювати з архіваріусами, особливо в невеличких містах, щоб ми могли відтворити історію людей і те, що відбувалось з єврейською спільнотою. Багато людей зосереджують дослідження Голокосту навколо Польщі, і необхідно проводити [роз'яснювальну. – ред.] роботу, що

географія подій була набагато ширша. [...] І робити це треба через освіту»,

– Розі Вайтхауз, The Judah Edition.

«Онлайн ресурси з фотографіями усіх відомих пам'яток архітектури, не тільки Софії Київської, але всіх чудових церков у стилі бароко привернуть увагу до цих місць»,

– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

«[Важливо мати] доступ до інформації про інституції, які працюють в Україні, з якими можна було б робити резиденції або колаборації, інформацію про проекти, які відбуваються в країні, демонстрацію існуючих колаборацій, приклади проектів, до яких долучений Український інститут. Є потреба у сприянні колаборації та поясненні, як можливо таку колаборацію зробити, чому варто співпрацювати, а також у поясненні, чому Україна є культурно багатою та вартою того, щоб з нею співпрацювати»,

– Том Скіпп, фотограф.

2. Допомога у налагодженні контактів, представлення українських митців та інституцій.

Цей напрям роботи трохи відмінний від загальної інформаційної підтримки, адже просте розміщення інформації на якомусь ресурсі не обов'язково сприяє встановленню контактів чи початку колаборації, появі довіри, що часто потребує особистих чи професійних рекомендацій. У даному випадку очікується, що УІ може взяти на себе функцію представлення українських митців та фахівців культурної сфери закордонним партнерам.

«Як музикант я був би зацікавлений у музичних інституціях – музичні університети, коледжі, навіть хори, ті, хто працює з голосом. Досліджуючи мистецтво використання голосу та імпровізації, пісні, навколо

яких ми, можливо, могли б зробити колаборацію [...], я б поцікавився у знайомих, сходяв подивитися на якісь заходи, послухав би традиційну музику або провів семінар. Я багато працюю з освітою у Великій Британії в одній із лондонських консерваторій, і саме там ви можете побачити та почути багато талантів, молодих артистів»,

*– Клівленд Воткісс, Консерваторія музики та танцю
Трінті Лабан.*

«Від Українського інституту я очікую знання про місцевих [українських. – ред.] митців/артистів, сприяння їм у поїздках, допомоги з представленням їхньої роботи за кордоном або побудовою партнерств — аби їхні роботи могли подорожувати, навіть коли автори залишаються вдома. Ми робили це у LIFT — знаходили способи, аби роботи та ідеї митців подорожували без авторів»,

– Кріс Нельсон, фестиваль LIFT.

3. Промоція України та проактивний підхід у налагодженні контактів.

Респонденти свідомі того, що для промоції українського культурного продукту ініціатива повинна йти саме від української сторони, і роль держави тут є важливою як на етапі формування відповідного іміджу, образу України, так і на рівні налагодження інституційних контактів, доступу до великих подій, які потребують значної координації зусиль і не є суто комерційними проектами.

«[Важливі] контакти з людьми. Якщо хочете, щоб Україна стала більш помітною, не варто чекати, що люди йтимуть до вас. Треба самим шукати зв'язки і відносини, а отже, бути проактивними. Але також потрібно чітко виставляти власні пріоритети, коли йдеться про образ України. Це може бути сучасне

*мистецтво, візуальне мистецтво, класична музика –
зосереджуватися на одному секторі що два роки...»,
– Енді Ігл, арт-центр Chapter.*

4. Сприяння професійним та навчальним обмінам.

Професійні та студентські обміни, запрошення на пленери, студії чи стажування до України вважається респондентами важливим елементом роботи, яку міг би взяти на себе Український інститут за прикладом подібних інституцій інших країн. Наголошуючи на важливості особистого досвіду для кращого розуміння України, її історії та культури, для зменшення стереотипів про країну та її народ після власного досвіду роботи або подорожі до України, усі культурні агенти, які були опитані під час дослідження, вказували на потребу заснування програм обміну та стажувань, які би підтримувались українським урядом.

*«[Важливо] приїхати до України за підтримки
Українського інституту, коли це буде можливо, і
зустрітися з людьми, відчуті людей там. Я хотів би
побачити декого з них у роботі. Можливо, буде
корисно організовувати поїздки, привозити групи
делегатів [представників креативних індустрій. – ред.]
у певні локації»,*

– Кріс Нельсон, фестиваль LIFT.

*«Студенти Кембриджського університету дуже
цікавляться Україною після проходження всього
одного курсу. Вони хочуть відвідати Україну. Одна
поїздка до України може змінити кар'єрний шлях
студента. Кембриджські українські студії намагаються
створити нагороду за найкраще есе про українську
культуру або найкращий художній переклад з
української та англійську у вигляді навчальної поїздки.
Це дозволило б студентам з Кембриджу поїхати до
України на літо, щоб вивчати українську мову»,*

– Оленка Певни, Кембриджські українські студії.

5. Підтримка вивчення української мови та перекладів на англійську мову.

Як продемонстровано у попередніх частинах цього дослідження, питання вивчення української мови та країнознавства зазначалось важливим елементом для довгострокової репрезентації України та підготовки фахівців з української тематики у Великій Британії. Окрім цього, щоб достукатися до британського глядача, читача тощо, важливо мати достатню кількість якісних перекладів української літератури – як сучасної, так і першоджерел. Це допоможе охопити більшу кількість фахівців, у т.ч. і тих, які не обов'язково безпосередньо займаються саме Україною, або навіть загальне населення, якщо йдеться про масову літературу.

«Бажано, щоб більше людей вивчали українську мову, бо для того, щоб були переклади української літератури, потрібно мати перекладачів»,
– Ольга Керзюк, колишня кураторка Британської бібліотеки (2015-2019).

«Також нам цікавий переклад п'єс обидвома мовами, щоб познайомитись з роботою один одного. [...] У театральній сфері це може зайняти тривалий час, і вони [переклади п'єс. – ред.] не є так публічно доступні як надрукована література»,
– Сем Прітчард, Театр «Роял Корт».

Респонденти з Шотландії також наголошували на важливості для Українського інституту налагоджувати відносини на місцях, а не тільки з представниками влади у Лондоні. Водночас як державна інституція УІ повинен бути чутливим до внутрішньополітичного дискурсу щодо шотландського прагнення до незалежності, зберігаючи нейтральну позицію, яка б не суперечила державній.

«Я б хотів, щоб Ваш інститут почав листуватися з нашим урядом у Шотландії, [а також з] шотландським парламентом, бо Ви, напевне, знаєте, що шотландці у своїй більшості хочуть самостійності, і значна частина [шотландців] була проти Брекзиту. Якщо Шотландія стане незалежною, то я б хотів, щоб вона мала

сильніші зв'язки з Україною, бо вони [шотландці. – ред.] знають про Україну. Думаю, що Ваш інститут повинен почати думати про зв'язки з нашим парламентом чи з нашою адміністрацією, бо ми маємо міністра культури, і я хотів би почати культурну дипломатію [розпочати інтенсифікацію шотландсько-українських зв'язків на рівні міністрів культури. – ред.]», – Петро Корміло, Союз Українців у Великій Британії.

Окремі респонденти наполягали, що для якісного просування України у Великій Британії, окрім експертних інтерв'ю, передбачених цим дослідженням, необхідно проводити великі соціологічні дослідження для виявлення суспільної думки та настроїв, загальної обізнаності щодо України тощо. Таке завдання вони також покладають на Український інститут.

Серед подій та місць, на які респонденти рекомендували звернути увагу при плануванні просування української культури у Великій Британії, називалися наступні:

1. Місто Данді на півдні Шотландії, де живе велика українська спільнота, місце народження поета Р. Бернса.
2. Единбурзький фестиваль⁸⁰ – найбільший фестиваль, який представляє різні культурні сфери та щорічно збирає сотні тисяч глядачів.
3. Книжковий фестиваль AYE Write⁸¹ у Глазго, куди приїжджають письменники для презентації своїх книжок, а також і політики для обговорень).
4. Вігтаун – маленьке село, у якому є книжковий фестиваль⁸², на який приїжджають зі всього світу. Тільки на одній площі у цьому селі – 15 книжкових магазинів, які залучають топ імена.
5. Фестиваль кельтської музики Celtic Connections⁸³ – найбільший музичний фестиваль у Глазго. В Україні існують колективи, які грають кельтську музику або використовують її мотиви та могли б бути представлені там.
6. Beyond Borders Festival of Literature and Thought⁸⁴ – фестиваль, який цікавий тим, що окрім суто літературних дискусій передбачає також проведення дискусій на політичні та соціальні теми. Проводиться у найстарішій будівлі

⁸⁰ Edinburgh Festival Fringe, <https://www.edfringe.com/>

⁸¹ AYE Write, <https://www.glasgowlife.org.uk/arts-music-and-cultural-venues/aye-write>

⁸² Wigtown Book Festival, <https://www.wigtownbookfestival.com/>

⁸³ Celtic Connections, <https://www.celticconnections.com/>

⁸⁴ Beyond Borders Festival of Literature and Thought, <https://www.beyondbordersscotland.com/events/current-events/beyond-borders-international-festival-2021/>

Шотландії – колишньому домі королеви Марії Стюарт – її нащадками та залучає багато відвідувачів. Вже є досвід проведення «української» панелі у рамках цього фестивалю, що проходила у 2014 році.

7. Університети в Глазго, Абердині, Сент-Ендрюсі, Кембриджі, Оксфорді, Манчестері – найбільші університети, які мають східноєвропейські студії та можуть бути зацікавлені у проведенні заходів на українську тематику.
8. London International Festival of Theater (LIFT)⁸⁵ – фестиваль театрального мистецтва, який відбувається раз на два роки, робить акцент на експериментальний театр і запрошує багато іноземних труп. Дуже відомий у британських театральних колах.
9. Chapter Art Center (Кардіфф, Уельс)⁸⁶ – культурний простір у Кардіффі, який вже 50 років об'єднує різні види мистецтва, організовує події та фестивалі, виставки, сприяє створенню та промоції мистецтва.
10. Фестиваль Experimentica⁸⁷ у Кардіффі – фестиваль «живого мистецтва», який вітає експериментальні постановки і взаємодію між артистами та аудиторією, робить акцент на міждисциплінарні проекти та надає платформу для взаємодії між британськими та іноземними митцями.
11. Дворічна мистецька премія Artes Mundi⁸⁸ у сфері візуального мистецтва, що присуджується у Вельсі мистецькою організацією, яка просуває мистецтво, орієнтоване на сьогодення.
12. Cambridge Ukrainian Society⁸⁹ – єдина спеціалізована програма у Британії, яка фокусується виключно на українських студіях. Відома своїми публічними заходами різного формату поза межами університетського життя.
13. Британська бібліотека⁹⁰, що має досвід проведення публічних заходів та виставок, дискусій з письменниками та науковцями, має свою сталу аудиторію та репутацію. Уже має досвід запрошення українських авторів.
14. Chatham House⁹¹ – впливовий аналітичний центр, який протягом останніх років має окрему програму Ukraine Forum, яка просуває дослідження та публічні заходи, пов'язані з Україною.

⁸⁵ London International Festival of Theater (LIFT), <https://www.liftfestival.com/>

⁸⁶ Chapter Art Center, <https://www.chapter.org/>

⁸⁷ Experimentica live art festival, <https://www.chapter.org/news/details/experimentica-presents-call-out-for-artists>

⁸⁸ Artes Mundi, National Museum Cardiff, <https://artesmundi.org/>

⁸⁹ Cambridge Ukrainian Society, <https://www.cambridgesu.co.uk/organisation/10311/>

⁹⁰ British Library, <https://www.bl.uk/>

⁹¹ Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/>

15. Український інститут в Лондоні⁹² – головний майданчик українських культурних заходів у Лондоні.
16. Театр «Royal Court»⁹³ – відомий театр сучасного мистецтва, який багато працює з іноземними драматургами та має 20-тирічний досвід співпраці з українськими митцями.

Загалом серед перспектив співпраці, окрім вже традиційних форм, британські респонденти наполягали на важливості підтримки обмінів та спільної діяльності митців та науковців, сприянні вивченню української мови та перекладів – тому, що може мати довготривалий ефект для впізнаваності та просування української культури. Водночас серед найбільших очікувань від Українського інституту – промоція та надання інформації. На жаль, поки неможливо говорити про достатню обізнаність серед респондентів щодо поточної діяльності та можливостей Українського інституту. Відповідно чітких очікувань або планів співробітництва немає.

Що стосується української культурної та публічної дипломатії, то вона одночасно асоціюється як з Посольством України у Лондоні, так і з діяльністю відомих «українських» центрів – Кембриджських українських студій та Українського інституту у Лондоні. Така ситуація говорить про можливість та важливість співпраці з цими інституціями, які вже мають свою репутацію та впізнаваність, що може спростити майбутній вихід на певну аудиторію.

⁹² Ukrainian Institute in London, <https://ukrainianinstitute.org.uk/>

⁹³ Royal Court Theater, <https://royalcourttheatre.com/>

VI. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

*«Україна – це нерозкрита історія; це така скринька з цікавими історіями, які дуже-дуже хочеться всім показувати і розказувати, що ви ще не бачили цю скриньку, загляньте туди»,
– Олеся Хромейчук, Український інститут у Лондоні.*

Якщо у політичній площині Україна вже з'явилась на порядку денному Великої Британії, про що свідчить велика кількість контактів та досягнутих домовленостей в останні роки, то в культурній площині Україна все ще залишається майже terra incognita для британського суспільства. Політичні новини залишають мало простору для висвітлення культурних проєктів, які здебільшого залишаються пріоритетом лише культурних інституцій та вузької аудиторії. Брекзит та пандемія COVID-19 також негативно вплинули на просування культурних продуктів, особливо іноземного походження, оскільки британське суспільство переважно зосередилось на внутрішньому порядку денному. Цьому сприяли й обмеження на будь-які публічні заходи та подорожі.

Переважає більшість респондентів, описуючи свої асоціації чи оцінюючи ставлення британського суспільства, наголошували на великій політизації сприйняття України – криза, війна, корупція часто домінують над будь-якими іншими темами. Найяскравішою асоціацією з Україною залишається Майдан як перемога демократії та сили народу, що знаходить відгук у різних верств населення. Такі поняття як відданість демократичним цінностям та готовність боротися за них, протидія Росії, включеність у глобальні культурні процеси (зокрема, Євробачення), успіхи у спорті (футбол та бокс) створюють сприятливе підґрунтя для осмислення британцями образу України. Водночас присутні і негативні асоціації, іноді дещо гіперболізовані, але які знаходять відгук та довго зберігаються у пам'яті через присутність у ЗМІ та російську роботу з просування таких наративів – йдеться насамперед про корупцію, олігархів та історичні наративи на кшталт образу українців як німецьких колаборантів у ході Другої світової війни.

Для більшості британських респондентів українська культура належить до родини європейських культур, переважно з наголосом на східноєвропейськості і поєднанні європейських та азійських культурних елементів. Водночас у сприйнятті української культури залишається і шлейф пострадянськості, який не сприймається у Великій Британії як щось кардинально негативне, а скоріше як логічна частина історії

країни та певний вплив метрополії. Водночас респонденти підкреслювали відхід від цієї інтерпретації у зв'язку з пошуком Україною власної ідентичності та унікальності. При цьому респонденти переважно не хотіли вписувати українську культуру в якусь одну вузьку цивілізаційну рамку, наголошуючи на її унікальності та багатозаровості завдяки історії та географії. Попри це, для більшості британської аудиторії існує проблема чіткого виокремлення української культури від російської, яка, між іншим, асоціюється і з радянським, і з імперським періодами. Дуже часто спостерігається лінійна спадкоємність Російська імперія – СРСР – Російська Федерація, що об'єднується під поняттям «російська культура», без виокремлення інших культур. На рівні промоції культурних продуктів та заходів це спостерігається, наприклад, у представленні українських митців у російській секції аукціонних домів. На жаль, цьому досі іноді сприяють і представники української бізнесової та культурної сфер, які обирають такий шлях умовно полегшеного позиціонування власного продукту на британському ринку.

Аналіз сприйняття професійного співтовариства, особливо академічних кіл або тих культурних агентів, які вже мали попередній досвід відвідування України або співпраці з українськими інституціями, показує, що занурення в український контекст дає можливість сформуванню більш чіткого образу України та її культури. При цьому все ще зберігається певна еkleктика перцепції (радянські образи та наративи поруч із питомо українськими). Однією з найбільших асоціацій є розуміння культурного та географічного розмаїття, що сформувалось, зокрема, під зовнішнім впливом, але сприяло формуванню української культурної самодостатності та цілісності. Маючи власний досвід регіонального різноманіття, британці не вбачають проблеми або негативу у такій ситуації, говорять про це як про окремі пазли, які створюють цілісну картину України, як про щось таке, про що варто розповідати іноземцям.

Водночас проблемою залишається той факт, що навіть у випадках обізнаності з певними культурними феноменами часто бракує атрибутивного зв'язку з Україною. При цьому низька обізнаність щодо феноменів свідчить про потребу значного ресурсу для просування українського продукту. У цьому випадку Україні доведеться стикнутися одночасно і з необхідністю чіткого та активного позиціонування українського культурного продукту, і з подоланням проблеми культурної експропріації цих феноменів російськими культурними інституціями (наприклад, проведення російської стороною виставки скіфської культури у Британському музеї). У такій ситуації встановлення й акцентування уваги на зв'язку між феноменом та державою його походження є вкрай важливим при плануванні майбутньої діяльності на території Великої Британії.

Кримськотатарська культура невідома британським культурним агентам. Поточні асоціації з Кримом є виключно політичними (спроба анексії, безпека Чорного моря, права людини) та історичні (Ялтинська конференція 1945 та Кримська війна 1853 – 1856). Невеликий інтерес до теми спонукала перемога Джамали на Євробаченні, однак той момент не був розвинутий, а отже, мав дуже короточасний

ефект. Асиміляція кримськотатарської діаспори у Великій Британії не сприяє просуванню культури та приверненню уваги до поточної ситуації.

Суттєвою особливістю Великої Британії є дихотомія у сприйнятті культурних феноменів інших країн. Це проявляється у відкритості до нового, нестандартного, мультикультурного, з одного боку, й у дещо зверхньому ставленні до інших культур, які не відносяться до західноєвропейських або постімперських, з іншого. У такій ситуації пошук зв'язків між українським і британським контекстом (історичні постаті, події, наративи) є важливим ланцюжком. Водночас ця ситуація призводить до значної конкуренції за увагу з боку інших східноєвропейських країн. Принциповим для британського суспільства є і питання мови. Перспектива запрошення будь-якого митця або експерта часто залежать від знання мови і готовності до вільного спілкування англійською з аудиторією. На обізнаність з українською культурою негативно впливає відсутність достатньої кількості перекладів як наукової, так і художньої літератури, сценаріїв та п'єс тощо.

Британська культурна сфера є достатньо розвинутою, активно підтримується як державою, так і приватним бізнесом. Серед її особливостей варто відзначити

- значну децентралізацію, регіональні особливості усіх чотирьох частин Сполученого Королівства, а також незалежність британських культурних інституцій;
- інтегрованість британської культури у світовий контекст, а отже, зацікавленість у тематиці, яка відповідає поточній ситуації у світі, рефлексіям на тему сучасних проблем та викликів;
- вплив колоніального минулого та статусу імперії, що впливає як на сприйняття Російської Федерації, так і на надання переваги тим культурам, які входили у Британську імперію;
- великий інтерес до класичної культури, насамперед театру та балету, при одночасному захопленні модерном та сучасним мистецтвом.

Культурна дипломатія України була малопомітною, що ще більше загострилось жорстким карантинном, який був запроваджений у Великій Британії й істотно позначився на можливості для проведення помітних публічних заходів. Культурна дипломатія та промоція України у більшості респондентів та їх оточення передусім асоціюється не з діяльністю держави, а із заходами, ініційованими та проведеними британськими громадськими та освітніми інституціями, насамперед Українського інституту в Лондоні та Кембриджських українських студій. Це було зумовлено відсутністю державної стратегії просування України та обмеженістю фінансування на потреби публічної дипломатії. За таких умов ініціативу перебирали представники великого бізнесу, які за рахунок культурних проєктів покращували власну репутацію, або невеличкі громадські ініціативи.

Публічні обговорення, дебати з митцями, кінопокази та участь у фестивалях залишаються найбільш популярними формами співробітництва. Проведення публічних дискусій та акцент на діалозі з публікою є традиційним, але дієвим інструментом щодо просування українських культурних подій та феноменів. Перспективи співробітництва скоріш залежать від ініціативи, фінансування, якості культурного продукту та можливості його включення у британський контекст, аніж від конкретної тематики. Перформативні мистецтва, література, спорт, проведення та участь у фестивалях найчастіше зазначаються серед перспективних напрямів. Однак, успіх може залежати і від розв'язання проблем, на яких акцентували респонденти, а саме: специфічній бюрократії, не завжди зрозумілій британським інституціям, нестачі фінансування спільних проєктів та програм обмінів, великій конкуренції з іншими східноєвропейськими країнами за увагу, хибному позиціонуванню українського культурного продукту.

Попри низький рівень обізнаності щодо Українського інституту, що впливає на чітке формування очікувань від нього, респонденти вітали факт існування такої інституції та висловлювали сподівання на її належний розвиток за прикладами Британської Ради чи Французького інституту. П'ять найбільш очікуваних фокусів діяльності Українського інституту:

- надання інформації щодо подій та проєктів, можливих партнерств та грантів;
- допомога у налагодженні контактів, представлення українських митців та інституцій;
- промоція України та проактивний підхід у налагодженні контактів;
- сприяння професійним та навчальним обмінам;
- підтримка вивчення української мови та перекладів англійською мовою.

Загальний висновок, до якого приходили всі респонденти: відсутність знань про Україну може стати добрим підґрунтям для просування саме українського порядку денного. Але водночас це й ускладнює просування української культури, оскільки спочатку варто створити попит на неї у суспільстві, яке є вкрай орієнтованим на внутрішній порядок денний. Тому важливим, зокрема, є і представлення суто української тематики через світові або британські актуальні теми, такі як, наприклад, фемінізм.

Серед **основних рекомендацій**, які базуються на проведеному дослідженні, варто зазначити наступні:

1. Необхідно вийти за межі Лондона для представлення української культури або організації спільних заходів. При цьому обов'язково враховувати регіональний контекст та особливості. Насамперед це стосується Шотландії та Північної Ірландії. Такі фестивалі як, наприклад, Единбурзький, збирають велику публіку, що не поступається будь-якій лондонській події.

2. Шукати теми, які вкладаються у сучасний світовий контекст, не робити виключно україноцентричний контекст. Наприклад, говорити про теми, які турбують сучасну молодь, і при цьому демонструвати український досвід. Такими темами могли б бути зміни клімату, фемінізм, постколоніалізм, Голокост тощо, через які можна представляти й українських сучасних митців, які працюють за цими напрямками, й історичні постаті або події.
3. Зацікавити можуть «спільні» теми, історичні зв'язки між двома країнами (наприклад, постать Гарета Джонса і питання Голодомору, Джона Г'юза і розвиток Донбасу, Стефана Терлецького – радника прем'єр-міністра Маргарет Тетчер; Кримська війна 1853 – 1856 років; візит Вінстона Черчилля до Криму для участі у Ялтинській конференції; реабілітація «дітей Чорнобиля» у Шотландії тощо).
4. Необхідно знайти ті моменти, що більш-менш знайомі чи зрозумілі британцям, через які можна було б концептуалізувати нові ідеї та феномени (наприклад, кримськотатарську культуру – через поточну політико-безпекову ситуацію навколо Криму). Навіть поверхневі знання про той чи інший феномен можуть бути використані в якості тригера, на який без надмірних ресурсних затрат можна нанизувати додаткові наративи, вдаючись до ефекту «серіальності», використовуючи поточні події для пояснення їх зв'язків та укорінення в подіях минулого, пояснюючи їх зв'язок з українською національною та культурною ідентичністю.
5. Україні важливо у своїй публічній дипломатії не зосереджуватися на намаганні порушити російський дискурс, а представити власний комплексний погляд на українську культуру, який краще формувати з двох протилежних напрямів. З одного боку, йдеться про представлення стародавнього та античного пласта, археологічних та культурних знахідок, а також класичного мистецтва. З іншого – представлення сучасної, модерної України, сучасної української культури, що вписується у світові тренди та контекст. Успіх ДахаБраха чи ONUKA на британських фестивалях, світлові шоу, сучасне мистецтво (яке, зокрема, неодноразово продавалось на найбільших британських аукціонах) є доказом цього.
6. Археологічні та історичні виставки повинні мати чітке позиціонування та прив'язку до сучасної України. Це важливо з точки зору порушення російської монополізації (експропріації) окремих дискурсів та культурних феноменів. Крім того, це дозволить представити сучасну Україну не тільки як молоду державу, але і як територію/народ/державу з давньою та розвиненою культурою, яка має тисячорічну історію.
7. Робити більший акцент на сучасній Україні, сучасній музиці та мистецтві, тому що це цікавить ширше коло аудиторії, і це – ніша, де Україна має що продемонструвати. Крім того, за рахунок цього до аудиторії можна залучити

більшу кількість молодих британців, а отже, сформувати довготривалий ефект щодо позитивного сприйняття України. Якщо 20-30 років тому Велика Британія була дуже консервативною та вимогливою, то нині ситуація змінилась, і помітним є тренд до мультикультуралізму та фокусування на інтересах молоді. Відтак, саме ця цільова аудиторія має визначатися як ключова.

8. Об'єднати зусилля з представниками українського бізнесу, які працюють з британськими компаніями або шукають вихід на британський ринок, та враховувати необхідність таргетування та адаптацію продуктів під британські пріоритети та смаки. Така співпраця може допомогти розв'язати проблеми обмеженого фінансування. При цьому важливим фактором, на який варто звертати увагу, є репутація бізнесу.
9. Створити в Українському інституті або Міністерстві закордонних справ департамент «спонсорства» за прикладом британських. У таких департаментах фахівці шукають партнерів, оцінюють ризики та виклики від будь-якого спонсорства державних проєктів, з метою та завданнями яких вони добре ознайомлені. Це забезпечує фінансування за умови прозорості.
10. Планувати діяльність на декілька років наперед, особливо у випадках роботи з великими фестивалями або музеями. Горизонт планування повинен бути в середньому 3 роки, але мінімум 1 рік.
11. Реклама не є основним фактором просування заходів. Британці готові йти у перевірені інституції та мистецькі центри. Тому важливою є робота з інституціями та конкретними кураторами, які, з одного боку, знають британське суспільство та його інтереси, а з іншого – можуть стати локомотивами просування конкретного проєкту. Запрошення в Україну кураторів британських музеїв може стати відправною точкою для створення цікавих спільних подій чи виставок у Великій Британії. Необхідно підвищувати їхню обізнаність щодо українських можливостей.
12. Українському інституту варто сприяти організації резиденцій для перекладачів з інших країн світу, які вивчають українську мову, щоб вони могли вдосконалити свої знання і в подальшому перекладати українську літературу. Загалом питання резиденцій є актуальним для культурних агентів. Вже існуючі проєкти Українського інституту за цим напрямом повинні краще популяризуватися у Великій Британії.
13. Британським митцям могло б бути цікаво приїхати в Україну на пленери та подібні заходи для колаборації. Понад те, часто саме такі поїздки використовуються для встановлення особистих та інституційних зв'язків, ознайомлення з доробком потенційних партнерів, який з часом може перерости у сталу стратегічну співпрацю.

14. Просувати так званий «диванний» туризм та онлайн лекції, які набули великої популярності у Великій Британії. Затребуваними б були записи відео прогулянок Києвом, Одесою, Львовом, лекцій щодо української архітектури загалом та, зокрема архітектури церков. Темами, що потенційно становлять інтерес, могли б бути як питома українські культурні феномени на кшталт козацького бароко та, скажімо, українського культурного авангарду, так і радянські впливи в архітектурі.
15. Важливим елементом є підтримка українських або проукраїнських спільнот, зокрема в університетах. Британські університети мають значний вплив на формування дискурсу (культурного та політичного), є місцем дебатів і формування поглядів майбутньої еліти. Співпраця з науковцями, які опікуються українською тематикою, або проведення спільних заходів як з українськими студіями, так і з університетами, де вони відсутні, але де працюють окремі експерти, є вкрай важливим. Доречно також посилити вже наявні міжуніверситетські зв'язки.
16. Використовувати потенціал контактів між містами-побратимами в Україні та Великій Британії, оскільки британські міста мають потужний культурний компонент своєї роботи та можуть бути більш відкриті до горизонтальної співпраці.
17. Використовувати потенціал мереж випускників різних британських освітніх програм, таких як Chevening або John Smith Fellowship, або асоціацій випускників британських ВНЗ, які існують в Україні та могли б стати ланцюжком взаємодії з британськими контрагентами. Серед таких випускників – велика кількість впливових науковців, експертів аналітичних центрів, народні депутати, бізнесмени, які мають доступ через свої спільноти до британських візаві та можуть бути провідниками України у Великій Британії. Понад те, саме випускників таких програм нерідко називають джерелами інформації.

Водночас цікавими можуть бути й окремі специфічні рекомендації, які висловлювалися самими респондентами.

1. Окремим напрямом могло б стати започаткування спеціальної візової програми для митців, за зразком візи типу О-1 для відвідування Лос-Анджелесу, що уможливило б їх перебування в Україні понад три місяці. Це спонукало б британських культурних агентів до довгих резиденцій, спільних проєктів або зйомок в Україні.
2. Використовувати можливості авіакомпаній, які літають до Великої Британії. Наприклад, розмалювати відповідним чином літак для привернення уваги людей та медіа. Розміщення петриківського розпису або вишиванкового візерунка на лівреї літака могло б стати відправною точкою для того, щоб привернути увагу до окремих елементів української

культури (на кшталт спроби популяризації іміджу Білорусі шляхом розміщення на літаку білоруської авіакомпанії «Белавіа» малюнку з гри “World of tanks”, розробниками якої є білоруси).

3. Розглянути можливість розробки окремої програми просування української культури у Шотландії, яка є більш відкритою для культурного залучення, оскільки у світлі нових трендів (посилення дій для проведення другого референдуму про незалежність) прагне формувати власну зовнішню політику і на культурному рівні вибудовувати зв'язки з державами ЄС, країнами сусідства тощо.
4. Що стосується Північної Ірландії, то точкою дотику може бути досвід конфліктної трансформації. Через тематику конфлікту та поточної політики можна просувати сучасне кіномистецтво, літературу тощо, які, зокрема, торкаються і зазначених тем. Разом з тим з експлуатацією цієї тематики слід бути обережними, оскільки в свою чергу нею може скористатися й Росія (намагаючись культивувати емоційний зв'язок між ірландськими повстанцями та російськими «проксі» на Сході України).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1. СПИСОК РЕСПОНДЕНТІВ, ЯКІ ДАЛИ ЗГОДУ НА ОПРИЛЮДНЕННЯ СВОГО ІМЕНІ/АФІЛІАЦІЇ

№	Name and affiliation	Ім'я та організація
1	Bloom Twins (Anna and Sonia Kuprienko), London	вокальний дует Bloom Twins (Анна та Соня Купрієнко), Лондон
2	Dr Brian Brivati, Beyond Borders Scotland, academic director, London/Edinburgh	Браян Бриваті, академічний директор фестивалю Beyond Borders Scotland, Лондон/Единбург
3	Andy Eagle, Chapter, CEO, Cardiff	Енді Ігл, виконавчий директор, арт-центр Chapter, Кардіфф
4	Stephen Fingleton, film director, Dublin	Стівен Фінглтон, кінорежисер, Дублін
5	Stewart Malcolm McDonald MP, Shadow SNP Spokesperson (Defence), Glasgow	Стюарт Малкольм МакДональд, член парламенту Великої Британії від Шотландською національної партії, Глазго
6	Kris Nelson, LIFT Festival, Artistic director, London	Кріс Нельсон, художній директор Лондонського міжнародного театрального фестивалю (LIFT), Лондон
7	Dr Olesya Khromeychuk, director, The Ukrainian Institute London, London	Олеся Хромейчук, директорка Українського інституту у Лондоні, Лондон
8	Dr Petro Kormylo, Association of Ukrainians in Great Britain, Edinburgh	Петро Кормило, член Союзу Українців у Великій Британії, Единбург
9	Olga Kerziuk, ex-Curator East& SE European Collections, The British Library (2015-2019), London	Ольга Керзюк, колишня кураторка Східно та Південно-Східноєвропейської колекції, Британська бібліотека (2015-2019), Лондон
10	Dr Olga Onuch, Senior Lecturer in Politics, Manchester University, Manchester	Ольга Онух, старша лекторка політології, Університет Манчестеру, Манчестер

11	Ivan Putrov, former Principal at The Royal Ballet, producer of Ukrainian Ballet Gala, London	Іван Путров, колишній соліст Королівського балету, продюсер Ukrainian Ballet Gala, Лондон
12	H.E. Vadym Prystaiko, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the United Kingdom of the Great Britain and Northern Ireland, London	Вадим Пристайко, Надзвичайний та Повноважний посол України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, Лондон
13	Dr Olenka Pevny, Cambridge Ukrainian Studies, Director, Cambridge	Оленка Певни, директорка Кембриджських українських студій, Університет Кембриджу, Кембридж
14	Sam Pritchard, Royal Court Theatre, Associate Director / International, London	Сем Прітчард, заступник директора з міжнародних питань, Театр «Роял Корт», Лондон
15	Rick Rowbotham, Architect, London	Рік Роуботам, архітектор, Лондон
16	Richard John Grenville Spring, Baron Risby (Lord Risby), British-Ukrainian Society, Chairman, London	Річард Джон Гревіль Спрінг, барон Різбі (Лорд Різбі), голова Британсько-Українського товариства, Лондон
17	Tom Skipp, Photographer, London	Том Скіпп, фотограф, Лондон
18	Matthew Sinclair, UK Strategic Communications Adviser to Government of Ukraine (based at MFA), London/Kyiv	Метью Сінклер, британський радник з питань стратегічних комунікацій Уряду України (при МЗС України), Лондон/Київ
19	Nicholas Thomas, British Council Country Director, London/Kyiv	Ніколас Томас, директор Британської Ради в Україні, Лондон/Київ
20	Dr Tetyana Vovnyanko, Co-founder, Managing Director, British-Ukrainian Aid, London	Тетяна Вовнянко, співзасновниця, керуюча директорка British-Ukrainian Aid, Лондон
21	Rosie Whitehouse, The Judah Edition, writer, editor, London	Розі Вайтхауз, The Judah Edition, письменниця та редакторка, Лондон
22	Cleveland Watkiss MBE, Trinity Laban Conservatoire of Music and Dance, Professorial Staff – Jazz Voice, London	Клівленд Воткісс, Кавалер Ордену Британської імперії, викладач Консерваторії музики та танцю Трініті Лабан, Лондон

23	Rt Hon John Whittingdale OBE MP, Minister of State (Minister for Media and Data), Department for Digital, Culture, Media & Sport (2020-2021), Chairman of the All-Party Parliamentary Groups for Ukraine (2017-2019), London	Джон Віттінгдейл, Офіцер Ордену Британської імперії, член парламенту, державний міністр медіа та даних, Департамент цифрових технологій, культури, медіа та даних (2020-2021), керівник групи дружби з Україною (2017-2019), Лондон
24	Inna Yegorova, First Secretary, Embassy of Ukraine to the United Kingdom of the Great Britain and Northern Ireland (2016-2020), Kyiv	Інна Єгорова, перший секретар Посольства України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії (2016-2020), Київ

ДОДАТОК 2. АНКЕТА ДЛЯ ІНТЕРВ'Ю НА ТЕМУ

«Сприйняття України фаховим середовищем за кордоном»

Вступне питання

1. Давайте познайомимося ближче. Ви працюєте... (вказати інформацію про місце роботи з бази для підтвердження її актуальності)? Розкажіть, будь ласка, коротко про себе, вашу поточну діяльність, питання і теми, якими Ви займаєтесь.

Асоціації та сприйняття

2. Коли Ви чуєте слово «Україна», які асоціації/ образи у Вас виникають? Чому саме вони спадають на думку?

3. За Вашими спостереженнями, у зв'язку з якими подіями чи явищами найчастіше згадується Україна у пресі та публічному дискурсі Вашої країни? Яких важливих тем чи контекстів бракує? Чи зустрічаються серед них культурні явища?

4. Як Ви вважаєте, до якого культурного/географічного/цивілізаційного ареалу належить українська культура? Чому Ви так вважаєте?

5. Які культурні події, постаті, явища Вам передовсім асоціюються з українською культурою? Яких українських художників/ композиторів/ театральних митців/ дослідників/ мистецькі школи Ви знаєте?

6. З якими явищами кримськотатарської культури ви знайомі?

7. Як би Ви охарактеризували попит на українську культуру у вашій країні зараз? Які саме сектори, феномени, постаті, явища української культури викликають/ можуть викликати зацікавленість у Вас/ Вашого фахового середовища? Чому саме вони?

8. Я зачитаю Вам перелік постатей та явищ – культурних феноменів (Додаток 1), які Ви також будете бачити на Вашому екрані, та попрошу коротко визначити, наскільки знайомі Вам ці феномени, обравши один з чотирьох варіантів відповіді: 1) Ніколи не чув/ не чула про цей феномен. 2) Лише чув/ чула про цей феномен, але не знаю детальної інформації про нього. 3) Знаю про цей феномен принаймні щось. 4) Знаю про цей феномен досить добре.

З якою країною/країнами асоціюєте цей феномен?

9. Якщо говорити про **культурні феномени**, з якими Ви обізнані, які з них є цікавими для Вас та Вашого середовища? Чому саме вони? Що б Вам було цікаво дізнатись, побачити у зв'язку з ними?

10. Які інші **феномени** Ви вважаєте **доцільним додати до переліку**? Чому саме їх?

Досвід та перспективи співпраці

11. Чи мали Ви **досвід співпраці** з українськими культурними діячами/інституціями, представниками української культурної дипломатії?

- Як називався цей **проект/подія**? Хто був **ініціатором/організатором** такої взаємодії? За чиєї **підтримки** (фінансової, організаційної, інформаційно-комунікаційної) відбувалася взаємодія? Настільки співпраця виявилася **вдалою**? **Що не вдалося і чому**? Чи призвела вона до **розширення/продовження взаємодії**? Як саме? Якщо б з'явилася можливість, чи хотіли б Ви **продовжити** таку співпрацю? Чому?

12. Якби була така можливість, з **ким** з представників української культури Ви би хотіли поспівпрацювати: з окремими фахівцями або з організаціями/інституціями? **Чому ці персоналії/інституції** цікаві для Вас?

Джерела інформації

13. Якщо Ви захочете провести проект в Україні, **яким чином Ви будете шукати додаткову інформацію, потенційних партнерів**, тощо. Чому саме так? В якому **форматі** ця інформація має бути, щоб Вам було зручно та корисно нею користуватися?

Сприйняття української культурної дипломатії та УІ

14. Які **приклад** культурної дипломатії України у Вашій країні можете згадати? Які **інституції чи агенти**, на вашу думку, були найбільш активні? Які **головні проблеми та недоліки** можете виділити? Які у Вас/ у Вашому професійному колі **очікування від культурної дипломатії України**?

15. Чи зустрічали Ви раніше якусь інформацію про **Український інститут**?

Якими є Ваші **очікування** від Українського інституту як інституції, що розвиває культурну дипломатію?

Заключні питання

16. Що б Ви **хотіли додати** на завершення нашої бесіди? Можливо, у Вас є якісь запитання до нас?

17. Чи даєте Ви **згоду на те, щоб Ваше ім'я та афіліація були вказані у загальному переліку респондентів цього дослідження**?

18. Чи **згодні Ви на цитування Ваших думок у звіті** (за попереднього погодження самих цитат)?

ДОДАТОК 3. СПИСОК ФЕНОМЕНІВ

№	Феномен	
1	Казимир Малевич	Kazymyr Malevych
2	Бабин Яр	Babyn Yar
3	«Щедрик»	Shchedryk/ Carol of the Bells
4	Бахчисарайський палац	Bakhchysaray Palace
5	Скіфи	Scythians
6	Петриківський розпис	Petrykivka painting
7	Леся Українка	Lesya Ukrainka
8	Кобзарська традиція	Kobzar tradition
9	Іван Мазепа	Ivan Mazepa
10	Сергій Жадан	Serhiy Zhadan
11	Українське бароко (Козацьке бароко/ Мазепинське бароко)	Ukrainian Baroque (Cossack Baroque/ Mazepa Baroque)
12	Григорій Сковорода	Hryhorii Skovoroda
13	Український авангард 1910-1920 (образотворче мистецтво, кіно, література)	Ukrainian avant-garde 1910-1920 (visual arts, cinema, literature)
14	Шолом Алейхем	Sholem Aleichem
15	Херсонес	Chersonesus
16	Сергій Параджанов	Serhiy Parajanov
17	Олександр Довженко	Oleksandr Dovzhenko
18	Володимир Вернадський	Volodymyr Vernadsky
19	Сергій Корольов	Serhiy Korolyov
20	Володимир Горовиць	Volodymyr Horowitz
21	Андрій Курков	Andriy Kurkov
22	Лесь Курбас та театр «Березиль»	Les Kurbas and Berezil Theatre
23	Оксана Забужко	Oksana Zabuzhko

24	Соломія Крушельницька	Solomiya Krushelnytska
25	Кіра Муратова	Kira Muratova
26	Марія Примаченко	Maria Prymachenko
27	«Розстріляне відродження»	"The Executed Renaissance"
28	Бойчукізм	Boychukism
29	Василь Стус	Vasyl Stus
30	Валентин Сильвестров	Valentyn Sylvestrov
31	Георгій Нарбут	Heorhiy Narbut
32	Агатангел Кримський	Ahatanhel Krymsky

ДОДАТОК 4. КОНСОЛІДОВАНІ ВІДПОВІДІ РЕСПОНДЕНТІВ ЩОДО ОБІЗНАНОСТІ З КУЛЬТУРНИМИ ФЕНОМЕНАМИ, ЗАПРОПОНОВАНИМИ УКРАЇНСЬКИМ ІНСТИТУТОМ

№	Феномен	Знаю добре	знаю	не знаю
1	Бабин Яр	9	4	11
2	«Щедрик»	6	9	9
3	Український авангард 1910-1920 (образотворче мистецтво, кіно, література)	5	12	7
4	Олександр Довженко	5	7	12
5	Петриківський розпис	5	6	13
6	Марія Примаченко	5	6	13
7	Скіфи	5	5	14
8	Іван Мазепа	5	5	14
9	Сергій Жадан	5	5	14
10	Оксана Забужко	5	5	14
11	Леся Українка	5	4	15
12	Кобзарська традиція	5	4	15
13	Григорій Сковорода	5	4	15
14	«Розстріляне відродження»	5	4	15
15	Лесь Курбас та театр «Березіль»	5	3	16
16	Василь Стус	5	3	16
17	Херсонес	5	2	17
18	Українське бароко (Козацьке бароко/ Мазепинське бароко)	4	9	11

19	Андрій Курков	4	8	12
20	Казимир Малевич	4	6	14
21	Володимир Вернадський	4	3	17
22	Соломія Крушельницька	4	3	17
23	Шолом Алейхем	3	7	14
24	Бахчисарайський палац	3	6	15
25	Сергій Параджанов	3	5	16
26	Сергій Корольов	3	3	18
27	Кіра Муратова	3	3	18
28	Бойчукізм	3	3	18
29	Георгій Нарбут	2	3	19
30	Агатангел Кримський	2	2	20
31	Володимир Горовиць	1	9	14
32	Валентин Сильвестров	0	2	22